

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Anna Leena Neering

KESKKONNAKAITSE RAHVUSVAHELISES KRIMINAALÕIGUSES

Magistritöö

Juhendajad

mag iur Mario Truu

mag iur Andres Parmas

Tartu

2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. ÖKOTSIID KUI RAHVUSVAHELISE KESKKONNAALASE KRIMINAALÕIGUSE ARENGUPERSPEKTIIV	10
1.1 Ökotsiid	10
1.1.1 Ökotsiidi ajalugu	10
1.1.2 Ökotsiidi õiguslik sisustamine	16
1.1.2.1 Objektivne koosseis	18
1.1.2.2 Subjektivne koosseis.....	22
1.2 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise põhjused ja väljakutsed	26
1.2.1 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaaliseerimise eesmärk	26
1.2.2 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise vajadus	28
1.2.3 Peamised ökotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevad väljakutsed	33
1.2.3.1 Ökotsiidi määratluse osas puudub kokkulepe.....	33
1.2.3.2 Rahvusvahelise õiguse inimkesksus	34
1.2.3.3 Raskused rahvusvahelise kriminaal- ja keskkonnaõiguse põhimõtete ühildamisel	35
2. RAHVUSVAHELISE KESKKONNAALASE KRIMINAALÕIGUSE KEHTIV REGULATSIOON	40
2.1 Sissejuhatavad märkused	40
2.2 Menetlus Rahvusvahelises Kriminaalkohtus	41
2.2.1 Sõjakuriteod	42
2.2.1.1 Rooma statuudi artikkel 8(2)(b)(iv)	43
2.2.1.2 Teised sõjakuriteod	49
2.2.2 Genotsiid	50
2.2.3 Inimsusevastased kuriteod.....	54
2.2.4 Keskkonnakahju heastamise meetmed Rahvusvahelises Kriminaalkohtus	60

2.3 Tavaðigus.....	64
KOKKUVÕTE.....	71
ENVIRONMENTAL PROTECTION IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW	76
LÜHENDID	81
KASUTATUD KIRJANDUS	84
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL.....	92
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	94
MUUD ALLIKAD.....	96

SISSEJUHATUS

Araali mere hävimine puuvilla kasvatamise tagajärjel¹, mürgiste õlijäätmete ladestamine Ecuadori vihmametsades naftaettevõtte Chevroni poolt² ja Amazonase vihmametsade hävitamine kokaiini tootmise ning väärismetallide illegaalse kaevandamisega tegelevate Kolumbia kuritegelike ühenduste poolt³ on vaid üksikud näited inimtegevuse katastroofilisest mõjust keskkonnale ning selle tagajärjel ka kõige haavatavamale osale inimühiskonnast. Seejuures on suur hulk keskkonnale suurimat kahju põhjustavatest praktikatest seaduslikuks tunnistatud või ebaseaduslikuks tunnistamata ning seotud aastakümneid kestnud jätkusuutmatul majanduskasvul põhineva majandusmudeliga, agressiivse loodusvarade kaevandamisega ja egoistlike tarbimismustritega.⁴ Keskkonnaseisundi halvenemises nähakse 21. sajandi kõige suuremat probleemi, mille põhjustatud suurenevad loodusõnnetused ja äärmuslikud ilmastikunähtused, bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, ookeanide reostus ja merevee taseme tõus suurendavad konfliktide tekke ning vägivalda ohtu.⁵ Keskkonnakaitse on valdkondadeülene probleem, arvestada tuleb muu hulgas inimõiguste, julgeoleku ja kaubandusrežiimidega. Õiguslikust vaatenurgast tähendab viimatiöeldu, et keskkonnaprobleemidega tegelemisel on olulised erinevad rahvusvahelise õiguse valdkonnad.⁶ Keskkonnaõigusega kaitstud huvide ülemaailmne olemus ning rahvusvahelise keskkonnaõiguse suutmatust rikkumistele resoluutselt reageerida on üksnes mõned argumendid rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalõiguse olemasolu õigustuseks.⁷

Akadeemiline arutelu rahvusvahelise kriminaalõiguse rolli üle keskkonnakaitse edendamisel nii rahu- kui ka sõjaajal on olnud üsna viljakas – teemaga on tegeletud üle poole sajandi ning üheks kõige ambitsioonikamaks eesmärgiks võib pidada Rooma statuudis loetletud kuritegude nimekirja viienda kuriteona ökotsiidi lisamist. Ökotsiidi keelustamine ei ole vaid üksikute häälekate keskkonnaaktivistide soov, vaid seisukoht, mis on kogumas laildast rahvusvahelist

---

¹ Murray Feshbach, *Ecocide in the USSR: Health And Nature Under Siege* (New York: Basic Books, 1992).

² Judith Kimerling, „Indigenous Peoples and the Oil Frontier in Amazonia: The Case of Ecuador, ChevronTexaco and Aguinda v. Texaco“, *New York University Journal of International Law and Politics* 38 (2006), 413–664.

³ Daan P. van Uhm, „The Diversification of Organized Crime into Gold Mining: Domination, Crime Convergence, and Ecocide in Darién, Colombia“, *Illegal Mining. Organized Crime, Corruption, and Ecocide in a Resource-Scarce World* (Palgrave Macmillan, Cham, 2020).

⁴ Polly Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*. Second Edition (London: Shephard-Walwyn Ltd, 2016), 3–4.

⁵ „The World in 2030: Public Survey Report“ (UNESCO, 2021).

⁶ Eliana Teresa Cusato, „Beyond Symbolism“, *Journal of International Criminal Justice* 15(3) (2017), 492.

⁷ Põhjaliku ülevaate sellest, miks kõige raskemad keskkonnastõõrded kuriteod peaksid olema rahvusvaheliselt karistatavad, on kirja pannud Megret: Frederic Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, *Columbia Journal of Environmental Law* 36(2) (2011), 226–247.

toetust nii kodanikuühiskonna, poliitikute kui ka mainekate õigusteadlaste poolt.⁸ Laias laastus mõeldakse ökotsiidi all maailma šokeeriva kvaliteediga keskkonnavastast kuritegu, mille tagajärjel kahjustub või hävineb looduslik ökosüsteem sellises ulatuses, et territooriumil varasemalt paiknenud eluslooduse, sh inimeste, elukvaliteet halveneb oluliselt.⁹ Rahvusvahelist kriminaliseerimist nähakse vahendina, millel on võrreldes rahvusvahelise keskkonnaõiguse pehme normistikuga (ingl k *soft law*) ka tegelik heidutav toime ja võime hoida ära keskkonna hävitamine riiklike otsustajate ja mõjuvõimsate ettevõtete poolt.¹⁰ Eksisteerivad küll transnatsionaalsed kokkulepped keskkonnakuritegude jaoks, mis seonduvad ohtlike jäätmete käitlemisega, ebaseadusliku kalapüügi, metsade raiumisega ja elusloodusega kauplemisega, kuid nende riigikeskne ja nõusolekupõhine olemus kahandab tegelikke võimalusi keskkonnakahju ennetamiseks.¹¹ Sageli majanduslikel kaalutlustel keskkonda kahjustavatel rahvusvahelistel ettevõtetel on liigagi lihtne vastutusest vabaneda, kuivõrd tegutsedes nõrga juhtimisstruktuuridega riikides ei pruugi riigil õigusrikkumiste korral olla ressursse uurimise alustamiseks ja lõpule viimiseks. Ulatusliku ning sageli pöördumatu territooriumide ja ökosüsteemide hävinemise katalüsaatoriks on transnatsionaalsete kuritegude olemasolu kiuste ka korruptsioon, mis muudab keskkonna arvelt tulu teenimise lihtsamaks ja majanduslikult mõttekamaks.¹² Võrreldes transnatsionaalsete kuritegudega tähendaks välja pakutud ökotsiidikuriteo rahvusvaheline olemus keskkonna kahjustamise korral kriminaalvastutust, mille eest ei oleks enam nii kerge põgeneda.

Kui nii rahvusvahelise keskkonnaõiguse kui ka rahvusvahelise kriminaalõiguse näol on tegemist suhteliselt noorte distsipliinidega, siis rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalõiguse olemasolu kohta võib olenemata aastakümnetepikkusele ökotsiidi kriminaliseerimise arutelule esitada endiselt eksistentsiaalseid küsimusi.¹³ Kuniks ökotsiidikuriteo osas rahvusvahelise kokkuleppe saavutamiseni tuleb opereerida olemasoleva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooniga, mille keskkonnakaitset puudutav osa on vaieldamatult napp. Näiteks Rooma

---

⁸ Ricardo Pereira, „After the ICC Office of the Prosecutor’s 2016 Policy Paper on Case Selection and Prioritisation: Towards an International Crime of Ecocide?“, *Criminal Law Forum* 31(2) (2020), 181.

⁹ Sailesh Mehta ja Prisca Merz, „Ecocide - a new crime against peace?“, *Environmental Law Review* 17(1) (2015): 3.

¹⁰ Anastacia Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, *Fordham Environmental Law Review* 30(3) (2019), 31.

¹¹ Bronwyn Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, *The Journal Jurisprudence* 28 (2015), 438–439.

¹² „Report of UNODC: Preventing and combating corruption as it relates to crimes that have an impact on the environment“, CAC/COSP/2021/CRP.8 (Sharm El-Sheikh: United Nations, 13. detsember 2021).

¹³ Rene Provost, „International Criminal Environmental Law“, *International Criminal Environmental Law: in The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie*, toim Guy S. Goodwin-Gill ja Stefan Talmon (Oxford: Oxford University Press, 1999).

statuudis on ainsaks keskkonnakaitseiliseks ilminguks artiklis 8(2)(b)(iv) sisalduv sõjakuritegu, mis keelab rahvusvahelise relvakonflikti kontekstis looduskeskkonna laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahjustamise, kui see ületab selgelt ja otseselt eeldatud sõjalise tulu.¹⁴ Sellele vaatamata andis Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (edaspidi *RKK*) peaprokurör 2016. aastal välja poliitilise dokumendi, milles kirjeldatakse üksikasjalikult Prokuratuuri Büroo (edaspidi *OTP*) prioriteete juhtumite valikul ja tähtsuse järjekorda panekul. Nimetatud dokumendi kohaselt tuleb „pöörata erilist tähelepanu Rooma statuudi kuritegudele, mis on toime pandud järgmistel viisidel või, mis toovad endaga muu hulgas kaasa järgmised tagajärjed: keskkonna hävinemine, looduslike ressursside ebaseaduslik kasutamine või ebaseaduslik maa võõrandamine.“¹⁵ *OTP* poolt väljendatus joonistub välja keskkonnakaitse traditsiooniline lahknevus inimkeskse ja looduskeskse lähenemise vahel ning saab pidada märkimisväärselt ambitsioonikaks, et adresseerida soovitakse nii *a*) kuritegusid, mis on toime pandud keskkonna kahjustamise teel kui ka *b*) kuritegusid, mille tagajärg on keskkonna hävinemine. Kui esimesel juhul on keskkonna kahjustamine vaid inimeste kaitseks kehtestatud normide rikkumise vahend, siis viimane tähendab, et loodust ennast käsitletakse kui otsest või kaudset kannatanut.¹⁶

RKK prokuröride keskkonnakaitseilised prioriteedid võeti küll nii kodanikuühiskonna kui ka väidetavate keskkonnaga seonduvate kuritegude kannatanute poolt entusiastlikult vastu¹⁷, kuid kirjeldatud progressiivset lähenemist takistavad rahvusvahelise kriminaalõiguse domineerivalt inimkesksed aluspõhimõtted, mille ilmselge väljendus on, et Rooma statuudi ainsa looduskeskse kuriteo alusel on võimalik vastutusele võtta üksnes rahvusvahelises relvakonfliktis keskkonnakahju põhjustajat. See-eest on üks avatud keskkonnakaitse ja rahvusvahelise kriminaalõiguse põimumiseks olukordades, kus teatud käitumise kriminaliseerimise eesmärk ei ole olnud mitte keskkonna hea seisund vaid fundamentaalsed inimõigused ning keskkonnaalased kaalutlused on vaid vahend inimkesksete väärtuste säilitamiseks. Sisuliselt tähendab see keskkonnaprobleemide menetlemist ükskõik millise *RKK*

---

¹⁴ Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, artikkel 8(2)(b)(iv). – RT II 2002, 2, 5. Ametlikult on säte tõlgitud eesti keelde järgmiselt: „[...] teadlikult sellise rünnaku algatamine, mis võib [...] kahjustada looduskeskkonda *pikaajaliselt* ja *suures ulatuses* ning mis kõik selgelt ja otseselt ületaks eeldatud sõjalist tulu.“ Samas on sätte originaalsõnastus: „Intentionally launching an attack in the knowledge that such attack will cause [...] *widespread, long-term* and *severe* damage to the natural environment which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated.“ Arvestades, et tegemist on ebakorrektse tõlkega – muu hulgas on tõlkes kaduma läinud keskkonnakahjule seatud tingimus *raske* (ingl k *severe*) – eelistab töö autor siin ja edaspidi enda poolt pakutud tõlget.

¹⁵ „Policy paper on case selection and prioritisation“, The Office of the Prosecutor, (International Criminal Court, 15. september 2016), p 41.

¹⁶ Cusato, „Beyond Symbolism“, 494.

¹⁷ Luigi Prospero ja Jacopo Terrosi, „Embracing the Human Factor Special Issue: The International Criminal Court’s Policies and Strategies“, *Journal of International Criminal Justice* 15(3) (2017), 509–526.

jurisdiktsiooni all oleva koosseisu – tõenäolisemalt aga genotsiidi või inimsusevastaste kuritegude – all.

Selle magistritöö aluseks olev eeldus on, et rahvusvaheliselt kriminaalõiguse oodatava keskkonnakaitselise rolli ja kehtiva regulatsiooni võimaluste vahel esineb fundamentaalne lõhe, mille kese seisneb rahvusvahelise kriminaalõiguse domineerivas inimkesksuses. Sellest aga ei järeldu, et rahvusvahelist keskkonnaalast kriminaalõigust ei eksisteeri või, et see seisneb üksnes Rooma statuudi artiklis 8(2)(b)(iv) – tahtlik keskkonna kahjustamine rahvusvahelises relvakonfliktis. Keskkonnakahjuga kaasneb sisuliselt alati vahetu või kaudne mõju inimesele, mistõttu on keeruline kujutada ette Rooma statuudi nelja kuriteoga *ejusdem generis* keskkonnakuritegu, mis ei mõjutaks vähemalt ühte neist kolmest: inimeste rahu, julgeolek ja heaolu.

Eeltoodust tulenevalt on selle magistritöö peamine eesmärk selgitada välja, millised on rahvusvahelise kriminaalõiguse arenguvõimalused ja väljakutsed keskkonnakaitsel ning, kas ja kuidas kaitseb rahvusvahelise kriminaalõiguse kehtiv regulatsioon keskkonda. Nimetatud põhilisest eesmärgist johtuvalt on tööl kaks kõrvaleesmärki: *a)* teha kindlaks, kuidas määratleda ökotsiidi kui rahvusvahelist kuritegu ja millised on selle rahvusvahelise kriminaliseerimise peamised põhjused ja väljakutsed ning *b)* tuvastada, kas ja millises ulatuses võimaldab juba olemasolev rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsioon võtta vastutusele keskkonna ulatusliku kahjustamise eest.

Eesmärgist lähtuvalt on tööl kaks peamist uurimisküsimust:

- 1) Kuidas määratleda ökotsiidi kui rahvusvahelist kuritegu ning millised on selle rahvusvahelise kriminaliseerimise peamised põhjused ja väljakutsed?
- 2) Kas ja millises ulatuses võimaldab juba olemasolev rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsioon võtta vastutusele keskkonna ulatusliku kahjustamise eest?

Kehtiva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni tõlgendamisel püsitakse töös ennekõike vahetult rahvusvahelise õiguse alusel rakendatava kriminaalõiguse raamistikus. Seda osa

transnatsionaalsest kriminaalõigusest¹⁸ ja supranatsionaalsest kriminaalõigusest¹⁹, millel on kokkupuude keskkonnakaitsega käsitletakse üksnes möödaminnes.

Selleks, et vastata eespool toodud uurimisküsimustele analüüsitakse ja võrreldakse õiguse esmaseid ja sekundaarseid allikaid, mis on otseselt või kaudselt seotud rahvusvahelise kriminaalõiguse ja keskkonnaõiguse omavahelise põimumisega. Peamised esmased allikad on rahvusvahelise avaliku õiguse – eelkõige kriminaal- ja keskkonnaõiguse – õigusaktid, mitmete riikide kriminaalkodeksid, Rahvusvahelise Õiguse Komisjoni (edaspidi *RÕK*) ja ÜRO dokumendid ning asjakohane siseriiklik ning rahvusvaheline kohtupraktika. Kuivõrd uuritav valdkond on senini jäänud valdavalt teoreetiliseks, siis on ehk olulisemgi tähendus teisestel allikatel, mille seas on arvukalt rahvusvahelise keskkonnaõiguse ja rahvusvahelise kriminaalõiguse teadusartikleid, milles käsitletakse otseselt ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimisega seonduvaid küsimusi. Rahvusvahelise kriminaalõiguse üldteooria küsimustes toetutakse mainekate õigusteadlaste, näiteks Kai Ambose, Gerhard Werle, Otto Trifftereri, Antonio Cassese jt raamatutele ja artiklitele.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis tegeletakse ökotsiidikuriteo õigusliku olemuse avamisega. Täpsemalt analüüsitakse, kuidas on ajalooliselt kujunenud arusaam sellest rahvusvahelise keskkonnaalase kuriteo staatusest ning millised on selle kuriteo koosseisutunnused. Ühtlasi kuulub töö esimesse peatükki ökotsiidi kriminaliseerimise peamiste põhjuste ja väljakutsete analüüs. Magistritöö teises peatükis keskendutakse rahvusvahelise kriminaalõiguse kehtiva regulatsiooni võimalustele reageerida keskkonnale hävitavat mõju avaldavale käitumisele. Peasjalikult uuritakse, mis seos on RKK jurisdiktsiooni alla kuuluvate kuritegude ja ökotsiidi tunnustele vastava käitumise vahel ning, millistel juhtudel saab rääkida Rooma statuudi alusel tekkivast vastutusest keskkonnakahju põhjustamise eest. Lisaks vaadeldakse ka rahvusvahelisest tavaõigusest tulenevaid võimalusi rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalvastutuse tekkeks.

Autorile teadaolevalt ei ole varasemalt eesti keeles rahvusvahelisest keskkonnaalasest kriminaalõigusest akadeemilisel tasemel kirjutatud. Käesoleva magistritööga vähegi

---

¹⁸ Riikidevaheline kriminaalõigusala koostöö, mis väljub mitmepoolsetes õigusabi-, väljaandmis- jms lepingutes, ülemaailmsetes ja regionaalsetes konventsioonides ning hõlmab nii menetlus- kui ka materiaalõigust. Samas toimub õigushüve keskne kaitse endiselt siseriikliku kriminaalõiguse kaudu. Vt nt Andres Parmas, „Maailmakriminaalõigus: rahvusvahelis-õigusliku kriminaalvastutuse kontseptsioon“ (Magistritöö, Tartu Ülikool, 2005), 23.

¹⁹ Riigiüleiselt toimiv kriminaalõigus, mille puhul on riigid vabatahtlikult oma suveräänsust teatud ühendava institutsiooni kasuks piiranud. Näitena võib tuua Euroopa Liidu kriminaalõiguse. Vt nt Parmas, 23.

seonduvatel teemadel on seni kirjutatud vaid inglise keeles. Sealhulgas on ingliskeelne Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 2020. aastal Meike Olszaki poolt rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste õppekava raames kaitstud magistritöö, milles selgitati välja ökotsiidi kriminaliseerimise ebaõnnestumise põhjused.²⁰ Pidades silmas rahvusvahelise kriminaalõiguse vähest eestikeelsest käsitlust ja üldist tendentsi kõrghariduse ingliskeelestumise näol, on töö autor teinud teadliku valiku kirjutada magistritöö eesti keeles. Lisaks keskendutakse selles magistritöös ökotsiidi kriminaliseerimise peamistele väljakutsetele üksnes ühe alapeatüki raames ning peamise eesmärgina selgitatakse välja kehtiva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni võimalused ökotsiidikuriteona identifitseeritavale keskkonnakahju põhjustamisele reageerimisel.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: rahvusvaheline kriminaalõigus, rahvusvahelised kuriteod, ökotsiidid, keskkonnakuriteod, rahvusvaheline keskkonnaõigus

---

²⁰ Meike Olszak, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment: Understanding the Ongoing Failure of Making Ecocide a Crime Under International Law“ (Magistritöö, Tallinn, Tartu Ülikool, 2020).

1. ÖKOTSIID KUI RAHVUSVAHELISE KESKKONNAALASE KRIMINAALÕIGUSE ARENGUPERSPEKTIIV

1.1 Ökotsiid

Tutvudes rahvusvahelise õiguskirjandusega, milles käsitletakse vajadust laiendada rahvusvahelise kriminaalõiguse alusel tõusetuvat vastutust keskkonna hävitamise eest kerkib domineerivalt esile mõiste *ökotsiid*.²¹ Tegemist on uue rahvusvahelise kuriteo kontseptsiooniga, milles nähakse kriminaalõiguslikku lahendust nii globaalsetele väljakutsetele nagu näiteks kliimasoojenemine²² ja liikide massiline väljasuremine²³ kui ka leevendust rahvusvahelises õiguses domineerivale inimkesksusele²⁴. Tuvastada rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalõiguse arenguvõimalused tähendab seega möödapääsmatut vajadust käsitleda ökotsiidi ajaloolist tasuta, selle kohta aastakümnete jooksul väljapakutud õiguslikke määratlusi ja lisaks ka neid argumente, mis räägivad ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise poolt ja vastu – või seavad vähemasti sellele teekonnale olulisi takistusi. Eelkirjeldatud küsimuste vastuste leidmine on oluline, et selgitada magistr töö teises peatükis välja, kas ja millises ulatuses piisab rahvusvahelise kriminaalõiguse kehtivast regulatsioonist, et adresseerida kuritegusid, mis seonduvad keskkonna hävitamisega.

1.1.1 Ökotsiidi ajalugu

Kuni 1960. aastateni ei suhtunud rahvusvaheline kogukond keskkonda kahjustavasse käitumisse kuigi tõsiselt. Leige hoiaku põhjustena on välja toodud, et maailmas ei olnud seni toimunud väga ulatuslikku keskkonna hävinemist, riigid ei soovinud sekkuda teiste riikide territooriumil olevate ressurside kasutamise otsustesse ning avalikkusel ei olnud tugevat seisukohta keskkonnakahju võimalike ohtlike tagajärgede kohta.²⁵ Juba tõsiseltvõetavam arutelu rahvusvaheliste keskkonnaalaste kuritegude olemasolu üle sai alguse ökotsiidi doktriini

---

²¹ Nt Richard A. Falk, „Environmental Warfare and Ecocide Facts, Appraisal and Proposals“, *Belgian Review of International Law* 9(1) (1973), 1–27; Mark Allan Gray, „The International Crime of Ecocide“, *California Western International Law Journal* 26(2) (1996), 215–72; Mark A. Drumbl, „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“, *Fordham International Law Journal* 22(1) (1998), 122–53; Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“

²² Rob White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“, *University of Tasmania Law Review* 37(2) (2018), 95–115.

²³ Lynn Berat, „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“, *Boston University International Law Journal* 11(2) (1993), 327–48.

²⁴ Helen Kopnina et al., „Anthropocentrism: More than Just a Misunderstood Problem“, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 31(1) (2018), 109–27.

²⁵ Antonio Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition (Oxford: Oxford University Press, 2013), 482 ja 488.

tekkest. Mõistet *ökotsiid* kasutas esmakordselt 1970. aastal Yale'i ülikooli teadlane Arthur W. Galston sõjategevuse keskkonnamõju kontekstis.²⁶ Oli ajastu, mil avalikkuse kriitika Vietnami sõja (1955–1975) suhtes oli äärmiselt terav ning osana sõjavastasest liikumisest võttis sõna grupp Ameerika teadlasi, kes mõistsid hukka USA poolt Vietnami sõjas kasutatud meetodid ja vahendid, mis mõjutasid nii lühi- kui ka pikajaliselt negatiivselt looduskeskkonda ja inimeste tervist. Erilise kriitika osaks sai herbitsiidi „Agent Orange“ kasutamine, mille eesmärk oli hävitada troopiline taimkate, et vaenlasel ei oleks võimalik sinna peituda.²⁷ Galston nõudis ÜRO kaudu, et rahvusvaheline kogukond tuleks kokku ja kriminaliseeriks ökotsiidi – nii nagu olid seda II maailmasõja võitnud riigid teinud genotsiidi ja inimsusevastaste kuritegude puhul.²⁸ Pärast teadlaste poolt mõiste „ökotsiid“ loomist hakkas uus õiguslik kontseptsioon kiirelt levima. Uut terminit kasutati nii Vietnami sõjaga seonduvas ajakirjanduses²⁹, raamatutes³⁰ kui ka õiguskirjanduses³¹. Üldjuhul viidati ökotsiidile vaid sõja kontekstis ning seda ei laiendatud rahuajal aset leidvatele sündmustele.³²

Uue õigusliku kontseptsiooni levimisele andis hoogu 1972. aastal Stockholmis toimunud ÜRO inimkeskkonna konverents (edaspidi *UNCHE*), kus mainiti ökotsiidi juba toonase Rootsi peaministri Olof Palme poolt peetud avakõnes – taas Vietnami sõja kontekstis. Tõenäoliselt esimest korda maailma ajaloos juhtiti nimetatud koosviibimisel rahvusvahelise kogukonna tähelepanu keskkonna seisundi halvenemisele ja piiriülesele reostusele, mistõttu peetakse seda rahvusvahelise keskkonnaõiguse arengus märgiliseks sündmuseks.³³ *UNCHE* tulemusena tunnustati Vietnami sõja sündmuste valguses avalikult esimest korda, et inimtegevusel võib olla laastav ja pöördumatu mõju maa elukeskkonnale, mille tulemusena on muu hulgas ohustatud inimeste enda elu ja heaolu.³⁴ Konverentsiga paralleelselt toimus mitmeid mitteametlikke sündmusi, teiste seas nn rahva tippkohtumine (ingl k *People's Summit*), kus arutati ökotsiidi

---

²⁶ Anja Gauger *et al.*, „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“ (Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012).

²⁷ David Zierler, *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, And the Scientists Who Changed the Way We Think About the Environment* (Athens: University of Georgia Press, 2011), 15–16.

²⁸ Bronwyn Leebaw, „Scorched Earth: Environmental War Crimes and International Justice“, *Perspectives on Politics* 12(4) (2014), 777.

²⁹ P. A. Jay, „U.S is Urged to Stop Killing Vietnam Crops“, *The Washington Post*, 17. detsember 1970.

³⁰ Barry Weisberg, *Ecocide in Indochina. The ecology of war* (San Francisco: Canfield Press, Harper & Row, Inc, 1970).

³¹ Arthur H. Westling, „Herbicides as Agents of Chemical Warfare: Their Impact in Relation to the Geneva Protocol of 1925“, *Boston College Environmental Affairs Law Review* 1(3) (1971), 578–586.

³² Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 9.

³³ Gauger *et al.*, „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“, 3.

³⁴ „Report of the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm“. A/CONF.48/14 (New York: United Nations Publication, 1973), 3.

kriminaliseerimist ning moodustati töörühm, kes pidi koostama genotsiidi ja ökotsiidi keelustava seaduse. See mitteametlik töörühm koostas rahvusvahelise ökotsiidi kuriteo konventsiooni eelnõu (ingl k *International Convention on the Crime of Ecocide*), mis esitati ÜRO-le 1973. aastal.³⁵ Eelnõu ei sisaldanud üldist ökotsiidi definitsiooni, vaid nimekirja tegevustest, mis võivad moodustada ökotsiidi koosseisu:

„Konventsioonis tähendab ökotsiid mis tahes järgmist tegu, mis on toime pandud kavatsusega häirida või hävitada täielikult või osaliselt inimkonna ökosüsteemi:

- a) Massihävitusrelvade kasutamine, olgu need siis tuuma-, bakterioloogilised, keemilised või muud relvad;
- b) Sõjalisel eesmärgil keemiliste herbitsiidide kasutamine looduslike metsade lehetuks tegemiseks ja raadamiseks;
- c) Pommide ja suurtükiväe kasutamine sellises koguses, tiheduses või suuruses, mis kahjustab pinnase kvaliteeti või suurendab pinnase vastuvõtlikkust inimestele, loomadele või põllukultuuridele ohtlikele haigustele;
- d) Sõjalisel eesmärgil buldooserseadmete kasutamine eesmärgiga hävitada suuri metsa- ja põllualasid;
- e) Sademete hulga suurendamiseks või vähendamiseks või muul viisil ilmastiku muutmiseks mõeldud tehnika kasutamine sõjarelvana;
- f) Inimeste või loomade sunniviisiline ümberasustamine sõjaliste või tööstuslike eesmärkide saavutamise kiirendamiseks.“³⁶

Eeltoodud loetelu tegudest, mis võivad kujutada endast ökotsiidi on vaieldamatult Vietnami sõja sündmuste peegeldus. Arvestades, et vaid inimeste või loomade sunniviisiline ümberasustamine juures on mainitud majanduslikke eesmärke, on tegemist peaaegu eranditult sõja või militaarsete tegevustega seonduvaga.

UNCHE-le järgenud aastakümnetel toetasid mitmed riigid õiguslikult siduva rahvusvahelise kokkuleppe saavutamist, mis võimaldaks võtta keskkonnavastaste kuritegude toimepanijad vastutusele.³⁷ Ühe olulise protsessina võib välja tuua ÜRO allkomisjoni poolt koostatud „Genotsiidi ennetamise ja karistamise uuringu“, mis analüüsis ettepanekuid täiendada

---

³⁵ Tord Björk, „The emergence of popular participation in world politics - United Nations Conference on Human Environment 1972“ (Department of Political Science University of Stockholm, 1996), 15.

³⁶ Falk, „Environmental Warfare and Ecocide Facts, Appraisal and Proposals“, 21.

³⁷ Gauger *et al.*, „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“, 6.

genotsiidivastast konventsiooni ökotsiidi ja kultuurilise genotsiidiga.³⁸ Nimetatud dokumendis leiti, et ökotsiidi keelustamisel on pakutud välja kolm võimalust: 1) ökotsiid kui genotsiidile sarnane rahvusvaheline kuritegu; 2) ökotsiid kui sõjakuritegu, 3) ökotsiid kui tegevus, millega mõjutatakse sõjalisel eesmärgil keskkonda.³⁹ Kokkuvõttes leidis dokumendi koostanud ÜRO eriraportöör, et genotsiidi kontseptsiooni laiendamine sellega vaid kaudselt seotud ökotsiidi juhtumitele võib mõjuda genotsiidivastase konventsiooni tõsiseltvõetavusele negatiivselt.⁴⁰ Ökotsiidi mainitakse uuesti sama uuringu 1985. aasta täiendatud versioonis. Nimelt avaldasid osad allkomisjoni liikmed jätkuvat soovi kriminaliseerida ökotsiid kui genotsiidi koosseisualternatiiv. Seda defineeriti kui „tahtlikult või kuritegeliku hooletuse tõttu kahjulike, sageli pöördumatute muutuste põhjustamist keskkonnas, mis ähvardavad tervete populatsioonide olemasolu – seda näiteks läbi tuumarelvade, keemiarelvade, tõsise reostamise, happevihmade või vihmametsade hävitamise“.⁴¹ Märkimisväärne on, et seekordne ökotsiidi kontseptsioon on kaugenenud sõjategevusest ning lisandunud on ulatuslik majanduslik mõõde. Eraldi toodi aruandes välja, et liigagi tihti on ökotsiidi „vaikivad ohvrid“ põlisrahvad, kelle õiguste rikkumise juhtumite osas on ÜRO varemgi leidnud, et need vajavad erilist ja kohest tähelepanu. Edasiste arengutega seondult mööndi raportis, et ettepaneku kaalumisele tuleb edasi minna, arvestades muu hulgas seisukohti, mille kohaselt tuleks ökotsiidi käsitleda hoopis inimsusevastase kuriteona.⁴² Eriraportöörile anti sellest tulenevalt ülesanne uurida täiendavalt ökotsiidi lisamist genotsiidivastasesse konventsiooni ja esitada allkomisjonile uus aruanne – seda aga ei juhtunud.⁴³

Lisaks genotsiidivastasele konventsioonile kaaluti ökotsiidi lisamist ka loodava rahvusvahelise kriminaalkohtu jurisdiktsiooni alla kuuluvate kuritegude nimekirja. 1947. aastast alates oli RÕK tegelenud ÜRO Peaassamblee (edaspidi *Peaassamblee*) ülesandel Rooma statuudi eelkäija, inimkonna rahu ja julgeoleku vastu suunatud kuritegude koodeksi eelnõu (edaspidi *RÕK eelnõu*) koostamisega.⁴⁴ RÕK koostas kaks seadustiku eelnõud juba 1950ndatel,

---

³⁸ „Study of the question of the prevention and punishment of the crime of genocide, prepared by Nicodème Ruhashyankiko, Special Rapporteur“, E/CN.4/Sub.2/416 (Geneva: United Nations Economic and Social Council, 4. juuli 1978).

³⁹ Ruhashyankiko, 128–134.

⁴⁰ Ruhashyankiko, 134.

⁴¹ „Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide prepared by Mr. B. Whitaker“, E/CN.4/Sub.2/1985/6 (Geneva: United Nations Economic and Social Council, 2. juuli 1985), 17.

⁴² Whitaker, 17.

⁴³ Damien Short, *Redefining Genocide, Settler Colonialism, Social Death and Ecocide* (New York: Zed Books, 2016), 68.

⁴⁴ Gauger *et al.*, „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“, 5.

kuid agressioonikuriteo määratlemise raskuste tõttu lükkas Peaassamblee nende arutamise edasi.⁴⁵ Küsimust, kas seadustik peaks kriminaliseerima keskkonda kahjustavad teod arutas RÕK aastatel 1984–1996.⁴⁶ Üks varasemaid ettepanekuid oli keelustada „tegevused, mis põhjustavad tõsist kahju keskkonnale“, kuid liikmesriigid ei jõudnud kokkuleppele selle osas, kas see keskkonnavastane kuritegu peab olema toime pandud tahtlusega.⁴⁷ 1984. aastal välja pakutud koosseis eeldas kavatsuse olemasolu, kuid mõned riigid leidsid, et selline nõue kitsendab liigselt vastutust. Austraalia ja Belgia soovisid, et subjektiivse külje nõue sarnaneks toonasele artiklile 22 (sõjakuriteod), mis eeldas vastutuse alusena toimepanija tahtlust ja teadmist kuriteo asjaoludest. Austria leidis, et tahtlus ei ole koosseisutunnusena vajalik, sest selliste kuritegude toimepanijad tegutsevad kasumi eesmärgil.⁴⁸ 1991. aastal valminud seadustiku eelnõu sisaldas 12 kuritegu, mille seas oli artikkel 26 ehk „Tahtlik ja raske keskkonnakahju tekitamine“ sõnastuses: „[i]sik, kes tahtlikult põhjustab laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahju looduslikule keskkonnale või annab sellise kahju põhjustamise käsu, vastutab kriminaalkorras“.⁴⁹

Kui Peaassamblee 1996. aastal RÕK eelnõu vastu võtmise üle hääletas, oli artikkel 26 eelnõust kadunud ning tänaseni ei ole ühest selgust selle osas, mis oli kavandatud koosseisu kaotamise tegelik põhjus.⁵⁰ Teadaolevalt moodustas RÕK 1995. aastal töörühma, mille ülesandeks oli uurida keskkonnavastaste kuritegude lisamist nende poolt kavandatavasse eelnõusse.⁵¹ Töörühma poolt 1996. aastal avaldatud ja 17. mai 1996. a kohtumisel tutvustatud raportis leiti, et keskkonnavastased kuriteod tuleks lisada eelnõusse 1) sõjakuriteona artiklis 22; 2) inimsusevastase kuriteona artiklis 21; või 3) eraldiseisva kuriteona artiklis 26.⁵² Töörühma ettepaneku sõnastuses kõlas artikkel 26 järgmiselt: „[...]sik, kes tahtlikult põhjustab sellise laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahju looduslikule keskkonnale, mis kahjustab tõsiselt elanikkonna tervist ja ellujäämist, vastutab kriminaalkorras“⁵³ Töörühma ettepanekute esitlemise järgselt palusid mõned RÕK liikmed aega, et väljapakutut kaaluda. RÕK esimees

---

⁴⁵ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 15.

⁴⁶ Gauger et al., „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“, 9.

⁴⁷ Short, *Redefining Genocide, Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*, 68.

⁴⁸ Short, 68.

⁴⁹ Short, 45.

⁵⁰ Mehta ja Merz, „Ecocide - a new crime against peace?“, 4.

⁵¹ „Document on crimes against the environment, prepared by Mr. Christian Tomuschat, member of the Commission“, ILC(XLVIII)/DC/CRD.3, 1996.

⁵² „Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May - 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No. 10“, A/51/10, 1996.

⁵³ *Yearbook of the International Law Commission*, A/CN.4/SER.A/1991/Add.I (Part 2) (New York ja Geneva: United Nations Publication, 1991), 97.

tegi aga ettepaneku jätta artikkel 26 kõrvale ning hääletada järgmisel koosolekul artiklite 21 ja 22 üle. Kuivõrd ettepanekule ei järgnenud vastuväiteid leidis esimees järgmisel koosolekul, et hääletus artikkel 26 osas on toimunud.⁵⁴ Vähemalt üks RÕK liige oli sellisele asjade käigule vastu ja soovis, et protokollis kajastuks, et ta ei nõustunud sellega, et protseduuriline küsimus takistab kaalumast võimalusi, mis on inimkonna parimates huvides.⁵⁵

Ökotsiidi tähendust kandvast kuriteost loobumise tegelik(ud) põhjus(ed) ei ole teada.⁵⁶ Üks rahvusvaheliste kuritegude kodifitseerimise protsessist osa võtnud eriraportöör on väitnud, et koosseisust loobuti, sest osad valitsused olid 1993. aastal esitanud seisukohti, mis olid tugevalt vastu sellele, et artikkel 26 mis tahes kujul RÕK eelnõusse lisataks.⁵⁷ Keskkonnavastaste kuritegude töörühma liige Christian Tomuschat on leidnud, et artiklist 26 loobumise põhjuseks olid tuumarelvad.⁵⁸ Arvestades Tomuschati poolt RÕK-ile esitletud raportis toodud näiteid keskkonnavastastest kuritegudest, võisid mitmed toonased valitsused tõepoolest selliseid mõtteid mõelda. Töörühm eesotsas Tomuschati endaga kirjeldas keskkonnavastaseid kuritegusid, mille puhul terroristlikud või kuritegelikud rühmitused kasutavad tuumaenergiat ära, kuid tõstatas seejuures ka küsimuse sellest, kas tuumarelvade katsetused võiksid samuti artikkel 26 koosseisu täita.⁵⁹ Viidates Tšernoboli katastroofile järeltas töörühm raportis, et mitte keegi ei saa tugineda teadmatusetele tuumasaaste fataalsetest tagajärgedest. Sellest tulenevalt leidis ta, et on piisavalt alust eeldada, et tuumakatsetused võiksid täita keskkonnavastase kuriteo koosseisu artikkel 26 tähenduses.⁶⁰ Tegelikult toimunud hääletuse tulemusena langes välja ka keskkonnaga seotud inimsusevastaste kuritegude koosseisualternatiiv ning ulatuslikele keskkonnalaste kuritegude kriminaliseerimisega seondunud läbirääkimistele viitab Rooma statuudis ainsana sõjakuritegu artiklis 8(2)(b)(iv) – tahtlik keskkonna hävitamine sõjaolukorras.

Vaatamata sellele, et rahvusvaheliselt ei jõutud rahuajal kehtivate keskkonnavastaste kuritegude osas kokkuleppele, ei olnud RÕK töö keskkonnavastaste kuritegude koosseisude

---

⁵⁴ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 16–17.

⁵⁵ „Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May - 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No. 10“.

⁵⁶ Mehta ja Merz, „Ecocide - a new crime against peace?“, 4.

⁵⁷ *Yearbook of the International Law Commission*, A/CN.4/SER.A/1995/Add.1 (Part 2) (New York ja Geneva: United Nations Publication, 1995), 30.

⁵⁸ Christian Tomuschat, „Crimes Against the Environment“, *Environmental Policy and Law* 26(6) (1996): 243.

⁵⁹ „Document on crimes against the environment, prepared by Mr. Christian Tomuschat, member of the Commission“, 49.

⁶⁰ Tomuschat, 50.

ettevalmistamisel täiesti asjatu. Mitmed riigid on lähtudes artiklist 26 kriminaliseerinud ökotsiidi siseriiklikult.⁶¹ Arvestades ökotsiidi mõiste kujunemise ajalugu saab pidada loomulikuks, et esimene riik, kes jõudis ökotsiidi kriminaliseerimiseni juba 1990. aastal, oli Vietnam.⁶² Vietnamile järgnesid Nõukogude Liidu lagunedes Usbekistan (1994), Venemaa (1996), Kasahstan (1997), Kõrgõzstan (1997), Tadžikistan (1998), Valgevene (1999), Gruusia (1999), Ukraina (2001), Moldova (2002) ja Armeenia (2003).⁶³

1.1.2 Ökotsiidi õiguslik sisustamine

Tulenevalt sellest, et ökotsiidi kriminaliseerimise osas ei ole praegusel ajahetkel saavutatud rahvusvahelist kokkulepet, puudub senini rahvusvaheliselt tunnustatud ökotsiidi õiguslik definitsioon. Seoses järjest tugevneva ökotsiidi kriminaliseerimist nõudva liikumisega, mille kese on praegusel ajahetkel Suurbritannias ja Euroopas⁶⁴, on ökotsiid leidmas nii kodanikuühiskonnas kui ka õiguskirjanduses järjest laiemat kõlapinda.⁶⁵ Mitteõigusliku termini kujunemises saab märgiliseks pidada 2018. aastat, mil Cambridge'i ülikooli sõnaraamat lisas sõna „ökotsiid“ oma sõnastiku ridadesse, määratledes seda kui „teatud piirkonnas loodusliku keskkonna hävitamist või selle väga ulatuslikku kahjustamist“.⁶⁶ Aasta lõppedes valis Cambridge'i sõnaraamat „2018. aasta rahva sõna“, mis võtaks kõige paremini kokku möödunud aasta. Ökotsiid kuulus toona nelja kandidaadi sekka, mille seast rahvas valida sai.⁶⁷ Eeltoodud

---

⁶¹ Mehta ja Merz, „Ecocide - a new crime against peace?“, 5.

⁶² Vietnami 1990. aasta karistusseadustiku artikkel 278 sõnastas, et „ökotsiid, loodusliku keskkonna hävitamine“, olenemata sellest, kas see on toime pandud rahu- või sõjaajal, on inimsusevastane kuritegu“ („*ecocide, destroying the natural environment, whether committed in time of peace or war, constitutes a crime against humanity*“). 1999. aastal vastu võetud karistusseadustiku artiklis 342 sõnastati kuritegu mõneti ümber: „ökotsiid või loodusliku keskkonna hävitamine“, olenemata sellest, kas see on toime pandud rahu- või sõjaajal, on inimsusevastane kuritegu“ („*acts of ecocide or destroying the natural environment, whether committed in time of peace or war, constitute crimes against humanity*“). Hetkel kehtivas Vietnami 2015. aasta kriminaalkoodeksis ei mainita enam sõnaselgelt ökotsiidi, kuid keskkonna kahjustamine on endiselt liidetud inimsusevastaste kuritegude koosseisu artiklis 422, mis ütleb, et „iga isikut, kes rahu- või sõjaajal paneb toime genotsiidi piirkonna elanikkonna vastu; [...] või hävitab [...] keskkonda, karistatakse [...]“ („*Any person who, whether in peacetime or wartime, commits genocide against [the] population of an area, [...] or destroys ... the environment shall face a penalty [...]*“).

⁶³ Usbekistani 1994. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 196; Venemaa Föderatsiooni 1996. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 358; Kasahstani 1997. aasta karistusseadustik, artikkel 161; Kõrgõzstani 1997. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 374. Tadžikistani 1998. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 400; Valgevene 1999. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 131; Gruusia 1999. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 409; Ukraina 2001. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 441; Moldova Vabariigi 2002. aasta karistusseadustik, artikkel 136; Armeenia Vabariigi 2003. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 394.

⁶⁴ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 5.

⁶⁵ James Harrison, „Significant International Environmental Law Developments: 2020-2021“, *Journal of Environmental Law* 33(3) (2021), 743.

⁶⁶ Cambridge University Press, „Ecocide“, *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, 2018.

⁶⁷ Cambridge Words, „The People's Word of 2018“, *About words* (blogi), 29. november 2018.

näide kinnitab, et mõiste ökotsiid on hakanud ühiskondlikus diskussioonis kandma endas ulatusliku või ülemäärase keskkonnakahju tähendust nii sõja- kui ka rahuaja kontekstis.

Mõiste ökotsiid ise on ilmselge tuletis sõnast genotsiid⁶⁸ ning sõna-sõnalt on see mõistetav kui ökoloogia tapmine.⁶⁹ Ka mitmed autorid on võrrelnud ökotsiidi õiguslikku mõiste eelseisvat väljakujunemist genotsiidi kui nüüdseks vaieldamatu rahvusvahelise kuriteo kodifitseerimisega.⁷⁰ Sarnaselt ökotsiidile oli genotsiid kunagi moraalne kuritegu, mille õiguslikku olemasolu tunnustati alles II maailmasõja hirmuäratavate sündmuste valguses 1946. aastal, kui Peaassamblee võttis vastu otsuse tunnustada genotsiidi kui rahvusvahelises õiguses eksiteerivat kuritegu. Kuigi sel hetkel puudus veel genotsiidi õiguslik definitsioon, siis tunnustati seda kui tavaõiguse normi, millest ei ole lubatud mitte ühelgi juhul kõrvale kalduda.⁷¹ Genotsiidi ja ökotsiidi karistatavus on suunatud erinevate kahjude vältimisele. Genotsiid on loodud sotsiaalsete gruppide kaitseks⁷² ning ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise eesmärk võib olenevalt maailmavaatest seisneda looduse iseseisva väärtuse kaitses⁷³ ja/või olla põhjendatav inimühiskonna sõltuvusega ökosüsteemidest.⁷⁴ Olenemata sellest võivad mõlemad kuriteod tuua endaga kaasa samaväärses hulgas surmasid ja hävingut. On leitud, et praegusel ajahetkel, mil ökotsiid kui kuritegu on alles kujunemisejärgus, on kõige olulisem ökotsiidile antav moraalne hinnang, millekohase arusaama järgi on tegemist on rahvusvahelise kuriteoga. Selle tulemusena saavad käivituda edasised protsessid nimetatud kuriteo rahvusvahelisse õigusruumi lülitamiseks.⁷⁵

Rahvusvaheliselt etteheidetavast tegevusest rahvusvaheliseks kuriteoks saamisel on fundamentaalseks sammuks kuriteo koosseisutunnuste õiguslik määratlemine. Rahvusvahelise kriminaalvastutuse tekkimiseks on vajalik kuriteo objektiivse (*actus reus*) ja subjektiivse koosseisu tunnuste (*mens rea*) olemasolu.⁷⁶ Seetõttu tegeletakse järgnevas alapeatükides ökotsiidikuriteo objektiivse ja subjektiivse külje tunnuste määratlemisega.

---

⁶⁸ Akadeemilises kirjanduses on kasutatud ökotsiidi asemel ka mõistet geotsiid, mis on veelgi ilmsemalt seotud sõnaga genotsiid, vt nt: Lynn Berat, „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“, Boston University International Law Journal 11(2) (1993), 111–124.

⁶⁹ Gray, „The International Crime of Ecocide“, 258.

⁷⁰ Vt nt Gauger et al., „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“, 6–7; Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 436.

⁷¹ Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 436.

⁷² Lay et al., 437.

⁷³ White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“, 103.

⁷⁴ Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 437.

⁷⁵ Lay et al., 437.

⁷⁶ Gerhard Werle, *Principles of International Criminal Law*, Second (The Hague: TMC Asser Press, 2009), 139.

1.1.2.1 Objektivne koosseis

Rahvusvaheliste kuritegude objektivne koosseis hõlmab endas tingimusi, mis on seotud teo välismaailmas ilmnevate asjaoludega.⁷⁷ Nagu ka maailma riikide enamuse siseriiklikus õiguses, jaotatakse objektivse koosseisu tunnused rahvusvahelises õiguses järgnevalt: 1) tegu; 2) tagajärjed; ja 3) täiendavad tingimused.⁷⁸ Esmajoones eeldab iga rahvusvaheline kuritegu mingit tegu, mis on täpsemalt määratletud kuriteo definitsioonis. Tegu võib olla nii aktiivne tegevus kui ka tegevusetuks jäämine.⁷⁹ Rahvusvahelised kuriteod on ülekaalukalt tagajärjedeliktid, keskendudes inimtegevusega põhjustatud kahjule ning keelates käitumise, mis võib sellise kahju põhjustada. Tagajärgedele rõhuasetuse panemine on põhjendatav rahvusvahelise kriminaalõiguse peamise eesmärgiga, milleks on vältida kaitstud inimeste vigastamist ja karistada neid, kes seesuguse kahju on põhjustanud.⁸⁰ Kuriteo täiendavad tingimused kujutavad endast „mis tahes kuriteo subjekti (teo toimepanija) või objektiga (teo ohver või muu kahjustatud huvi) seonduvaid objektivseid või subjektiivseid fakte, omadusi või motiive; või mis tahes muid kuriteoga seonduvaid asjaolusid (nt kuriteo toimepanemise vahend, aeg või koht).“⁸¹ Näiteks eeldab Rooma statuudis sätestatud komandöride ja muude ülemuste vastutus, et teo toimepanija oleks või tegutseks tegelikkuses sõjaväe komandöri või ülemana.⁸²

2021. aastal esitas mainekatest õigusteadlastest – teiste seas näiteks endine RKK kohtunik Tuiloma Neroni Slade – koosnev ökotsiidi kriminaliseerimise ekspertkomisjon (edaspidi *ÖKE*; ingl k *Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide*) Rooma statuudi täiendusettepaneku, mille tähendusrikkaimaks osaks oli seadustikku täiendama loodud ökotsiidi koosseis artiklis 8 *ter*.⁸³ Ettepanekus loodud ökotsiidi mõistet saab pidada üheks rafineeritumaks senini, sest komisjon seadis eesmärgiks lähtuda võimalikult palju olemasoleva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsioonist, eelkõige RKK ja rahvusvaheliste tribunalide praktikast ning Rooma statuudi lähenemistest.⁸⁴ Samuti töötati läbi üle poole sajandi kestnud ökotsiidi kriminaliseerimise arutelu käigus valminud dokumendid alates RÕK tööst kuni uuema

---

⁷⁷ Werle, 143.

⁷⁸ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 38.

⁷⁹ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 144.

⁸⁰ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition.

⁸¹ Cassese et al., 39.

⁸² Rooma statuut, artikkel 28.

⁸³ Jojo Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“ (Stop Ecocide Foundation, 2021).

⁸⁴ Mehta et al., 6.

õiguskirjanduseni. ÖKE välja pakutud õigusliku mõiste järgi kujutab ökotsiid endast „ebaseaduslikke või hoolimatuid tegusid, mis on toime pandud teadmisesega, et suure tõenäosusega kaasneb tegevusega raske ja laiaulatuslik või pikaajaline kahju keskkonnale“ (ingl k “*ecocide*“ means unlawful or wanton acts committed with knowledge that there is a substantial likelihood of severe and either widespread or long-term damage to the environment being caused by these acts).⁸⁵ Sarnaselt teistele ökotsiidi definitsioonidele keskendutakse tagajärjele, st keskkonnakahju tekkimisele. Valdav enamus välja pakutud ökotsiidi õiguslikke mõisteid on jätnud teo täielikult määratlemata⁸⁶ või on esitatud avatud loetelu keskkonda eriliselt ohustavatest tegevustest, mis võivad ökotsiidi põhjustada.⁸⁷ Ette pandud artikkel 8 *ter* seab ökotsiidi põhjustava tegevuse ainsaks kriteeriumiks, et tegemist peab olema ebaseadusliku või hoolimatu käitumisega. Sellest tulenevalt kujutab ökotsiid sarnaselt teistele rahvusvahelistele kuritegudele endast tagajärje- mitte teodelikti. Arvestades, et rahvusvahelise kuriteo *actus reus* võib seisneda lisaks aktiivsele tegevusele ka tegevusetuses⁸⁸ ja, et keskkonna kahjustamine saab olla ka tegevusetuks jäämise (nt ei järgita vajalikke ohutusnõudeid) tulemus, peaks ökotsiidi koosseisu täitma ka nõuetekohaselt käitumata jätmine. Sellele, et ökotsiidi põhjustav *actus reus* võib seisneda ka tegevusetuses on sõnaselgelt osutatud nii ÖKE poolt⁸⁹ kui ka sellele eelnenud õiguskirjanduses.⁹⁰

Kuivõrd rahvusvahelised kuriteod peavad vastama „üldsusele enim muret tekitava“ lävendile ja olema *ejusdem generis* nelja Rooma statuudis nimetatud kuriteoga⁹¹, siis ei saa ökotsiidiks pidada mis tahes keskkonnakahju tekkimist, vaid täidetud peavad olema täiendavad tingimused. RÕK-i poolt kavandatud rahvusvaheline keskkonnavastane kuritegu nägi ette, et keskkonnale põhjustatud kahju peab olema *laiaulatuslik, pikaajaline* ja *raske*.⁹² Täpselt samad tingimused on seatud ka Rooma statuudis sõjakuriteona kriminaliseeritud keskkonnakahju põhjustamisele rahvusvahelises relvakonfliktis.⁹³ Ka Genfi konventsioonide (I) lisaprotokollis järgi on keelatud sõjapidamisviisid ja -vahendid, mis on ette nähtud looduskeskkonnale laiaulatusliku,

---

⁸⁵ Mehta et al., 5.

⁸⁶ Gray, „The International Crime of Ecocide“, 216; Polly Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet* (London: Shephard-Walwyn Ltd, 2010), 103.

⁸⁷ Laurent Neyret, *Des écocrimes à l'écocide – Le droit pénal au secours de l'environnement* (Bruxelles: Bruylant, 2015), 288; Falk, „Environmental Warfare and Ecocide Facts, Appraisal and Proposals“, 21.

⁸⁸ Kai Ambos, *Treatise on International Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 180.

⁸⁹ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“, 7.

⁹⁰ Gray, „The International Crime of Ecocide“, 216.

⁹¹ William Schabas, *The International Criminal Court: a commentary on the Rome Statute* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 108.

⁹² *Yearbook of the International Law Commission (Volume II)* (United Nations, 1991), 97.

⁹³ Rooma statuut, artikkel 8(2)(b)(iv).

pikaajalise ja raske kahju tekitamiseks või mille kasutamine võib sellist kahju põhjustada.⁹⁴ Mõisteid *laiaulatuslik*, *pikaajaline* ja *raske* kasutab ka sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise keelustamise konventsioon (edaspidi *ENMOD*), mis kohustab selle osalisriike mitte mõjutama keskkonda sõjalisel või muul vaenulikul eesmärgil, kui hävitus-, kahjustus- või vigastusvahend põhjustab teisele osalisriigile ulatuslikke, pikaajalisi või raskeid tagajärgi⁹⁵ Kuna Rooma statuut ja seda tõlgendada ning kohaldada aitav Kuritegude elemendid (edaspidi *kuritegude elemendid*, ingl k *Elements of Crimes*)⁹⁶ ei sisalda suuniseid, kuidas eelkirjeldatud kolme mõistet sisustada, on mitmed autorid viidanud, et rahvusvahelisele rahu ajal kehtestatavale keskkonnavastasele kuriteole tuleks laiendada ENMOD-is⁹⁷ keskkonnakahju kohta sätestatut⁹⁸, mis on sõnastatud järgmiselt:

- a) „laiaulatuslik – hõlmab mitmesaja ruutkilomeetrist piirkonda;
- b) pikaajaline – kestab mitu kuud või umbes hooaja;
- c) raske – toob endaga tõsise või olulise häire või kahju inimestele, looduslikele ja majanduslikele ressurssidele või muudele varadele.“⁹⁹

Ka erialakirjanduses esitatud ökotsiidi õiguslikud definitsioonid näevad reeglina ette, et ökotsiidina käsitletav keskkonnakahju peab ületama teatava territoriaalse ja ajalise mõõtme ning intensiivsuse astme.¹⁰⁰ Vähem on seisukohti, et keskkonnakahju territoriaalsele ja ajalisele mõõtmele ei tuleks tähendust omistada ja loeb vaid kahju ulatus¹⁰¹ ning on ka üksikuid definitsioone, mis lähenevad ökotsiidile genotsiidi regulatsiooniga sarnase nurga alt, keskendudes ökosüsteemi „täielikule või osalisele“ kahjustumisele läbi liikide hävitamise¹⁰². ÖKE Rooma statuudi täiendustepanekuna esitatud ökotsiidi kriminaliseeriv säte kasutab

---

⁹⁴ 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta, artikkel 35 lg 3. – RT II 1999, 21, 121.

⁹⁵ Sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise keelustamise konventsioon, artikkel 1 lg 1. – RT II, 01.03.2011, 2.

⁹⁶ *Elements of Crimes*, (International Criminal Court, 2011).

⁹⁷ Ka Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll ei määratle, mida tähendavad mõisted *laiaulatuslik*, *pikaajaline* ja *raske*.

⁹⁸ Lay *et al.*, „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 434.

⁹⁹ Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, A/Res./31/72 (United Nations, 1978), Understandings.

¹⁰⁰ Meike Olszak, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment: Understanding the Ongoing Failure of Making Ecocide a Crime Under International Law“ (Magistritöö, juhendaja Andres Parmas, Tallinn, Tartu Ülikool, 2020), 19.

¹⁰¹ Mark A. Drumbl, „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“, *Fordham International Law Journal* 22(1) (1998), 129.

¹⁰² Berat, „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“, 343; Falk, „Environmental Warfare and Ecocide Facts, Appraisal and Proposals“, 21.

keskkonnakahju iseloomustamisel samuti mõisteid *laiaulatuslik*, *pikaajaline* ja *raske* ning välja pakutud muudatus hõlmab endas ka nende kriteeriumite selgitusi.¹⁰³ Võrreldes möödunud sajandiga ollakse nüüdseks aga eriarvamusel selles osas, kas keskkonnakahjule esitatavad tingimused peavad esinema kumulatiivselt või piisab üksnes ühe tingimuse olemasolust. RÕK-i kavandatud keskkonnavastase kuriteo koosseis nõudis, et põhjustatav keskkonnakahju oleks nii *laiaulatuslik*, *pikaajaline* kui ka *raske*.¹⁰⁴ Ka keskkonnavastase sõjakuriteo koosseis Rooma statuudis näeb ette kõikide tingimuste kumulatiivse esinemise¹⁰⁵, erinedes sellega ENMOD-i alternatiivsest sõnastusest.¹⁰⁶ Rooma statuudi keskkonnavastase sõjakuriteo kriitikud on leidnud, et kõikide tingimuste kumulatiivse olemasolu nõue on tõstnud vastutuse tekkimise lävendi väga kõrgele¹⁰⁷, muutes sõjakuriteo toimepanija vastutusele võtmise keeruliseks, kui mitte võimatuks.¹⁰⁸ Soov eemalduda RÕK-i poolt eelmisel sajandil välja töötatud keskkonnakahju territoriaalse, ajalise ja intensiivsuse mõõtme kumulatiivsest nõudest väljendub ÖKE ökotsiidi õiguslikus määratluses, mille kohaselt peab keskkonnakahju olema *raske* ja *laiaulatuslik* või *pikaajaline*.¹⁰⁹ Kuivõrd on keeruline näha ökotsiidi looduskeskkonna kahjustamises, mis jääb vaid territoriaalselt ulatuslikuks või ajaliselt pikaajaseks ning ei küündi intensiivsuse poolest tõsisuse lävendini, siis saab seda pidada mõistlikuks kompromissiks.

Samuti lahknevad õigusteadlaste arvamused küsimuses, kas ökotsiidi puhul peab keskkonnakahju olema tekkinud või piisab sellise ohu loomisest. Rooma statuudi säte, mis kriminaliseerib sõjaolukorras looduskeskkonna kahjustamise, ei näe ette, et kahju peab olema tekkinud, kuigi teorias on leitud, et normi kohaldamise tavapärane juhtum on olukord, kus keskkonnakahju ka tegelikkuses ilmnenu on.¹¹⁰ Kuna ÖKE soovis ökotsiidi mõiste välja pakkumisel peegeldada Rooma statuudile omast lähenemist, siis leiti, et sarnaselt sõjaolukorrale piisab ka rahuajal üksnes keskkonnakahju tekkimise *suurest tõenäosusest*.¹¹¹

---

¹⁰³ „*Raske* tähendab kahju, mis hõlmab väga tõsiseid kahjulikke muutusi, häireid või kahju mis tahes keskkonnaelemendile, sh inimestele või looduslikele, kultuuri- ja majandusressurssidele. *Laiaulatuslik* on kahju, mis ulatub piiratud geograafilisest piirkonnast väljapoole, ületab riigipiire või millest on mõjutatud terve ökosüsteem, liik või suur hulk inimesi. *Pikaajaline* on kahju, mis on pöördumatu või mida ei ole võimalik heastada mõistliku aja jooksul loodusliku taastumise teel.“ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“, 4.

¹⁰⁴ *Yearbook of the International Law Commission (Volume II)* (United Nations, 1991), 97.

¹⁰⁵ Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, artikkel 8(2)(b)(iv).

¹⁰⁶ Sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise keelustamise konventsioon, artikkel 1 lg 1.

¹⁰⁷ Steven R. Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“ (Doktoritöö, Maastricht University, 2015), 208.

¹⁰⁸ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 19.

¹⁰⁹ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“, 4.

¹¹⁰ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 437.

¹¹¹ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“, 4–5.

Samas, nii RÕK-i koostatud keskkonnavastase kuriteo koosseis¹¹² kui ka akadeemikute välja pakutud lahendused¹¹³ seavad vastutuse tekkimise eelduseks, et keskkonna kahjustamine peab tegelikkuses olema aset leidnud. Ka Vietnamis kehtiv inimsusevastaste kuritegude koosseisu liidetud keskkonnavastane kuritegu ning selle eelkäijad eeldavad sõnastusest tulenevalt, et tagajärg keskkonna hävinemise näol peab olema saanud.¹¹⁴ Seevastu Venemaa ja suurem osa endistest Nõukogude Liidu riikidest (v.a Usbekistan¹¹⁵) on kriminaliseerinud juba tegevuse, mis võib endaga keskkonnakatastroofi kaasa tuua.¹¹⁶ Kodanikualgatusena Euroopa Komisjonile esitatud ökotsiidi keelustavas direktiivis on leitud, et ökotsiidina käsitletava kuriteo puhul peab keskkonnakahju olema ilmnenu, kuid ettepanek on tehtud ka selliste tegevuste kriminaliseerimiseks, mis põhjustavad ökotsiidi toimumise ohu.¹¹⁷

1.1.2.2 Subjektiivne koosseis

Sarnaselt teistele õigussüsteemidele seab rahvusvaheline kriminaalõigus kriminaalvastutuse tekkimise eelduseks, et keelatud tegevuse sooritanud isik tegutses teatud psühholoogilises seisundis, mis muudab tema käitumise etteheidetavaks. Samas ei ole rahvusvahelises tavaõiguses reegliti, mis võimaldaks identifitseerida ja defineeriks rahvusvahelise kriminaalõiguse poolt tunnustatud subjektiivse koosseisu (*mens rea*) erinevad kategooriad. Ainsa erandina võib välja tuua Rooma statuudi artikli 30, milles on kirja pandud RKK jurisdiktsiooni all olevate kuritegude subjektiivse külje üldine nõue: objektiivne koosseis peab olema realiseeritud tahtlikult ja teadlikult (ingl k *with intent and knowledge*). Isiku käitumine on tahtlik, kui ta kavatseb tegu silmas pidades selle teo toime panna ja tagajärge silmas pidades kavatseb põhjustada selle tagajärje või on teadlik, et asjade tavalise kulgemise korral selline tagajärg saabub. Teadlikkus tähendab teadvustamist, et asjaolu eksisteerib või et asjade tavalise

---

¹¹² *Yearbook of the International Law Commission (Volume II)* (United Nations, 1991), 97.

¹¹³ Gray, „The International Crime of Ecocide“, 216; Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*, 103; Ludwik A. Teclaff, „Beyond Restoration - The Case of Ecocide“, *Natural Resources Journal* 34(4) (1991): 934; Berat, „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“, 343.

¹¹⁴ Vietnami 1990. aasta karistusseadustik, artikkel 278; Vietnami 1999. aasta karistusseadustik, artikkel 342; Vietnami 2015. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 422.

¹¹⁵ Usbekistani 1994. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 196.

¹¹⁶ Venemaa Föderatsiooni 1996. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 358; Kasahstani 1997. aasta karistusseadustik, artikkel 161; Kõrgõzstani 1997. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 374; Tadžikistani 1998. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 400; Valgevene 1999. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 131; Gruusia 1999. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 409; Ukraina 2001. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 441; Moldova Vabariigi 2002. aasta karistusseadustik, artikkel 136; Armeenia Vabariigi 2003. aasta kriminaalkoodeks, artikkel 394.

¹¹⁷ „End Ecocide in Europe: A Citizens' Initiative to give the Earth Rights“. ECI(2012)000012 (European Citizens' Initiative, 2012).

kulgemise korral tagajärg saabub.¹¹⁸ See säte ei peegelda aga rahvusvahelist tavaõigust, kuivõrd see ei hõlma endas kõiki rahvusvahelise kriminaalõiguse poolt tunnustatud süüteo subjektiivse koosseisu liike¹¹⁹ ning seda isegi mitte Rooma statuudi piires¹²⁰.

Üldreeglina saab öelda, et rahvusvaheline kriminaalõigus seab vastutuse tekkimise aluseks kuriteokoosseisule vastava teo toimepanija tahtluse (*dolus directus*, ingl k *intent*) või veelgi rangemalt spetsiifilise või erilise tahtluse¹²¹ (*dolus specialis*, ingl k *special intent*) olemasolu.¹²² Mõnel juhul tunnustatakse siiski ka n-ö vähem intensiivsemaid subjektiivse külje liike. Erandlikes olukordades aktsepteeritakse vastutuse alusena kaudset tahtlust (rahvusvahelised autorid kasutavad mõisteid *recklessness*, *dolus indirectus*, *dolus eventualis*) ning veel harvem ka rasket hooletust (ingl k *culpable negligence*, *criminal negligence*, *gross negligence*).¹²³ Kaudne tahtlus tähendab rahvusvahelise kriminaalõiguse kontekstis, et isik peab võimalikuks, et tema tegevus toob kaasa keelatud tagajärjed, aga on sellegipoolest valmis võtma oma käitumisega riski.¹²⁴ Näiteks on Jugoslaavia tribunal viidanud kaudsele tahtlusele kaastäideviimise kontekstis ja leidnud, et vastutuse tekkimiseks piisab, kui *i*) kuritegelikus tegevuses osaleva grupi liige pidas võimalikuks, et grupi poolt eelnevalt kooskõlastamata või kokku leppimata kuritegu võidakse panna mõne grupi liikme poolt toime ja *ii*) ta võttis teadlikult ja tahtlikult riski.¹²⁵ Raske hooletuse all tuleb mõista olukorda, kus *i*) mõistlikult isikult oodatakse või nõutakse teatud käitumisnõuete järgimist või teatud ettevaatusabinõude võtmist; *ii*) isik käitub neid käitumisnõudeid või ettevaatusabinõusid eiravalt ning *iii*) on teadlik oma tegevusega kaasnevatest ohtudest, kuid loodab, et rasked tagajärjed ei saabu ja käitub viisil, mis on tugevalt vastuolus temalt nõutava käitumisega.¹²⁶ Raske hooletus tuleb kõne alla juhtudel, kui tegemist on oma olemuselt ohtliku tegevusega ja teatud isikud on privilegeeritud

---

¹¹⁸Rooma statuut, artikkel 30.

¹¹⁹ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 39.

¹²⁰ Otto Triffterer, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court - Observers' Notes, Article by Article. Second Edition* (München: C.H. Beck, 2008), 856.

¹²¹ Näiteks eeldab genotsiidikuritegu, et toimepanijal on tahtlus rahvusliku, etnilise, rassilise või religioosse grupi täielikuks või osaliseks hävitamiseks. Seega ei ole piisav, et isik vaid soovib tappa, põhjustada raskeid tervisekahjustusi või vaimseid kannatusi või panna toime mõne muu genotsiidi objektiivse koosseisu moodustava tegevuse. Tuleb tõendada, et tal oli täiendavalt ja domineerivalt tahtlus hävitada kaitstud grupi liikmed täielikult või osaliselt. Samuti nõuavad *dolus specialis*'e olemasolu mõned inimsusevastased kuriteod nagu näiteks identifitseeritava grupi või ühiseuse tagakiusamine ja sunnitud rasedus. Ka terrorismikuritegu eeldab, et toimepanijal oleks tahtlus põhjustada ühiskonnas hirmu läbi tapmise, hoonete õhkulaskmise vmt. Vt täpsemalt Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 44–45.

¹²² Gerhard Werle ja Florian Jessberger, *Völkerstrafrecht, 4. Auflage* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2016), 489 ja 502.

¹²³ Werle ja Jessberger, 489 ja 532.

¹²⁴ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 45–46.

¹²⁵ *The Prosecutor v. Tadić*, Appeals Chamber Judgment, IT-94-1-A (ICTY 15. juuli 1999), p 227–228.

¹²⁶ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 52.

positsioonil, et kahju ära hoida. Ainuüksi raskest hooletusest piisab rahvusvahelise tavaõiguse normide kohaselt selgelt ülemuste vastutuse puhul, kus ülemus- ja alluvussuhte korral vastutab ülem oma alamate käitumise eest ka siis, kui ta ei teadnud, kuid oleks pidanud teadma, et tema alamad kavatsevad toime panna, panevad toime või on toime pannud kuritegusid.¹²⁷

Märkimisväärset arvul juhtudel, kus keskkonnale on põhjustatud või võidakse põhjustada ulatuslikku kahju, puudub toimepanijatel tagajärje suhtes tahtlus. Ökotsiidi põhjustamine on enamjaolt muu eesmärgi saavutamise kaasnep kõrvalmõju.¹²⁸ Sellest tulenevalt on ökotsiidi kriminaliseerimise eestkõnelejate seas valitsevaks arvamuseks, et selle rahvusvahelise kuriteo *mens rea* lävend peab olema rahvusvahelise kriminaalõiguse poolt subjektiivsele koosseisule seatud üldreeglist madalam, hõlmates endas nii kaudset tahtlust kui ka rasket hooletust.¹²⁹ Veel enam, on koguni arvamusi, et ökotsiidikuritegu peaks põhinema nn rangel vastutusel (ingl k *strict liability*), mis muudaks fundamentaalselt olemasolevaid rahvusvahelise kriminaalõiguse aluseid.¹³⁰ Lähenemise, mille kohaselt ei eksisteeri ökotsiidi süüteo koosseisus subjektiivset elementi ja rahvusvahelise kriminaalvastutuse tekkeks piisab ainuüksi raske tagajärje põhjustamisest, pooldajad argumenteerivad, et see tagab efektiivse õiguskaitsese ja on arvestades ökotsiidi äärmuslikult negatiivset ja pöördumatut mõju põhjendatud.¹³¹ Teisalt on ka seisukohti, mille järgi tuleb ökotsiidikuriteo kujundamisel järgida Rooma statuudi üldist loogikat ehk artiklis 30 sätestatud nõudeid – ökotsiidina määratletav tagajärg peab olema põhjustatud tahtlikult ja teadlikult.¹³² Leitakse, et on vähetõenäoline, et riigid jõuaksid kokkuleppele ökotsiidikuriteo definitsioonis, mis ei nõua toimepanijalt tahtluse olemasolu. Samuti osutatakse sellele, et olemaks *ejusdem generis* teiste rahvusvaheliste kuritegudega peaksid ökotsiidi määratluse alla kuuluma üksnes kõige erandlikumad tegevused.¹³³ Ka Rooma statuudi artikkel 8(2)(b)(iv), milles on kriminaliseeritud looduskeskkonna kahjustamine sõjaolukorras, seab vastutuse tekkimise eelduseks tahtluse (ingl k *intentionally*) olemasolu. ÖKE poolt välja pakutud ökotsiidikuriteo koosseis nõuab subjektiivse külje pealt vähemalt

---

¹²⁷ Triffterer, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court - Observers' Notes, Article by Article*. Second Edition, 856.

¹²⁸ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 33.

¹²⁹ Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 450; Gray, „The International Crime of Ecocide“, 267; Berat, „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“, 343; Robert McLaughlin, „Improving Compliance: Making Non-State International Actors Responsible for Environmental Crimes“, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* 11(2) (2000), 395–396.

¹³⁰ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 27–28.

¹³¹ Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*, 112.

¹³² Lay et al., „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“, 450.

¹³³ Lay et al., 450.

kaudset tahtlust (*dolus eventualis*, ingl k *recklessness*), mis tähendab, et keskkonnale kahju põhjustanud isik peab pidama võimalikuks, et tema tegevusega kaasneb raske ja laiaulatuslik või pikaajaline kahju keskkonnale.¹³⁴ Taaskord viitab ÖKE ettepanek, et on soovitud leida kompromissi selle vahel, et nende poolt välja pakutud koosseisu osas rahvusvahelise kokkuleppe saavutamine oleks veel piisavalt realistlik, kuid ei raskendaks samas oluliselt efektiivset rahvusvaheliste keskkonnavastaste kuritegude toimepanijate vastutusele võtmist.

Sellise rahvusvahelise kokkuleppeni jõudmine, mille kohaselt oleks ökotsiidi koosseisuga kaasneva kriminaalvastutusega hõlmatud lisaks tahtlikule tegevusele ka raskelt hooletu käitumine, on aga tõenäoliselt siiski keeruline. Seda enam, et juba siis, kui RÕK valmistas loodava Rooma statuudi jaoks ette keskkonnavastast kuritegu artiklis 26, oli üheks mitmetest põhjustest, miks nimetatud koosseisust loobuti üksmeele puudumine selle kuriteo subjektiivse koosseisu tunnuste osas.¹³⁵ Samas saab nimetatud kokkuleppe saavutamist pidada keskkonnakaitse seisukohast ülimaks eesmärgiks. Keskkonnaga seotud kohustuste täitmisel käibes vajaliku hoole järgimata jätmine on tõenäoliselt levinuim keskkonnakahju põhjustamise viis, mille tagajärjena põhjustatud keskkonnakahju ulatus võib olla samavõrd intensiivne kui tahtliku käitumise korral.¹³⁶ Rahvusvahelises keskkonnaõiguses kehtiv ja rahvusvahelise tavaõiguse osaks saanud ettevaatusprintsip¹³⁷, mis kohustab rakendama keskkonnakahju tekkimise vältimise meetmeid juba tõsise ja taastumatu keskkonnakahjustuse ohu esinemise korral¹³⁸, viitab vähemasti rahvusvahelisest keskkonnaõigusest tulenevale valmisolekule seada vastutuse tekkimise aluseks hoolsuskohustuse rikkumine. Nimetatud põhimõttest leiaks tuge pööramaks tõendamiskoormise ümber ning väitmaks, et keskkonnakahju põhjustaja peab vastutuse vältimiseks tõendama, et tegi kõik endast oleneva kahju tekkimise vältimiseks.¹³⁹

Ökotsiidi kui rahvusvahelist kuritegu määratleda püüdnud osa kokkuvõtteks tuleb leida, et praegusel ajahetkel ei eksisteeri õigusteadlaste seas selle kuriteo koosseisutunnuste osas ühtset seisukohta. ÖKE on püüdnud otsida radikaalsete ja konservatiivsete definitsioonide ühisosa ja pakkunud välja definitsiooni, mille kohaselt kujutab ökotsiid endast „ebaseaduslikke või hoolimatuid tegusid, mis on toime pandud teadmisega, et suure tõenäosusega kaasneb

---

¹³⁴ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“, 11.

¹³⁵ Short, *Redefining Genocide, Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*, 68.

¹³⁶ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 231.

¹³⁷ Hannes Veinla, „Ettevaatusprintsip keskkonnaõiguses“ (Doktoritöö, Tartu Ülikool, 2004), 39.

¹³⁸ „Report of the United Nations Conference on Environment and Development“, A/CONF.151/26 (Rio de Janeiro: United Nations, 1992).

¹³⁹ Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*. Second Edition, 126.

tegevusega raske ja laiaulatuslik või pikaajaline kahju keskkonnale“. Kuigi selle määratluse kohaselt ökotsiidi objektiivsele küljele esitatud nõuded näivad vastavat ökotsiidi kriminaliseerimise eeskõneleajate enamuse ootustele, siis ei saa sama väita subjektiivse koosseisu kohta, millest on välja jäetud raskelt hooletu käitumine. Tulevikus loodava ökotsiidikoosseisu subjektiivse küljele esitatavad kriteeriumid sõltuvad tõenäoliselt kõige enam sellest, millisele poliitilisele kokkuleppele jõutakse. Olenevalt rahvusvahelise kogukonna tahtest võib ökotsiidi *mens rea* ulatuda Rooma statuudi artiklis 30 nimetatud tahtlikust ja teadlikust käitumisest kuni kaudse tahtluse ja raske hooletuseni. Siinkirjutaja hinnangul on aga väheusutav, et rahvusvahelises kriminaalõiguses oleks ruumi koosseisule, mis irduks täielikult subjektiivse koosseisu tuvastamise nõudest.

1.2 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise põhjused ja väljakutsed

1.2.1 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaaliseerimise eesmärk

Ökotsiidi kriminaliseerimise eesmärgi puhul on võimalik eristada lähtepunkti, mis seab esikohale inimühiskonna heaolu – antropotsentriline ehk inimkeskne vaatenurk – ja vaatenurka, mis hõlmab endas ka inimelust väljapoole jäävad looduskeskkonnaga seonduvad väärtused – ökotsentriline ehk looduskeskne vaatenurk.

Esimesel juhul tulenevad keskkonnale tekitatud kahju karistatavuse (põhilised) kaalutlused keskkonnakahju mõjust inimühiskonnale. Ökotsiid täiendaks selle lähenemise kohaselt teisi rahvusvahelisi kuritegusid, mille puhul on kaitstud subjektiks ja kannatanuks inimene.¹⁴⁰ Selline lähenemine keskkonnakaitsele on õiguslikult domineeriv ja sellest tulenevalt vaadeldakse näiteks ka inimohvriteta transnatsionaalseid keskkonnakuritegusid, kui kuritegusid, millel puuduvad kannatanud.¹⁴¹ Samas, juba mõnda aega teadvustatakse keskkonnakahju mõju inimõigustele ning selle potentsiaali tuua kaasa poliitilist vägivalda.¹⁴² Julgeolekunõukogu on viidanud, et rünnakud keskkonnale mõjutavad rahvusvaheliselt rahu ja julgeolekut.¹⁴³ UNEP-i andmetel on keskkonnale põhjustatud kahju Kongos ja Haitil üheks

---

¹⁴⁰ Rob White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“, *University of Tasmania Law Review* 37(2) (2018), 103.

¹⁴¹ Carsten Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), 108.

¹⁴² Neil A. F. Popovic, „In Pursuit of Environmental Human Rights: Commentary on the Draft Declaration of Principles on Human Rights and the Environment“, *Columbia Human Rights Law Review* 27(3), (1995), 487–489.

¹⁴³ Linda A. Malone, „‘Green Helmets’: A Conceptual Framework for Security Council Authority In Environmental Emergencies“, *Michigan Journal of International Law* 17(2) (1996), 523; „Resolution 687“, S/RES/687 (United Nations Security Council, 8. aprill 1991).

poliitiliste rahutuste ja konfliktide põhjuseks. 1990. aastatel tapeti seoses maavarade eksploateerimisega sõjalistes konfliktides arvestuslikult 5 miljonit inimest ning üks neljandik 2001. aastal aset leidnud viiekümnest aktiivsest konfliktist oli suuresti põhjustatud ressursside nappusest.¹⁴⁴ Ehkki kriitikute ja ka siinkirjutaja hinnangul liialt inimkeskne lähenemine, siis kõige tõenäolisem argument jõudmaks keskkonnavastase käitumise rahvusvahelise kriminaliseerimiseni on ilmselt keskkonnakahju ja inimõiguste vaheline tugev seos.

Teise nägemuse kohaselt tuleb ökotsiidid kriminaliseerida juba ainuüksi looduse iseväärtuse kaitse seisukohalt. Viimast terminit kasutatakse ökotsentrismis tähistamaks looduse väärtust, mis ei tulene inimhuvidest või mis isegi ei eelda inimese kui väärtustaja eksistentsi.¹⁴⁵ Ökotsentrism ei eita, et keskkonnal on oluline tähtsus ka inimkonna jaoks¹⁴⁶, kuid selle vaatenurga kohaselt on loomadel, taimedel ning nendega lahutamatult seotud elututel objektidel (näiteks jõgedel) õigused ja inimestel on nimetatu osas teatav hoolsuskohustus.¹⁴⁷ Ökotsentrist ajendatud ökotsiidi käsitlused lähtuvad eesmärgist karistada inimtegevust, millel on hävitav või kahjustav mõju ökosüsteemidele ja seal elavate liikide, sh inimese heaolule ja tervisele.¹⁴⁸ See mõtteviis lubaks vähemasti teoreetiliselt tuua kohtu ette ka kaasused, kus kannatanuks on teised liigid peale inimese.¹⁴⁹ Näiteks oleks võimalik rääkida ökotsiidist tuumakatsetuste puhul, mis omavad ookeanides toimumise korral traagilist mõju kaladele ja nendega seotud ökosüsteemidele.¹⁵⁰ Samuti oleks võimalik pidada ökotsiidiks seda, kui keskkonna hävitamine edendaks (vähemasti ajutiselt) keskkonnakahju kõrval ka inimhuve. Eeltoodud mõtet illustreerib näiteks olukord, kus märgala kuivendamine põhjustab tõsisist kahju selle piirkonna taimestikule ja loomastikule, kuid samas võimaldab see väheolulises määras edendada põllumajandust.¹⁵¹ Lisaks oleks võimalik ökotsiidina käsitleda olukorda, kus põhjustatakse kahju nii keskkonnale kui ka inimühiskonnale, kuid inimestele põhjustatud kahju

---

¹⁴⁴ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 9.

¹⁴⁵ Hannes Veinla, *Keskkonnaõigus* (Tallinn: Juura, 2016), alapeatükk 1.1.1 "Väärtuste liigid" (Juuraveebi väljaanne).

¹⁴⁶ Jessica C. Lawrence ja Kevin Jon Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, *Georgetown International Environmental Law Review* 20(1) (2007): 65.

¹⁴⁷ Rob White, „Ecocentrism and Criminal Justice For a Green Criminology - 20 Years and Onwards“, *Theoretical Criminology* 22(3) (2018), 342–344.

¹⁴⁸ White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“, 104.

¹⁴⁹ Polly Higgins, *Earth is our Business: Changing the Rules of the Game* (London: Shephard-Walwyn Ltd, 2012).

¹⁵⁰ A. F. B Thompson et al., „On the evaluation of groundwater contamination from underground nuclear tests“, *Environmental Geology* 42 (1. märts 2002), 235.

¹⁵¹ Mishkat Al Moumin, „Mesopotamian Marshlands: An Ecocide Case Essay“, *Georgetown International Environmental Law Review* 20(3) (2008), 506–507.

ei ületa rahvusvaheliselt kuriteolt eeldatava raskuse lävendit. Relvakonfliktis naftapuuraudude tahtlik hävitamine, eesmärgiga piirata ründaja nähtavust, paiskab õhku küll tohutult tahma, mis ohustab nii inimeste tervist kui ka maismaa ökosüsteemi, kuid on siiski keskkonnale tunduvalt kahjulikum kui inimesele.¹⁵²

Vaadeldes aga seda, millist lisaväärtust saab keskkonnakaitsele pakkuda ökotsiidi rahvusvaheline kriminaliseerimine, ei sõltu argumentatsioon enam niivõrd sellest, kas läheneda inim- või looduskesksest maailmavaatest.

1.2.2 Ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise vajadus

Mitmete ökotsiidi kriminaliseerimise pooldajate jaoks oleks ökotsiid enam kui üks uus rahvusvaheline kuritegu. Selles nähakse senise rahvusvahelise keskkonnaõiguse süsteemi radikaalset, kuid vajalikku arengut.¹⁵³ Olemasolevat rahvusvahelist keskkonnaõigust peetakse üheks kõige vastuolulisemaks ja vähem tõhusaks rahvusvahelise õiguse valdkondadest. Lihtsustatult öeldes ei soovi arenenud tööstusriigid, kelle industrialiseerimisjärgne elustiil on keskkonnaseisundi halvenemisele oluliselt kaasa aidanud, oma käitumist muuta.¹⁵⁴ Rikastumine ja majanduse areng keskkonna kahjustamise arvelt on saanud maailmas nn „edu valemiks“ ning tõhus rahvusvaheline keskkonnavaline regulatsioon sunniks seniste praktikate kuluefektiivsust ümber hindama. Suur osa rahvusvahelisest keskkonnaõigusest koosneb seetõttu väga habrastest kompromissidest.¹⁵⁵ Paljud keskkonnakonventsioonid näevad üldsõnaliselt ette konsultatsioone, läbirääkimisi ja koostööd – tüüpilise näitena nõutakse riikidelt keskkonna kaitsmiseks vajalike meetmete võtmist, kuid puudub mingisugunegi meetmete sisu täpsustus.¹⁵⁶ Pehmele normistikul (ingl k *soft law*) põhineva õigussüsteemi kritiseerijad leiavad, et keskkonnale ulatusliku kahju põhjustajate suhtes võetavad meetmed ei ole piisavalt heidutavad, et muuta tahtlikult keskkonda kahjustavate ettevõtete ja isikute käitumist.¹⁵⁷ Ehkki teatud juhtudel järgnevad looduskeskkonda kahjustavale käitumisele ka juba praegu märkimisväärsed keskkonnatrahvid, siis jätkatakse nende olemasolu kiuste mitmete rahvusvaheliste ettevõtete poolt oma endist käitumist, sest keskkonnanõuete järgimine

---

¹⁵² Michael N. Schmitt, „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“, *Yale Journal of International Law* 22(1) (1997), 19.

¹⁵³ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 26.

¹⁵⁴ Jan Klabbers, *Rahvusvaheline õigus* (Tallinn: Juura, 2018), 332.

¹⁵⁵ Klabbers, 332.

¹⁵⁶ Klabbers, 344.

¹⁵⁷ David C. Fortney, „Thinking Outside the Black Box: Tailored Enforcement in Environmental Criminal Law“, *Texas Law Review* 81(6) (2003), 1620.

põhjustaks neile veel suuremaid kulusid, kui trahvide maksmine. Rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalõiguse olemasolu vajalikkuse annab ilmekalt edasi järgnev ütlus: „vangistus on ainus ettevõtlusega seotud kulu, mida ei saa edasi kanda tarbijale“¹⁵⁸.

Kehtivas rahvusvahelises õiguses on mitmeid keskkonnakaitselisi konventsioone, milles tegeletakse teatud keskkonda kahjustava iseloomuga käitumise keelustamisega. Eksisteerivad näiteks rahvusvaheline laevade põhjustatava merereostuse vältimise konventsioon¹⁵⁹, 1989. aasta ohtlike jäätmete riikidevahelise veo ja nende kõrvaldamise kontrolli Baseli konventsioon¹⁶⁰ ja 1987. aasta osoonikihti kahandavate ainete Montreali protokoll¹⁶¹. Neist mõnes üksikus, näiteks Baseli konventsioonis viidatakse ka kriminaliseerimise vajalikkusele. Valdav enamus konventsioone keskendub aga järelevalve tõhustamisele ning konventsiooniga liitunud riikidele on jäetud vabad käed otsustamisel, kas reageerida ebasoovitavale käitumisele tsiviil-, haldus- või kriminaalõiguslike meetmetega.¹⁶² Isegi, kui nimetatud keskkonnaalased konventsioonid oleksid transnatsionaalseid kuritegusid kehtestava iseloomuga, siis oleks nende ulatus ja sisu liiga piiratud ja spetsiifiline, et adresseerida ülemaailmselt ohtu keskkonnale kui tervikut.¹⁶³ Rahvusvahelised kokkulepped, mis kohustavad riike teatud süüteod kriminaliseerima, aitavad küll tõhustada riikidevahelist koostööd ja ühtlustada ülemaailmselt oluliste väärtuste kaitset, kuid õigushüve keskne kaitse toimub sellisel juhul siiski siseriikliku õiguse kaudu.¹⁶⁴ See tähendab, et jääb riikide otsustada, kas nende territooriumil toimunud keskkonnavastase käitumise osas tuleb kriminaalmenetlus läbi viia. Ka juhul, kui riik suudab kriminaalmenetluse edukalt läbi viia ja teeb süüdimõistva otsuse, võivad tekkida raskused kohtuotsuse jõustamisel. Ehkki tegemist oli tsiviilasjaga, siis on sellegipoolest ilmekas näide pärit Ecuadorist, kus end tänasel päeval Chevroni nime all identifitseerival naftaettevõttel on õnnestunud aastakümneid põigelda kõrvale¹⁶⁵ Ecuadori ülemkohtu otsusest, millega mõisteti peamiselt põlisrahvastest hagejate kasuks välja 9,5 miljardi dollari suurune kahjuhüvitis. Kohtuotsuse kohaselt oli ettevõtte aastatel 1972–1990 Ecuadori vihmametsades

---

¹⁵⁸ Kathleen F. Brickey, „Environmental Crime at the Crossroads: The Intersection of Environmental and Criminal Law Theory“, *Tulane Law Review* 71(2) (1997 1996), 506.

¹⁵⁹ 1978. aasta protokolliga muudetud 1973. aasta rahvusvaheline laevade põhjustatava merereostuse vältimise konventsioon. – RT II 2009, 19, 48.

¹⁶⁰ Ohtlike jäätmete riikidevahelise veo ja nende kõrvaldamise kontrolli Baseli konventsioon. – RT II 1999, 26, 161.

¹⁶¹ Osoonikihti kahandavate ainete Montreali protokoll. – RT II 1996, 33, 119.

¹⁶² Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 108–109.

¹⁶³ Audrey Crasson, „The Case of Chevron in Ecuador: The Need for an International Crime against the Environment“, *Amsterdam Law Forum* 9(3) (2017), 40.

¹⁶⁴ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 226.

¹⁶⁵ Crasson, „The Case of Chevron in Ecuador: The Need for an International Crime against the Environment“, 33.

naftat ammutades keskkonnakaitseliste nõuete järgimise suhtes raskelt hooletu, mille tagajärjel põhjustas piirkonnas ulatusliku õlireostuse, millel on olnud katastroofiline mõju vihmametsade taimestikule, loomastikule ja piirkonnas elanud inimeste tervisele ning heaolule.¹⁶⁶ Arvestades, et edukas on olnud ka Chevroni võitlus selle nimel, et tunnistada Ecuadori kohtu otsus pettuse ja korruptsiooni tõttu lubamatuks¹⁶⁷, siis on see juhtum kahetsusväärne näide ka sellest, milline eelis on vähemasti teoorias sõltumatutel rahvusvahelistel tribunalidel ja kohtutel. Seega, kuna keskkonnale kahju põhjustamine on valdkond, kus riikidel puudub tihtipeale tahe, võimekus ja selleks vajalik erapooletus keskkonnavastase käitumise suhtes kriminaalmenetluse alustamiseks ja/või läbi viimiseks, siis oleks transnatsionaalsetest keskkonnaalastest kuritegudest oluliselt tõhusam riikideülene kriminaalõiguse jõustamise süsteem, mis tegutseb tsentraliseeritult läbi rahvusvahelise institutsiooni. Mõistagi peaksid vahetult rahvusvahelise õiguse alusel rakendatava kriminaalõiguse kaitsealasse jääma üksnes kõige raskemad ja ühiskonnale enim muret tekitavad keskkonnavastased kuriteod, mille väljendust võib näha ökotsiidi õiguslikus definitsioonis.

Igasuguste keskkonnakaitseliste meetmete peamine eesmärk on ennetada keskkonnale põhjustatava raske ja pöördumatu kahju tekkimist. Kahju ennetamist võib pidada ka rahvusvahelise kriminaalõiguse üheks kõige olulisemaks lähtekohaks.¹⁶⁸ Rahvusvahelise kriminaalõiguse süsteemi heidutav mõju ja võime keskkonnavastaseid kuritegusid ära hoida näib olevat potentsiaalselt isegi suurem kui teiste rahvusvaheliste kuritegude puhul. Suur osa rahvusvahelistest kuritegudest pannakse toime poliitiliste pingete keskel või sõjasegaduses, mis muudab vähetõenäoliseks, et kuriteo toimepanija arvestab ka tegelikult, et tema tegu võib kaasa tuua karistuse.¹⁶⁹ Keskkonnavastaste kuritegude puhul on seevastu samaväärseks motiiviks majanduslikud kaalutlused ning keskkonna kahjustamist saab pidada ka kuritegude toimepanijate jaoks pigem soovimatuks, kuid „vältimatuks“ kõrvalmõjuks.¹⁷⁰ Kui kriminaalkaristus on piisavalt heidutav ning selle jõustamine ka reaalne, siis ei tasu keskkonda kahjustav tegevus enam ära ning ettevõttel puudub põhjus keskkonda ohustava käitumise jätkamiseks. Raskete keskkonnavastaste kuritegude rahvusvahelise kriminaliseerimise kasuks

---

¹⁶⁶ *María Aguinda Salazar et al. against Chevron Corporation*, 174-2012 (Ecuadorian National Court of Justice, Civil and Commercial 12. november 2013).

¹⁶⁷ *Chevron Corporation v. Steven Donziger*, 11-cv-00691-LAK-JCF (United States District Court Southern district of New York 3. märts 2014).

¹⁶⁸ Ambos, *Treatise on International Criminal Law*, 60–67.

¹⁶⁹ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 234.

¹⁷⁰ Vanessa Schwegler, „The Disposable Nature: The Case of Ecocide and Corporate Accountability“, *Amsterdam Law Forum* 9(3) (2017), 85.

räägib ka rahvusvahelise kriminaalõiguse individuaal-vastutuslik olemus. Juba Nürnbergi tribunali poolt välja öeldut, mille kohaselt panevad rahvusvahelisi kuritegusid toime isikud mitte abstraktsed üksused¹⁷¹, on mõnikord kritiseeritud, sest genotsiidi või agressiooni on praktiliselt võimatu ilma riigi toeta toime panna.¹⁷² Õkotsiidi põhjustajateks on vähemalt sama suure tõenäosusega mõjuvõimsad eraettevõtted kui riiklikud üksused.¹⁷³ Asjaolu, et rahvusvaheliste keskkonnastaste kuritegude tõenäolisemad toimepanijad on sõltumatud üksikisikud, räägib aga taaskord selle kasuks, et rahvusvahelisel kriminaalõigusel on arvestatav potentsiaal keskkonnakahju ära hoida.¹⁷⁴ Oleks aga naiivne loota, et õkotsiidi rahvusvaheline kriminaliseerimise järgselt kaob maailmast õkotsiidina määratletav käitumine – nii nagu teiste rahvusvaheliste kuritegude olemasolu ja rahvusvaheline karistatavus ei ole suutnud peatada nende toimepanemist. Õkotsiidi rahvusvahelise kuriteona tunnustamine tähendab aga teatud mõtteviisi loomist, mille kohaselt väärib selline käitumine järjekindlat ja resoluutset hukkamõistu, mille suurim väljendus on karistamatuse kadumine.¹⁷⁵

Kõige raskemate keskkonnastaste kuritegude rahvusvahelise kriminaliseerimise vajaduse saab tuletada ka ajaloolistest arengutest, mis viisid Nürnbergi tribunali loomiseni. 1943. aasta Moskva deklaratsioonis leppisid II maailmasõja võitnud riigid kokku, et ehkki enamik sõjakurjategijad tuleks saata riikidesse, kus kuritegu toime pandi, siis kuritegusid, millel „ei ole kindlat geograafilist asukohta“ tuleks karistada rahvusvaheliselt.¹⁷⁶ Juhtmõte, mille kohaselt leiavad teatud kuriteod aset kogu maailmas, viis mõne kõige olulisema rahvusvahelise kriminaalõiguse arenguni ning sel on potentsiaal suunata ka kõige rängema keskkonnakahju põhjustamisega seonduvat vastutust.¹⁷⁷ Kõige rängema keskkonnakahju põhjustamise muudab rahvusvaheliseks kuriteoks järgmiste tunnuste omistatavus:

- (kaudne) oluline oht maailma rahule, julgeolekule ja heaolule;
- oluline mõju enam kui ühes riigis;
- potentsiaalsed negatiivsed tagajärjed enam kui ühe riigi kodanikele;

---

¹⁷¹ *The Nurnberg Trial*, 6 F.R.D 69 (1946), 110.

¹⁷² Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 235.

¹⁷³ White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“.

¹⁷⁴ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 235.

¹⁷⁵ Schwegler, „The Disposable Nature: The Case of Ecocide and Corporate Accountability“, 92.

¹⁷⁶ The Moscow Conference, „Joint Four-Nation Declaration“ (1943).

¹⁷⁷ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 242.

- karistuse jõustamiseks on vajalik riikide koostöö.¹⁷⁸

Ökotsiidi kriminaliseerimist toetaks ka normatiivne ja moraalne järjepidevus. Kui rahvusvaheline kriminaalõigus on kriminaliseerinud käitumise, mis põhjustab laiaulatuslikku, pikaajalist ja rasket kahju keskkonnale sõjaolukorras, siis on keeruline leida õigustust, miks ei ole sama kvaliteediga käitumine karistatav rahuajal.¹⁷⁹ Sellise ebakõla olemasolu muudab veelgi kummastavamaks, et rahvusvaheliste ettevõtete käitumine õõnestab keskkonna head seisundit ehk isegi igapäevaselt ja kannab endas seetõttu võrreldes sõjategevusega suuremaid riske. Keskkonnaseisundi vaatepunktist ei ole vahet, millises kontekstis on kahju põhjustatud. Rahvusvahelise keskkonnavastase kuriteo kujundamisel on objektiivselt olulisim lähtuda kahju raskusest.¹⁸⁰

Proovides selle alapeatüki lõpetuseks vastata küsimusele, mis on ökotsiidi rahvusvahelise kriminaliseerimise peamised põhjused, saab öelda järgmist. Asjaolu, et ökotsiidi määratluse osas puudub ühtne arusaam ilmneb ka siin ja nimelt selle kriminaliseerimise eesmärgi kujul. On neid, kelle arvates oleks ökotsiid sarnaselt teistele rahvusvahelistele kuritegudele loodud kaitsma inimühiskonda, et hoida näiteks ära keskkonnakatastroofidega kaasnevad rahutused ja konfliktid, vaesusest tingitud inimõiguste rikkumised jmt. Samas on ka neid, kes leiavad, et rahvusvahelise kriminaalõiguse inimkesksusele tuleb teha lõpp ja karistatav peaks olema ka selline raske keskkonnakahju, mis inimühiskonnale koheseid kannatusi ei põhjusta – osalt looduse iseväärtuse pärast ja osalt seetõttu, et loodust hävitades ohustavad inimesed pikas perspektiivis siiski ka iseenda elu ja tervist. Olenemata ökotsiidi kriminaliseerimise eesmärgiga seonduvatest erimeelsustest leitakse, et raskel ja ulatuslikul keskkonnakahjul on potentsiaal põhjustada negatiivseid tagajärgi riigipiire ületavatel aladel, mistõttu on tegemist rahvusvahelise probleemiga. Arvestades, et olemasolev rahvusvaheline keskkonnaõiguse süsteem on liiga nõrk, et neid raskeid tagajärgi ennetada, siis on vajalik ka rahvusvahelis-kriminaalõiguslik kaitse. Ökotsiid omaks heidutavat mõju ja võimaldaks võtta keskkonnale ulatuslikku kahju põhjustanud isikud vastutusele ka siis, kui siseriiklikud kohtud ei taha või pole võimelised kriminaalmenetlust läbi viima, mis on eriti oluline levinud juhtudel, kui

---

¹⁷⁸ Byung-Sun Cho, „Emergence of an International Environmental Criminal Law“, *UCLA Journal of Environmental Law and Policy* 19(1) (2000), 45.

¹⁷⁹ Mohadmmmed Saif-Alden Wattad, „The Rome Statute and Captain Planet: What Lies Between ‘Climate Against Humanity’ and the ‘Natural Environment’?“, *Fordham Environmental Law Review* 19(2) (2009), 268.

¹⁸⁰ Crasson, „The Case of Chevron in Ecuador: The Need for an International Crime against the Environment“, 43.

keskkonda kahjustavad riigi juhtimises suurt mõjuvõimu omavad ettevõtted.¹⁸¹ Lisaks oleks ökotsiidi kriminaliseerimine loogiline jätk asjaolule, et relvakonfliktis on keskkonnakaitse olulisust läbi rahvusvahelise kriminaalõiguse juba tunnustanud.

1.2.3 Peamised ökotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevad väljakutsed

Arvestades käesoleva magistritöö eesmärke, ei oma järgnev alapeatükk ambitsiooni käsitleda ökotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevaid väljakutseid ammendavalt. Teemat on põhjalikult käsitletud Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kaitstud magistritöös – küll ingliskeelses – , mille eesmärk oli teha kindlaks põhjused, miks rahvusvaheline kogukond ei ole senini jõudnud ökotsiidi kui rahvusvahelise kuriteo olemasolus kokkuleppele.¹⁸² Siinses ülevaates tegeletakse eelkõige peamiste probleemide kaardistamisega, kuid hoidutakse teema mahukuse tõttu minemast liialt süvitsi.

1.2.3.1 Ökotsiidi määratluse osas puudub kokkulepe

Veidi utreeritult öeldes on püüdlusi ökotsiidi defineerida umbes sama palju, kui on neid, kes on võtnud sõna ökotsiidi kriminaliseerimise poolt. Kindla ja konkreetse määratluse puudumine on olnud probleemiks kogu ökotsiidi keelustamisega seonduva õigusliku arutelu vältel, põhjustades segadust ja vähendades ökotsiidi kui kuriteo tõsiseltvõetavust.¹⁸³ Näitena võib tuua, et ökotsiidina määratletakse ka kliima soojenemist kui üleüldist nähtust¹⁸⁴, mis on küll inimkonna kahjuliku tegevuse tulem, kuid väga pikaajaline ja lugematutest osategudest põhjustatud protsess mitte piiritletava *actus reus* tagajärg. Termin ebamäärasuse tõttu meenutab ökotsiid pigem õiguslikku kontseptsiooni kui kuritegu.¹⁸⁵ Seetõttu on tervitatav 2021. aastal ÖKE poolt vormunud ja RKK-le esitatud ökotsiidi kriminaliseerimise ettepanek, mis hõlmab endas nii ökotsiidi kui rahvusvahelise kuriteo õiguslikku määratlust kui ka n-ö kommenteeritud osa, milles selgitatakse lahti, kuidas definitsioonis kasutatud mõisteid tõlgendada.¹⁸⁶ Samas ei vasta väljapakutud definitsioon mitmete ökotsiidi kriminaliseerimise eestkõnelejate nägemusele, mille kohaselt peaks see kuritegu põhinema rangel vastutusel või

---

¹⁸¹ White, „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“, 111.

¹⁸² Olszak, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment: Understanding the Ongoing Failure of Making Ecocide a Crime Under International Law“.

¹⁸³ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 31.

¹⁸⁴ Rob White ja Ronald C. Kramer, „Critical Criminology and the Struggle Against Climate Change Ecocide“, *Critical Criminology* 23(4) (2015), 384.

¹⁸⁵ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 32.

¹⁸⁶ Mehta et al., „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“.

vähemasti peaks subjektiivse koosseisu täitma ka raskelt hooletud teod (vt alapeatükk 1.1.2.2). Samuti ei pruugi ÖKE poolt vastutuse alusena välja pakutud kaudne tahtlus (*recklessness, dolus eventualis*) saada nn teise leeri ehk konservatiivsemate ökotsiidi kriminaliseerimise pooldajate toetust. Mitmed kriminaalõiguse juristid seisavad jõuliselt vastu nähtusele, mida kirjeldavad kui kriminaalvastutuse erosiooni ning, mis väljendub rahvusvahelises kriminaalõiguses näiteks ülema vastutuse puhul, kus mõnel juhul piisab kriminaalvastutuse tekkeks raskest hooletusest või hoolsuskohustuse rikkumisest.¹⁸⁷

1.2.3.2 Rahvusvahelise õiguse inimkesksus

Rahvusvaheline kriminaalõigus tunneb keskkonna vastu huvi üksnes niivõrd, kui selle kahjustumine võib otseselt mõjutada inimpopulatsiooni.¹⁸⁸ RKK on loodud, et reageerida inimõiguste rikkumistele.¹⁸⁹ Selle ilmseks väljenduseks on, et Rooma statuuti plaaniti algselt kutsuda „*inimkonna* rahu ja julgeoluku vastu suunatud kuritegude koodeksiks“ (ingl k *Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind*) ning selle preambulist leiab järgmise RKK filosoofiat iseloomustava juhtmõtte: „teades, et käesoleva sajandi jooksul *inimkonda* šokeerinud kujuteldamatute jõhkruste ohvriks on langenud miljonid *lapsed, naised ja mehed*“.¹⁹⁰ See tõstatab küsimuse, kas rahvusvaheline kriminaalõigus oleks valmis tunnustama loodust kui iseseisvalt kaitstavat õigushüve. Ühelt poolt on rahvusvahelis-kriminaalõiguslik looduse iseväärtuse moraalne ideaal, kuid teisalt räägib selle kasuks tugevalt ka pragmatism. Ehkki ökoloogilise kahju ja inimühiskonna heaolu vahele on võimalik pea alati tõmmata seos, siis on problemaatiline, et alguses võib keskkonna seisundi halvenemise mõju olla kauge, laialivalgunud ja raskesti tõendatav – iseäranis juhtudel, kui kahjulik mõju avaldub põlvkond või mitu hiljem.¹⁹¹ Levinud näitena võib siinkohal tuua ohtlikud kemikaalid, mis jõuavad keskkonda küll koheselt, kuid sellega seonduvad tagajärjed inimestele võivad avalduda alles mitmekümne aasta pärast ja vahel ka mitte otseselt kemikaalidega kokkupuutunu tervises, vaid näiteks tema laste või lastelaste tervislikus seisundis.¹⁹² Aastakümneid hiljem on kohtus väga keeruline tõendada, et esialgse teo, mis viis keskkonna kahjustumise või hävinemiseni, ja inimestele kahjuliku tagajärje vahel on põhjuslik seos. Kohtuprotsessid, kus on vaja tõendada,

---

¹⁸⁷ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 224.

¹⁸⁸ Megret, 209.

¹⁸⁹ Peter Sharp, „Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court“, *Virginia Environmental Law Journal* 18(2) (1999), 218.

¹⁹⁰ Töö autori rõhutused.

¹⁹¹ Eric Biber, „Climate Change, Causation, and Delayed Harm“, *Hofstra Law Review* 37(4) (2009), 976–978.

¹⁹² Biber, 977.

et teatud piirkonnas on vähki haigestumine reostuse tõttu sagenenud, on harva edukad. Argumendid, mille kohaselt võib vähki põhjustada loendamatu hulk tegureid, on sedavõrd mõjusad ja ümberlukkamatud.¹⁹³ On aga vähetõenäoline, et rahvusvaheline kriminaalõigus asuks looduse iseseisva väärtuse kaitsele, kui seda ei ole teinud isegi mitte rahvusvaheline keskkonnaõigus. Nimelt on alates 1970. aastast kuni tänaseni koheldud rahvusvahelise keskkonnaõiguse regulatsioonis loodust kui ressursi, millel on rahaline väärtus ja, mis allub kaubandus-, omandi- ja maksuõigusele.¹⁹⁴ Juba võtmedokumentides nagu näiteks 1972. aasta Stockholmi deklaratsioon¹⁹⁵ või 1992. aasta Rio deklaratsioonis¹⁹⁶ võeti kasutusele inimkeskne lähenemine, mis keskendub selgelt keskkonnakaitsest saadavatele inimhüvedele. Ka hilisemad rahvusvahelised kokkulepped nagu näiteks 2016. aastast pärinev Pariisi kliimalepe¹⁹⁷ rõhuvad ennekõike sellele, millist mõju avaldab kliima soojenemine inimkonnale.¹⁹⁸ Seega on usutatavam, et ka ökotsiidikuritegu seotakse selle vastuvõtmisel sõltuvusse inimühiskonnale kahju tekkimisest, mis vähendab oluliselt selle koosseisu moraalset väärtust ja efektiivsust.

1.2.3.3 Raskused rahvusvahelise kriminaal- ja keskkonnaõiguse põhimõtete ühildamisel

Rahvusvaheline keskkonnaõigus eelistab pehme normistiku (ingl k *soft law*) meetmeid, st ennetavat ja läbirääkimistel põhinevat lähenemist ning stiimuleid, mis suurendavad motivatsiooni tulla kaasa keskkonnaeesmärkidega (nt saastekvoodid). Lisaks sellele tegutsetakse teadusliku ebakindluse raamistikus, mistõttu on kehtivate keskkonnanõuete muutumine üsna tavapärane – valdkonnas tegutsejatel lausa nõutakse sellega kohaldumist.¹⁹⁹ Seevastu rahvusvaheline kriminaalõigus järgib rangelt õigusliku raamistikuga paika pandud reegleid, mille rikkumisele järgneb karistus. Süüdimõistva kohtuotsuse jaoks on vaja selgeid tõendeid ning olemaks seaduslik peab otsus põhinema piisavalt konkreetsetel menetlus- ja

---

¹⁹³ Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*. Second Edition, 152.

¹⁹⁴ Higgins, *Earth is our Business: Changing the Rules of the Game*, 36–37.

¹⁹⁵ „Report of the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm“, (United Nations, 5–16. juuli 1972).

¹⁹⁶ 1992 Rio Declaration on Environment and Development, (United Nations, 14. juuni 1992).

¹⁹⁷ Pariisi kokkulepe. – RT II, 01.11.2016, 3. Samas, vähemasti osaliselt omistatakse selles leppes iseväärtus ka keskkonnale kui sellisele, nt leiab preambulist järgneva lause: „märkides kõikide ökosüsteemide, sealhulgas ookeanide, terviklikkuse tagamise ja elurikkuse (mõnes kultuuris tuntud ka kui emake Maa) kaitse olulisust kliimamuutuste ohjamisel ning kliimaõigluse mõiste olulisust mõnede jaoks“.

¹⁹⁸ Vt täpsemalt Olszak, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment: Understanding the Ongoing Failure of Making Ecocide a Crime Under International Law“, 40–41.

¹⁹⁹ Richard J. Lazarus, „Meeting the Demands of Integration in the Evolution of Environmental Law: Reforming Environmental Criminal Law“, *Georgetown Law Journal* 83(7) (1995), 2445.

materiaalõiguslikel reeglitel.²⁰⁰ Kahtlemata saab olema väljakutse ühildada rahvusvahelise keskkonnaõiguse ebamäärasus ja paindlikkus rahvusvaheliselt kriminaalõiguselt nõutava konkreetsuse ja rangusega.²⁰¹ Samas ei ole kõik nimetatud probleemidest kriminaalõiguse kui sellise jaoks ainulaadsed. Olemas on mitmeid teisi kriminaalõiguse valdkondi – väärtpaberite ja maksualane regulatsioon on ilmselged näited –, mis nõuavad kriminaalõiguse rakendajalt tehniliste eriteadmiste olemasolu.²⁰² Rahvusvahelise kriminaalõiguse valdkonnas saab sellist interdistsiplinaarsust pidada aga pigem eristuvaks nähtuseks.

Samuti ei ole kergesti ühtesobitatavad keskkonnakaitselised eesmärgid ja rahvusvahelise kriminaalõiguse käsitlus kahjust, kahju heastamisest ja kannatanutest.²⁰³ Keskkonnakahju eripära võrreldes traditsioonilise kriminaalõiguse kahju mõistega ilmneb selles, et keskkonda saastav tegevus põhjustab ühiskonnale reeglina lisaks kahjule ka kasu. See on selges vastuolus enamiku olemasolevate rahvusvaheliste kuritegudega,²⁰⁴ mille puhul ainus võrreldav erand on sõjakuritegu Rooma statuudi artiklis 8 (2)(b)(iv), mis seab vastutuse aluseks, et sõjalise rünnakuga kaasnev kahju tsiviilisikutele, objektidele või looduskeskkonnale ületab selgelt ja otseselt eeldatud sõjalise tulu.²⁰⁵ Maailmas, kus suur osa majandusest on rajatud keskkonna hävitamisele, võib seadusliku ja ebaseadusliku keskkonnakahju eristamine osutada keerukaks.²⁰⁶ Lisaks on keskkonnakahjul võrreldes traditsioonilise kriminaalõiguse kahju teooriaga mitmetasandiline iseloom: see esineb nii lokaalselt, piirkondlikult kui ka ülemaailmselt ja tihtipeale viisil, mis ei ole lisaks geograafilisele ulatusele ka ajaliselt lihtsasti hoomatav, st koheselt avalduva mõjuga.²⁰⁷ Kumulatiivselt märkimisväärse keskkonnakatastroofi põhjustanud sammud võivad näida eraldiseisvalt vaadatuna suhteliselt tühiised. Keskkonnakahju on pigem protsessi, kui konkreetselt piiritletava *actus reus* tagajärg, mis paneb keskkonnakuritegude menetlemise tõsiselt proovile.²⁰⁸ Probleemaatiline on ka keskkonnakuritegudele omane jagatud vastutus. Mida kauem on möödunud aega

---

²⁰⁰ Lazarus, 2445.

²⁰¹ Frederic Megret, „The Case for a General International Crime Against the Environment“, *Social Science Research Network*, 2010, 5.

²⁰² Lazarus, „Meeting the Demands of Integration in the Evolution of Environmental Law: Reforming Environmental Criminal Law“, 2445.

²⁰³ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 110.

²⁰⁴ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 221.

²⁰⁵ Rooma statuut, artikkel 8 (2)(b)(iv). „Konventsioonis tähendab „sõjakuritegu“ järgmist: [...] teadlikult sellise rünnaku algatamine, mis võib põhjustada tsiviilisikute juhuslikku surma või neile kehavigastusi ja kahju tsiviilobjektidele ning kahjustada looduskeskkonda pikaajaliselt ja suures ulatuses ning mis kõik selgelt ja otseselt ületaks eeldatud sõjalist tulu [...]“

²⁰⁶ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 221.

²⁰⁷ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 222.

²⁰⁸ Megret, 222.

keskkonnakahju tekkimisest, seda suurem on tõenäosus, et kahju on mitme isiku tegevuse ja eri tegurite tulem. See esitab väljakutse põhjuslikkuse ahela tuvastamisele – näiteks ei ole võimalik eristada ühe isiku tegevusega põhjustada kahju teise isiku tegevusest ja sellega põhjustatud kahjust. Põhjusliku seose eristamatus võib tuua kaasa vastutusest vabanemise või vastupidi, teatud tagajärgede isikule põhjendamatu omistamise ja ebaõige ning -õiglase kohtuotsuse.²⁰⁹ Ka on RKK käsutuses olevad kahju heastamise vahendid olemuslikult piiratud. Rooma statuut võimaldab luua kannatada saanud isikute ja nende perede abistamiseks usaldusfondi, mille eesmärk on toetada kannatanuid rahaliselt.²¹⁰ Kuivõrd rahvusvahelise kriminaalõiguse süsteemi kohaselt peetakse kannatanuks vaid inimest, puudub sõnaselge võimalus kohustada süüdimõistetut heastama keskkonnale tekitatud kahju. Vähemasti mitte juhul, kui keskkonnale põhjustatud kahju ei ole kahjulik inimühiskonnale.²¹¹ Sellest tulenevalt oleks loogiline, et ökotsiidikuriteo RKK jurisdiktsiooni all olevate kuritegude nimekirja lisamisega kaasneksid ka teised nimetatud õigusrežiimi fundamentaalsed muutused.

Veel, arvestades RKK jurisdiktsiooni all olevate kuritegude laia spektrit, on küsitav, kas muidu rahvusvahelisele kriminaal- ja humanitaarõigusele spetsialiseerunud kohtunikel ja prokuröridel oleks ka tegelikkuses piisavalt ressursi rahvusvahelisi keskkonnakuritegusid menetleda.²¹² Samuti kaasneks oht, et tehtavad otsused on ebakompetentsed, mis muu hulgas mõjuks negatiivselt RKK usaldusväärsele ja autoriteedile.²¹³ Rahvusvaheliste keskkonnaalaste kuritegude menetlemine tähendaks sellest tulenevalt vältimatut vajadust kaasata keskkonna(-õiguse)spetsialiste, mis avaldaks survet RKK niigi pingul eelarvele.²¹⁴ Neil põhjustel on mitmed akadeemikud leidnud, et rahvusvahelisi keskkonnaga seotud kuritegusid tuleks menetleda rahvusvahelise institutsiooni poolt, mille kohtunikud ja prokurörid on spetsialiseerunud keskkonnakuritegudele, või äärmisel juhul RKK siseselt eraldiseisva eriteadmistega kolleegiumi poolt.²¹⁵

---

²⁰⁹ Megret, 223.

²¹⁰ Rooma statuut, artikkel 79.

²¹¹ Mark A. Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, *ILSA Journal of International & Comparative Law* 6(2) (2000), 328.

²¹² Drumbl, 326.

²¹³ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 39.

²¹⁴ Alex Whiting, „Dynamic Investigative Practice at the International Criminal Court The Practices of the International Criminal Court“, *Law and Contemporary Problems* 76(3-4) (2013), 174–176.

²¹⁵ Whiting, 40.

Rahvusvaheliste keskkonnaalaste kuritegude menetlemine oleks RKK-s raskendatud ka seetõttu, et Rooma statuudi järgi puudub kohtul jurisdiktsioon juriidiliste isikute suhtes.²¹⁶ Samas ei oleks äriühingute tegevuse üle kohtumõistmine rahvusvahelise kriminaalõiguse jaoks täiesti pretsedenditu. II maailmasõja järgselt mõisteti nn Nürnbergi jätkuprotsessides Ameerika Ühendriikide sõjatribunali (ingl k *US Military Tribunal*) poolt kohut mitme natsistlikku tööstusettevõtte töötaja üle.²¹⁷ Kuigi tuntud kaasustes *IG Farben*²¹⁸, *Krupp*²¹⁹ ja *Flick*²²⁰ ei võetud otseselt vastutusele juriidilisi isikuid, siis oli füüsilistele isikutele esitatud süüdistuste aluseks nende tööandjaks olevate ettevõtete poolt rahvusvaheliste kuritegude toimepanemine või nendele kaasa aitamine.²²¹ Kolme nimetatud kohtuasja olulisus seisneb selles, et isikud võeti vastutusele tulenevalt nende osalusest kuriteod toimepannud äriühingute juhtimises.²²² Saab öelda, et sisuliselt tunnustati otsustes ka juriidiliste isikute vastutust. Näiteks *IG Farben* kohtuasjas leidis tribunal, et äriühing rikkus Haagi 1907. aasta konventsiooni²²³ ning ütles muu hulgas välja järgmise: „kui isikud, sh *juriidilised isikud*, kasutavad sõjalist okupatsiooni ära, omandades eraomandi ilma eelmise omaniku nõusolekuta [...] on see vastuolus rahvusvahelise õigusega [...] Samuti, kui füüsiline või *juriidiline isik* osaleb avaliku või eraomandi ebaseaduslikus konfiskeerimises [...] omandamine sellistel asjaoludel [...] kujutab endast Haagi regulatsiooni rikkumist.“²²⁴ Nimetatud kaasustest ja sellele järgnenud märgilistest arengutest johtuvalt on rahvusvahelises kriminaalõiguses juba pikemat aega esitatud küsimusi selle kohta, kas juriidilise isiku vastutus on muutunud rahvusvahelise tavaõiguse osaks.²²⁵ On tõenäoline, et kui kunagi peaks ökotsiidi kriminaliseerimine saama tõeks, siis taaselustub²²⁶ sellega koos ka küsimus Rooma statuudi täiendamisest juriidiliste isikute poolt või kaasabil

---

²¹⁶ Rooma statuut, artikkel 25 lg 1.

²¹⁷ Thomas M. Schmidt, *Crimes of Business in International Law. Concepts of Individual and Corporate Responsibility for the Rome Statute of the International Criminal Court* (Berlin: Nomos, 2015), 297–298.

²¹⁸ *The I. G Farben Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, October 1946 – April 1949), United States Government Printing Office VII (1952).

²¹⁹ *The Krupp Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, October 1946 - April 1949), United States Government Printing Office IX (1952).

²²⁰ *The Flick Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, October 1946 - April 1949), United States Government Printing Office VI (1952).

²²¹ W. Cory Wanless, „Corporate Liability for International Crimes under Canada’s Crimes against Humanity and War Crimes Act Notes and Comments“, *Journal of International Criminal Justice* 7(1) (2009): 217–218.

²²² Liina Hirv, „Juriidilise isiku kriminaalvastutus rahvusvahelises tavaõiguses“ (Magistritöö, Tartu, Tartu Ülikool, 2018), 19.

²²³ 1907. aasta Haagi IV konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta (18. oktoober 1907).

²²⁴ *The I.G Farben Case*, p 1131–1132.

²²⁵ Vt antud teemal viiteid edasistele käsitlustele: Schmidt, *Crimes of Business in International Law. Concepts of Individual and Corporate Responsibility for the Rome Statute of the International Criminal Court*, 297–299 ja eestikeelset üliõpilastööd: Hirv, „Juriidilise isiku kriminaalvastutus rahvusvahelises tavaõiguses“.

²²⁶ Juriidilise isiku vastutuse küsimus on olnud n-ö „õhus“ alates Rooma statuudi loomisest, vt nt: William A. Schabas, „General Principles of Criminal Law in the International Criminal Court Statute (Part III) International Criminal Court“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 6(4) (1998), 409–410.

toime pandud rahvusvaheliste kuritegudega.²²⁷ Regulatsioon, mis ei võimaldaks võtta majandusliku kasu nimel tegutsevaid äriühinguid raske keskkonnakahju põhjustamise eest vastutusele, ei suudaks ilmselgelt täita rahvusvahelisele keskkonnaalasele kriminaalõigusele seatud eesmärgi.²²⁸

Ökotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevate probleemide käsitlemise kokkuvõtteks võib öelda, et selle protsessiga vähegi rahuldavalt lõpule jõudmine kujutaks endast olulist rahvusvahelise kriminaalõiguse reformi. Süsteem, mis on loodud rahvusvaheliste humanitaarkatastroofide ärahoidmiseks ja neile reageerimiseks peaks suutma lülituda vajadusel ümber keskkonnale põhjustatud kahju hindamisele, arvestama seejuures teaduslikust ebakindlusest tingitud piirangutega ning määratlema kannatanuna terveid ökosüsteeme. See tähendab, et kõrvuti prokuröride, kohtunike ja kaitsjatega peaksid menetluses kannatanu esindajana osalema kliimaekspertid, bioloogid, põllumajandusekspertid, ornitoloogid, märgalaökoloogid, taimeökoloogid, aerofotograafia ekspertid, arboristid²²⁹ jpt keskkonnaasjatundjad. Lisaks esitab ökotsiidid rahvusvahelisele kriminaalõigusele kaua ootel olnud väljakutse kehtestada end ka rahvusvaheliste ettevõtete suhtes. Eeltoodu probleemistikule lisandub ka ülal käsitlemata poliitilise tahtejõu puudumine²³⁰, mis kombineerituna välja toodud sisuliste argumentidega tähendab lõputult jätkuvat suutmatust ökotsiidi kriminaliseerimise osas otsustavaid samme astuda.

---

²²⁷ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 225.

²²⁸ Eliana Teresa Cusato, „Beyond Symbolism“, *Journal of International Criminal Justice* 15(3) (2017), 505.

²²⁹ Rachel Killean, „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“, *The International Journal of Human Rights* 25(2) (2020): 225.

²³⁰ Killean, 324.

2. RAHVUSVAHELISE KESKKONNAALASE KRIMINAALÕIGUSE KEHTIV REGULATSIION

2.1 Sissejuhatavad märkused

Osaliselt vastuseks eeltoodud peatükis ilmnenu öokotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevatele takistustele, on otstarbekas tõstatada küsimus sellest, kas kehtivat rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni n-ö rohelisemalt tõlgendades on võimalik kasvõi osaliselt ja kaudselt ulatusliku keskkonnakahju põhjustamisele vastu astuda. Kuigi eelnevas peatükis kirjeldatud keskkonnakaitseliste eesmärkide saavutamise eeldab pikas perspektiivis vaieldamatult rahvusvahelise kriminaalõiguse süsteemis olulisi muutusi, siis ei ole välistatud, et juba olemasoleval regulatsioonil on potentsiaal võtta raskete keskkonnastaste kuritegude toimepanijad vastutusele ning määrata kindlaks keskkonnakahju heastamise kord.²³¹ Osaliselt viitab sellele potentsiaalile ka OTP poolt 2016. aastal väljastatud dokument, mille kohaselt hakatakse keskkonna hävitamisega seonduvatele kuritegudele erilist tähelepanu pöörama.²³² Sellest lähtuvalt uuritakse järgnevalt, millised on suurenenud keskkonnateadlikkuse sisulised võimalused jõuda RKK poolt kehtiva regulatsiooni alusel vastu võetavatesse otsustesse.

Arvestades, et rahvusvaheline kriminaalõigus ei piirdu vaid Rooma statuudis sisalduva õigusega käsitletakse ka rahvusvahelisest tavaõigusest tulenevaid võimalusi rahvusvahelise keskkonnaalase kriminaalvastutuse tekkeks. Rahvusvahelise tavaõiguse käsitus on oluline, sest see võib olla abiks rahvusvahelistesse lepingutesse – sh Rooma statuuti – kirja pandud õiguse tõlgendamisel.²³³ Arvestada tuleb ka seda, et RKK on loodud üksnes siseriiklike kriminaalkohtuid täiendama, mistõttu on rahvusvaheliste kuritegude üle jurisdiktsiooni teostamisel esmane roll riikidel.²³⁴ Paljudes riikides on rahvusvaheline tavaõigus siseriikliku õiguse allikaks ning õigusemõistmine toimub muu hulgas sellele tuginedes.²³⁵ Seejuures on aga kehtiva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni käsitlusest välja jäetud rahvusvaheliste tribunalide statuudid, sest 1990. aastatel loodud *ad hoc* tribunalide aluseks olevad õigusaktid ei sisalda erinevalt Rooma statuudi artiklist 8(2)(b)(iv) ühtki keskkonnaalast kuritegu. Kuigi peale

---

²³¹ Killean, 325.

²³² „Policy paper on case selection and prioritisation“, The Office of the Prosecutor.

²³³ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 126.

²³⁴ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 232–33.

²³⁵ Jean-Marie Henckaerts ja Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), sissejuhatus.

Rooma statuudi vastu võtmist loodud Ida-Timori Dili ringkonnakohtu²³⁶ ja Iraagi eritribunali statuutides²³⁷ on Rooma statuudile sarnaselt keskkonnaalane sõjakuritegu olemas, siis puudub sellega seonduv kohtupraktika.²³⁸ Käsitluse fookuse Rooma statuudile suunamine on põhjendatud ka seetõttu, et *ad hoc* tribunali süsteem näib olevat üheainsa alalise rahvusvahelise institutsiooni ees taandumas.²³⁹

2.2 Menetlus Rahvusvahelises Kriminaalkohtus

Rooma statuudi artikkel 5¹ kohaselt on RKK-l *ratione materiae* pädevus nelja kuriteo suhtes: genotsiid, inimsusevastased kuriteod, sõjakuriteod ja agressioon. Järgnevas peatükis uuritakse, kas keskkonnavastaseid kuritegusid on võimalik menetleda juba rahvusvahelise kuriteona tunnustatud tegude egiidi all. Eelmisest peatükist joonistus selgelt välja, et *expressis verbis* viitab Rooma statuut keskkonnale üksnes sõjakuritegude kategooria all²⁴⁰. Seetõttu toetub valdav osa käesoleva alapeatüki analüüsist inimõiguste ja keskkonna omavahelisele seosele ning käsitleb genotsiidi, inimsusevastaseid kuritegusid ja teisi sõjakuritegusid peale artikli 8(2)(b)(iv) kontekstis, mis ei olnud nimetatud tegude kriminaliseerimise algne eesmärk. Alljärgnevalt peetakse siiski silmas *nullum crimen sine lege* printsiipi ja täpsemalt Rooma statuudi artikkel 22 lg-s 2 sätestatud, mille kohaselt tuleb kuriteo mõistet tõlgendada rangelt ning seda ei tohi laiendada analoogia teel. Vastuolu korral tuleb mõistet tõlgendada uurimise all oleva isiku, süüdistatava või süüdimõistetud kasuks. Arvestades, et erinevalt teistest rahvusvahelistest kuritegudest on agressioonikuriteo otsene eesmärk riikidevaheliste suhete reguleerimine ning mitte niivõrd inimõiguste rikkumistele reageerimine²⁴¹, siis on nimetatud kuriteoliik järgnevalt käsitlusest välja jäetud.

Kuigi RKK võimalusi keskkonnaalaste küsimustega tegeleda mõjutavad ka menetluslikud reeglid (nt ekspertarvamuste lubatavus tõendina, keskkonna kui kannatanu staatus menetluses ja rahvusvahelise keskkonnaõiguse põhimõtete roll RKK menetluses)²⁴², siis on arvestades selle

---

²³⁶ „Regulation No. 2000/15 on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction Over Serious Criminal Offences“, UNTAET/REG/2000/15 (United Nations Transitional Administration in East Timor, 2000), artikkel 6(1)(b)(iv).

²³⁷ The Statute of the Iraqi Special Tribunal (2003), artikkel 13(b)(5).

²³⁸ Tara Smith, „Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law“, *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*, Yvonne McDermott ja William Schabas (Routledge, 2013), 9.

²³⁹ Smith, 9.

²⁴⁰ Rooma statuut, artikkel 8(2)(b)(iv).

²⁴¹ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 95–96.

²⁴² Matthew Gillett, *Prosecuting Environmental Harm before the International Criminal Court (Limited Preview)* (Cambridge University Press, 2022), 3.

üliõpilastöö mahtu need probleemid kõrvale jäetud. Samuti ei tegeleta sanktsiooniõiguslike küsimustega, kuid materiaalõiguslikult analüüsitakse lisaks konkreetsete RKK jurisdiktsiooni alla kuuluvate kuriteokoosseisude keskkonnarikkumiste suhtes kohaldumisele ka RKK võimalusi keskkonnakahju heastamise kindlaksmääramiseks.

2.2.1 Sõjakuriteod

Ajalugu on olnud tunnistajaks arvukatele tahtlikele ja raskelt hooletutele tegudele, mille eesmärk on olnud hävitada keskkond, et saavutada seeläbi sõjakonflikti käigus teatud strateegilised eesmärgid.²⁴³ Juba Kreeka ajaloolane Herodotos on kirjeldanud, kuidas 5. sajandil eKr kasutasid taganevad sküüdid põletatud maa taktikat ja mürgitasid kaevudes oleva vee, et pidurdada Dareiose juhitud pärslaste edasitungimist. Kui USA heitis 20. sajandi keskpaigas tuumapommid Jaapanis asuvatele Hiroshima ja Nagasaki linnadele, põhjustades sellega senimaani mõõtmatu kahju keskkonnale, oli maailm tunnistajaks sellele, milline hävitusvõime on kaasaegsel relvatööstusel.²⁴⁴ Tuuma-, bioloogiline ja keemiline sõda on teadaolevalt hävitava mõjuga inimestele, kuid lisaks sellele ka üüratult ning nii mõnelgi juhul ka pöördumatult keskkonda kahjustava mõõtmega.²⁴⁵ Sõjalistel konfliktidel ja keskkonna hävinemisel on teatud mõttes ka teineteist võimendav efekt. Lisaks sellele, et sõjategevus keskkonda hävitab, on keskkonna kahjustumisel omakorda potentsiaal läbi vaesuse ja vägivalda suurendamise konflikte veelgi eskaleerida.²⁴⁶

Seetõttu ei ole eriti üllatav, et ökotsiidi kriminaliseerimist hakati tõsiselt kaaluma tõukuvalt sõjasündmustest – täpsemalt Vietnami sõja traagilistest tagajärgedest selle maa ökosüsteemile ja inimestele (vt alapeatükk 1.1.1). Tegelikult olid riigid leppinud ka Vietnami sõjale eelnevalt kokku teatud keskkonnakaitselistes nõuetes, kuid tegemist oli eranditult inimkesksete lähenemistega.²⁴⁷ Juba 1907. aasta Haagi konventsioonis sisaldub kaks sätet, mille eesmärk on kaitsta looduslikku keskkonda. Artikkel 23 punkt g keelab teod, mis hävitavad või hõivavad vaenlase vara, v.a juhul, kui hävitamine või hõivamine on sõjas vajalik. Artikkel 55 nõuab, et okupeeriv riik käituks okupeeritava riigi kinnisvara, metsade ja põllumaa haldamisel ning valdamisel vastutustundlikult.²⁴⁸ Nimetatud regulatsiooni kehtestamisel ei mõeldud aga siiski

---

²⁴³ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 5.

²⁴⁴ Freeland, 5.

²⁴⁵ Freeland, 8.

²⁴⁶ Freeland, 11.

²⁴⁷ Schmitt, „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“, 9.

²⁴⁸ 1907. aasta Haagi IV konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta, artikkel 23 ja 55.

keskkonna iseseisvale ja inimühiskonnast sõltumatule väärtusele, vaid sellele, et okupeeritava territooriumi inimestelt ei võetaks ära eluks vajalikke looduslikke ressursse.²⁴⁹ 1949. aasta Genfi konventsioonid on samavõrd piiratud. Mitte üheski konventsioonis ei kasutata otseselt sõna „keskkond“, kuid tsiviilisikute sõjaaegse kaitse Genfi (IV) konventsiooni²⁵⁰ artikkel 53 keelab era- ja avaliku omandi hävitamise, kui see ei ole sõjalise operatsiooni tarvis vältimatult vajalik. Niisiis pakub nimetatud konventsioon kaitset üksnes sellisele maale, millel on omanik ja otstarve inimese jaoks – asustamata maa hävitamine okupeeriva riigi poolt on lubatud.²⁵¹ Vietnami sõja sündmused tõid teravalt esile vajaduse viia relvakonflikte reguleerivasse seadusandlusesse sisse otsesed keskkonnakaitse nõuded. Üheks olulisemaks riikidevaheliste läbirääkimiste tulemuseks oli ENMOD, mille peamine eesmärk oli keelata keskkonna kasutamine sõjarelvana.²⁵² Teine tähendusrikas rahvusvaheline leping sellest ajast on Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll²⁵³, mis keelustas artikli 35 lõikes 3 sõjapidamisviisid ja -vahendid, mis on ette nähtud looduskeskkonnale laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahju tekitamiseks või mille kasutamine võib sellist kahju põhjustada ning nõudis artiklis 55 riikidelt sõjategevuses looduskeskkonna kaitsmist. Eelmainitud rahvusvahelised kokkulepped kohustavad aga üksnes riike – seda peamiselt läbi kohustuse tasuda konventsiooni rikkumise korral kompensatsiooni.²⁵⁴

2.2.1.1 Rooma statuudi artikkel 8(2)(b)(iv)

1998. aastal vastu võetud Rooma statuudi sõjakuritegude nimekiri avas lõpuks ka ukсед võtmaks sõjas raske ja ülemäärase keskkonnakahju põhjustajaid individuaalselt vastutusele. Ökotsiidi sõjaaja ekvivalendiks võib pidada Rooma statuudi artiklit 8(2)(b)(iv), mis kriminaliseerib sõjakuriteona teadlikult algatatud rünnaku, mis võib kahjustada looduskeskkonda pikaajaliselt ja suures ulatuses ning mis selgelt ja otseselt ületaks eeldatud sõjalist tulu. Seejuures sellel, kas rünnaku algatanu ka tegelikkuses keskkonnakahju – ehk tinglikult öeldes ökotsiidi – põhjustab, ei ole koosseisu täitmise seisukohast tähendust.²⁵⁵

---

²⁴⁹ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 65.

²⁵⁰ Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon. – RT II 1999, 20, 120.

²⁵¹ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 66.

²⁵² Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 76–77.

²⁵³ 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta. – RT II 1999, 21, 121.

²⁵⁴ ENMOD, artikkel 5 lg 5 ja Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll, artikkel 91.

²⁵⁵ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 437.

Teoorias saab seda Rooma statuudi artiklit pidada looduse iseväärtuse pretsedendituks kaitseks. Individuaalne kriminaalvastutus omab võrreldes varasemate rahvusvaheliste konventsioonidega kehtestatud riigivastutusele oluliselt heidutavamamat mõju.²⁵⁶ Samuti on tegemist esimese looduskeskse rahvusvahelise kuriteoga, sest kahju keskkonnale ei pea tooma kaasa kahjulikke tagajärgi inimühiskonnale.²⁵⁷ Ühtlasi, võrreldes rahvusvaheliste lepingutega, mida kohaldatakse vaid lepinguga liitunud riikide suhtes, on artiklil 8(2)(b)(iv) potentsiaal kohalduda ülemaailmselt. Rooma statuudi artikkel 12 lg 3 järgi on riikidel, kes ei ole statuudi osalised, võimalus anda RKK-le jurisdiktsiooni teostamiseks nõusolek. Praktikast on nimetatud regulatsioonil kriitikute arvates aga hulk puudusi, mistõttu ei ole sätet seni veel kohaldatud ning on vähetõenäoline, et see ka tulevikus juhtub.²⁵⁸ Artikkel 8(2)(b)(iv) kõige ilmselgem probleem on selle kohalduvus üksnes rahvusvahelises ning mitte siseriiklikus relvakonfliktis.²⁵⁹ Lisaks sellele kritiseeritakse koosseisus kasutatud mõistete ebamäärasust, kahju lävendi liiga kõrgele seadmist ja seda, et subjektiivselt küljest eeldab koosseis rangelt tahtlust.²⁶⁰ Samuti seda, et isegi, kui nii objektiivsed kui ka subjektiivsed eeldused on täidetud, siis võib sõjastrateegiliselt saadav tulu võrdlemisi kergesti kriminaalvastutuse välistada.²⁶¹

Selleks, et rääkida artiklis 8(2)(b)(iv) sätestatud süüteokoosseisu toimepanemisest tuleb esmajoones ära näidata, et süüdistatava poolt algatatud rünnak oleks võinud põhjustada või põhjustas keskkonnale *laiaulatuslikku, pikaajalist* ja *rasket* kahju. Oluline on, et kõik eelnäidatud tingimused peavad esinema kumulatiivselt. Mõistete *laiaulatuslik, pikaajaline* ja *raske* tõlgendamise osas ei anna aga Rooma statuut ega kuritegude elemendid mitte ühtegi suunist. Alapeatükis 1.1.2.1 juba viidati tõlgendamisjuhiste, mis on nimetatud mõistete kohta antud ENMOD-is. Nagu mainitud, siis tuleb neid kolme defintitsiooni tõlgendada ENMOD-i kohaselt järgmiselt:

- a) „laiaulatuslik – hõlmab mitmesaja ruutkilomeetrist piirkonda;

---

²⁵⁶ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 71. Täpsemalt on selles kontekstis kohalduva riigivastutuse nõrkustest kirjutanud nt Schmitt, „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“, 91.

²⁵⁷ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 71.

²⁵⁸ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 215–216.

²⁵⁹ Rooma statuudis jagunevad sõjakuriteod laias laastus kahte kategooriasse: artikkel 8 lõike 2 punktid a ja b reguleerivad rahvusvahelises relvakonfliktis sõjakuriteoks peetavaid rikkumisi ning punktid c, d ja e sätestavad, millistel tingimustel saab rahvusvaheliseks kuriteoks pidada siseriiklikus relvakonfliktis toimepandut.

²⁶⁰ Cusato, „Beyond Symbolism“, 496.

²⁶¹ Drumbl, „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“, 126.

- b) pikaajaline – kestab mitu kuud või umbes hooaja;
- c) raske – toob endaga tõsise või olulise häire või kahju inimesele, looduslikele ja majanduslikele ressurssidele või muudele varadele.²⁶²

ENMOD-i jaoks pakutud tõlgendusi ei tohiks aga mehaaniliselt üle kanda artikli 8(2)(b)(iv) konteksti.²⁶³ Artiklis 8(2)(b)(iv) kasutatud mõistete tähendust ei ole võimalik üks ühele tuletada ka teistest Rooma statuudi kuritegude määratlustest. Näiteks on ka inimsusevastaseid kuritegusid sissejuhatavas lõigus kasutatud mõistet *laiaulatuslik* (ingl k *widespread*)²⁶⁴, kuid selle sõna õiguskirjanduses ja kohtupraktikas väljakujunenud selgitus on asjakohane üksnes inimsusevastaste kuritegude kontekstis.²⁶⁵ Nimetatud kolme mõiste määratluse osas kokkulepete puudumine tähendab, et see küsimus jääb ebaselgeks kuni selle hetkeni, mil RKK-le antakse võimalus selle küsimusega tegeleda.²⁶⁶ On seega keeruline ennustada, millist keskkonnakahju võiks RKK pidada piisavalt laastavaks, et õigustada selle sätte alusel tekkivat kriminaalvastutust.²⁶⁷ Artikkel 8(2)(b)(iv) mõistete ebamäärasuse tagajärjeks võib olla seegi, et OTP kõhkleb liialt enne selle sätte alusel süüdistuse esitamist ning RKK-l ei tekigi võimalust mõistete tõlgendamiseks.²⁶⁸

Kui üldse on artikkel 8(2)(b)(iv) tõlgendamisel võimalik kuskilt abi leida, siis oleks see kõige tõenäolisemalt Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll. Sarnaselt mitmetele teistele Rooma statuudi sätetele on ka artikkel 8(2)(b)(iv) sõnastamisel tuginetud Genfi konventsioonidele. Sarnanedes Genfi konventsioonide (I) lisaprotokollile ja erinedes ENMOD-ist näeb Rooma statuut ette tingimuste *laiaulatuslik*, *pikaajaline* ja *raske* kumulatiivse esinemise. Genfi konventsioonide (I) lisaprotokolli *travaux préparatoires* viitavad, et *pikaajaline* tähendab kahju, mis kestab aastakümneid, kuid vaikivad puutuvalt *laiaulatuslikku* ja *raskesse*.²⁶⁹ See-eest mitmel pool viidatud ja märkimisväärset toetust leidnud USA sõjaväekooli käsiraamat tõlgendab Genfi konventsioonide (I) lisaprotokolli tähenduses *laiaulatuslikuna*

---

²⁶² Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, Understandings.

²⁶³ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 439.

²⁶⁴ Rooma statuut, artikkel 7.

²⁶⁵ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 209.

²⁶⁶ Freeland, 209.

²⁶⁷ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 72.

²⁶⁸ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 209.

²⁶⁹ Freeland, 208; „Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia“. (ICTY, 14. juuni 2000), p 15.

mitusadat ruutkilomeetrit ja *raskena* mis tahes käitumist, mis kahjustab rahvastiku tervist või elu.²⁷⁰ Esmajoones viimatiöeldu viitab, et Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll ja ka sellel põhinev Rooma statuut pakuvad looduse iseväärtusele oluliselt vähem kaitset kui ENMOD. Leitakse, et kui RKK peakski kasutama artikkel 8(2)(b)(iv) tõlgendamisel Genfi konventsioonide (I) lisaprotokollil lähenemist, siis muudab see sätte põhimõtteliselt tähenduseks²⁷¹, sest selliseid nõudeid on võimalik täita ja tõendada vaid kõige äärmuslikumate asjaolude esinemisel.²⁷²

Isegi juhul, kui tuvastatakse, et konkreetne tegu põhjustas või oleks võinud põhjustada keskkonnale laiaulatuslikku, pikaajalist ja rasket kahju (loomulikult eeldab see mõistete tähenduse väljaselgitamist), ei ole see veel artikkel 8(2)(b)(iv) objektiivse koosseisu täitmiseks piisav. Sättesse on sisse kirjutatud veel ka proportsionaalsuse test – karistatav on vaid selline keskkonnakahju, mis on võrreldes eeldatud sõjalise tuluga selgelt ülemäärane. Mõiste *eeldatav sõjaline tulu* on tuletatud rahvusvahelises tavaõiguses kehtivast *sõjalise vajaduse* põhimõttest, mis kokkuvõtvalt selgitatuna tähendab, et sõjakuriteo koosseisu välistab see, et tegevus oli vajalik konfliktis üldise lahenduseni jõudmiseks – ennekõike, kui tegutseva riigi jätkumine oleks vastasel juhul olnud ohus.²⁷³ Tähelepanuväärne on, et Genfi konventsioonide (I) lisaprotokollis sisalduv keeld põhjustada keskkonnale laiaulatuslikku, pikaajalist ja rasket kahju, ei seadnud karistatavuse eelduseks *sõjalise vajaduse* või selle keskkonnakaitselisest vaatest nõrgema versiooni²⁷⁴ *eeldatava sõjalise tulu* puudumist.²⁷⁵ Selline nõue muudab artikliga 8(2)(b)(iv) keskkonnale pakutava kaitse riiklike julgeolekuhuvide ees teisejärguliseks.²⁷⁶ Võrreldes Genfi konventsioonide (I) lisaprotokolliga tegi RÕK keskkonnavastase sõjakuriteo koosseisus aga veel kaks muudatust, mis muudavad rünnaku ebaproportsionaalseks tunnustamise peaaegu võimatuks. Esiteks ei pea artikli 8(2)(b)(iv) puhul

---

²⁷⁰ US Army, „Operational Law Handbook“ (International and Operational Law Department, 1995), 5–8; Schmitt, „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“, 107–8; Peter J. Richards ja Michael N. Schmitt, „Mars Meets Mother Nature: Protecting the Environment During Armed Conflict International Environmental Law Symposium“, *Stetson Law Review* 28(4) (1999): 1065; Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 73.

²⁷¹ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 73.

²⁷² Schmitt, „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“, 71.

²⁷³ Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 319.

²⁷⁴ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 76–77.

²⁷⁵ Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll, artikkel 35 lg 3.

²⁷⁶ Drumbl, „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“, 126.

keskkonnale tekitatud kahju olema võrreldes eeldatud sõjalise tuluga mitte ainult *ülemäärane*, vaid seda ka *selgelt*.²⁷⁷ Termin *selgelt ülemäärane* (ingl k *clearly excessive*) on rahvusvahelises humanitaarõiguses pretsedenditu ja ei täida kriitikute hinnangul oma näilist eesmärki koosseisu täpsustada. Selle asemel on tõstetud niigi kõrget tõendamiskünnist ja põhjustatud mõistetega seoses veel suurem ebaselgus.²⁷⁸ Teiseks, ehkki Rooma statuudi eestikeelsest tõlkest kaduma läinud, siis eeldab koosseis, et keskkonnakahju ületab selgelt ja otseselt *üldise* (ingl k *overall*) sõjalise tulu.²⁷⁹ Mõiste *üldine* lisati kuriteo definitsiooni selle mõttega, et sõjaline tulu hõlmaks endas ka selliseid sõjalisi eeliseid, mis realiseeruvad alles hiljem ja/või teises kohas.²⁸⁰ Sellele viitab kuritegude elementide joonealuses märkuses märgitu, mis selgitab, et *selge ja otsene üldine sõjaline tulu* hõlmab endas ka tulu, mis võib, kuid ei pruugi olla ründeobjektiga ajaliselt või geograafiliselt seotud.²⁸¹

Kuna proportsionaalsuse testi võtmeterinid *selgelt ülemäärane*, *selge*, *otsene*, *üldine* ja *sõjaline tulu* on ebamäärased, tõusetub ka probleem Rooma statuudi artikkel 2 lg-s 2 sätestatud määratletuse põhimõttega (ladina k *nullum crimen sine lege certa*). *Lex certa* põhimõtte kohaselt peavad statuudi järgi karistatavad teod olema võimalikult selgelt kirja pandud, et karistatav käitumine oleks isikutele arusaadav.²⁸² Rünaku algataja peab seega olema võimeline ette nägema, kas rünnak on artikli 8(2)(b)(iv) tähenduses proportsionaalne või mitte. Praeguse seisuga tuleb sellele küsimusele vastamiseks tugineda suuresti väärtushinnangutele, mistõttu saab sellist proportsionaalsuse standardit pidada *lex certa* printsiibi seisukohalt puudulikuks.²⁸³ Arvestades, et ka keskkonnakahjule seatud tingimused *laiaulatuslik*, *pikaajaline* ja *raske* on ebamäärased, võib töö autori hinnangul vastuolu määratletuse põhimõttega puudutada koguni tervet artikkel 8(2)(b)(iv) objektiivset koosseisu.

Kui RKK peaks suutma ületada kõik eelkirjeldatud raskused, siis on vajalik veel lisaks tõendada, et rünaku algatanud isik tegutses kõigi eelkirjeldatud koosseisuelementide suhtes teadmise ja tahtlusega Rooma statuudi artikkel 30 tähenduses. Arvestades, et Rooma statuut ei

---

²⁷⁷ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 207.

²⁷⁸ Robert Cryer, „Of Custom, Treaties, Scholars and the Gavel: The Influence of the International Criminal Tribunals on the ICRC Customary Law Study Symposium: Studies on the Customary Law Study“, *Journal of Conflict & Security Law* 11(2) (2006), 260.

²⁷⁹ Rome Statute of the International Criminal Court (1998), artikkel 8(2)(b)(iv).

²⁸⁰ Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 320.

²⁸¹ Elements of Crimes, joonealune märkus 36.

²⁸² Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 23.

²⁸³ Kai Ambos, „Remarks on the General Part of International Criminal Law“, *Journal of International Criminal Justice* 4(4) (2006): 670.

defineeri mõisteid *laiaulatuslik, pikaajaline* ja *raske*, on sõjaväekomandöril raske aru saada, millistel tingimustel ta oma tegevusega neile kriteeriumitele vastava keskkonnakahju põhjustab – seda enam, et hinnata tuleb tulevikus tekkida võivat kahju. Sellest tulenevalt on RKK-l keeruline tõendada, et isik *teadis*, et tema käitumise tagajärjel võib tekkida või tekkis artiklis 8(2)(b)(iv) sätestatud keskkonnakahju.²⁸⁴ Ühtlasi on vajalik, et rünnaku algataja oli teadlik, et tema poolt algatatud rünnakuga põhjustatav keskkonnakahju on võrreldes eeldatava sõjalise tuluga selgelt ülemäärane. Artikkel 8(2)(b)(iv) sõnastusest ei ole arusaadav, kas RKK peab eeldatud sõjalist tulu hindama *ex ante* vaatenurgast või tuleb lähtuda konkreetse isiku poolt olukorrale antud eelhinnangust.²⁸⁵ Ka kuritegude elemendid ei kasuta näiteks sõnastust *mõistlikult eeldatud* – mis viitaks *ex ante* vaatepunktile –, vaid räägib „sõjalisest tulust, mida isik eeldas või oleks pidanud eeldama“.²⁸⁶ Ründe algataja isikust lähtuv tõlgendus on murettekitav, sest see annaks eelisseisundi sõjaväe komandöridele, kes ülehindab oma tegevusest saadavat sõjalist eelist ja paneks kehvemasse olukorda tema kainelt kalkuleeriva kolleegi.²⁸⁷ Selline subjektiivne hindamine leidis aset ka Nürnbergi jätkuprotsesside käigus, mille raames heideti mitmele saksa ametnikule ja sõjaväe ohvitserile ette põletatud maa taktika kasutamist²⁸⁸. Teiste seas süüdistati USA sõjatribunali ees põletatud maa taktika kasutamises kindral Lothar Rendulicut, kes oli korraldanud sakslaste Norra territooriumilt taganemisel hoolimatu hävitustöö, et takistada vene vägede edasiliikumist. USA sõjatribunal tegi kindral Rendulicu suhtes õigeksmõistva otsuse, sest ta oli siiralt, kuid ebaadekvaatselt uskunud, et tema tegevust õigustab sõjaline vajadus.²⁸⁹

Kokkuvõttes võib öelda, et artiklis 8(2)(b)(iv) keskkonnakahjule seatud nõuded, selle tugevalt sõjategevuse poole kaldu olev proportsionaalsusepõhimõte, vastuolu määratletuse põhimõttega ja *mens rea* subjektiivne hindamine takistavad oluliselt sõjakonfliktis keskkonnale olulist kahju põhjustanud isikute vastutusele võtmist ja seeläbi ka seesuguse kahju ärahoidmist. Ehkki teoorias on võimalik selle kuriteokoosseisu alusel reageerida ka keskkonnakahjule, millel puuduvad negatiivsed tagajärjed inimühiskonnale, siis praktikas võivad selle koosseisu täita

---

²⁸⁴ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 79–80.

²⁸⁵ Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 321.

²⁸⁶ Elements of Crimes, 256.

²⁸⁷ Lawrence ja Heller, „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“, 81.

²⁸⁸ See kvalifitseeriti toona Haagi 1907. aasta konventsiooni artikkel 23 punkti g rikkumisena.

²⁸⁹ *Trial of William List and Others (The Hostages Trial) (Judgment)*, Case No. 47, 69 (United States Military Tribunal, Nuremberg, 1949), Law Reports of Trials of War Criminals VII.

üksnes äärmuslikud juhtumid, mis on ühtaegu nii humanitaar- kui ka keskkonnakatastroofid – näiteks rünnakud tuumaobjektide või naftaväljade suhtes. Vähegi piiripealsemate juhtumite puhul kujutab nimetatud koosseis endast lubamatut hoolimatust keskkonna ja selle hävinemise tagajärgede suhtes.²⁹⁰

2.2.1.2 Teised sõjakuriteod

Ehkki teised Rooma statuudis nimetatud sõjakuriteod ei viita otseselt keskkonnakahju põhjustamisele, siis peatutakse käsitluse ülevaatlikkuse eesmärgil ka ökotsiidi võimalustel liigitada mõne muu sõjakuriteokoosseisu alla kui artikkel 8(2)(b)(iv). Genfi 1949. aasta konventsioonide *raskete rikkumiste* seast näivad asjakohased artikkel 8(2)(a)(iii) – suurte kannatuste tahtlik põhjustamine või raskete kehavigastuste või tervisekahjustuste tahtlik tekitamine – ja 8(2)(a)(iv) – vara laialdamine hävitamine ja omandamine, milleks ei ole sõjalist vajadust ning mis on toime pandud ebaseaduslikult ja hoolimatult.. Hüpoteetilise olukorrana võib näiteks konstrueerida vaenuvägede poolt teatud piirkonna veekogude tahtliku mürgitamise, mis ei täida artikkel 8(2)(b)(iv) koosseisu selle *laiaulatusliku* nõude tõttu, kuid põhjustab selle piirkonna elanikele joogiks ja muuks eluks vajaliku vee puuduse tõttu suuri üleelamisi. Tegemist oleks seega artikkel 8(2)(a)(iii) koosseisu täitva käitumisega.

Rahvusvaheliste relvakonfliktide puhul võib keskkonnakahju põhjustamisega olla puutumus ka järgmistel sätetel: artikkel 8(2)(b)(v) – kaitseta mittesõjaliste objektide – linnade, külade, elamute või muude ehitiste – mis tahes vahenditega pommitamine või muu ründamine, 8(2)(b)(xiii) – vaenlase vara hävitamine või hõivamine, välja arvatud juhul, kui seda nõuavad otseselt sõja vajadused, 8(2)(b)(xvi) – linna või asula rüüstamine, isegi kui see toimub vallutuse käigus, 8(2)(b)(xvii) – mürgirelvade või mürgi kasutamine ja 8(2)(b)(xviii) – lämmatavate, mürgiste või muude gaaside, kõigi analoogiliste vedelike, materjalide või seadmete kasutamine. Siseriikliku relvakonflikti puhul saab ära märkida artiklid 8(2)(e)(v) – linna või koha rüüstamine, isegi kui see toimub vallutuse käigus, 8(2)(e)(xii) – vaenlase vara hävitamine või hõivamine, välja arvatud juhul, kui seda nõuavad otseselt konflikti vajadused ja 2010. aastal lisandunud artiklid 8(2)(e)(xiii) – mürgirelvade või mürgi kasutamine ja 8(2)(e)(xiv) –

---

²⁹⁰ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 215.

lämmatavate, mürgiste või muude gaaside, kõigi analoogiliste vedelike, materjalide või seadmete kasutamine.²⁹¹

Juhul, kui OTP peaks soovima esitada isikule süüdistus sõjategevuses keskkonnale tekitatud kahju eest oleks loogiline lähtepunkt (vähemasti rahvusvahelises relvakonfliktis) siiski artikkel 8(2)(b)(iv). Arvestades aga seda, et nimetatud koosseisu toimepanemise tõendamisega võivad – nagu eespool selgitatud – ilmnedä ületamatud takistused, on vähemalt teoreetiliselt võimalik käsitleda keskkonnale põhjustatud kahju ka teiste sõjakuritegude liikide all. Sisuliselt on teiste sõjakuritegude abil aga võimalik adresseerida keskkonnakahju vaid kaudselt ehk juhul, kui keskkonna kahjustamise teel toime pandud tegevus täidab humanitaarkaalutlustel loodud kuriteokoosseisu elemendid. Selline menetlus ei arvestaks muu hulgas karistuse mõistmisel keskkonnakahju tekkimise asjaoludega ega ka mitte toimepanija tahtlusega panna toime keskkonnavastast kuritegu.²⁹² Samuti ei suuda selline „väike aken“ täita mitte ühtki ökotsiidi kriminaliseerimise eesmärki – eeskätt omada heidutavat mõju.

2.2.2 Genotsiid

Sarnaselt eelnevalt käsitletud nn „teistele sõjakuritegudele“, millel puudub sõnaselge puutumus keskkonnaga, on ka genotsiidikuritegu loodud mitte keskkonna, vaid fundamentaalsete inimväärtuste kaitseks.²⁹³ See aga ei tähenda, et genotsiidil ja ökotsiidil puuduks puutepunktid. Keskkonnaga manipuleerimine on üks vahenditest, millega on võimalik põhjustada samaaegselt nii keskkonna kui ka genotsiidikoosseisuga kaitstud grupi täielik või osaline hävinemine. Järgnevas alapeatükis vaadeldakse, milliste tingimuste täidetusel liigitub keskkonnale raske kahju põhjustamine genotsiidi definitsiooni alla ja kuivõrd realistlik oleks selle koosseisu rakendamise läbi võtta vastutusele isikut, kes kasutab keskkonna hävitamist humanitaarkatastroofi toimepanemise vahendina.

Genotsiidi õiguslik definitsioon on Rooma statuuti²⁹⁴ üle võetud 1948. aasta genotsiidivastases konventsioonist²⁹⁵, millest pärinev genotsiidi määratlus peegeldub sõna-sõnalt ka

---

²⁹¹ Samale järeldusele on jõudnud ka: Matthew Gillett, „Eco-Struggles. Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict“, *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 230.

²⁹² Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 215.

²⁹³ Cusato, „Beyond Symbolism“, 498.

²⁹⁴ Rooma statuut, artikkel 6.

²⁹⁵ Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon, artikkel 2. – RT II 1994, 27, 103.

Jugoslaavia²⁹⁶ ja Rwanda tribunalide statuutides²⁹⁷. Genotsiidivastase konventsiooni artiklis 2 defineeritud kuritegu on nüüdseks osa rahvusvahelisest tavaõigusest ning saanud ka rahvusvahelise õiguse peremptoorsete normide ehk *ius cogens* staatuse.²⁹⁸ Genotsiidi on nimetatud „kuritegude kuriteoks“ ja seda peetakse sageli kõige kohutavamaks inimõiguste rikkumiseks.²⁹⁹ Rooma statuudi artiklis 6 määratletakse genotsiidi järgmiselt.

„Statuudis tähendab «genotsiid» rahvusliku, etnilise, rassilise või religioosse grupi täielikuks või osaliseks hävitamiseks toime pandud järgmist tegu:

- (a) grupi liikmete tapmine;
- (b) grupi liikmetele raskete tervisekahjustuste tekitamine või vaimsete kannatuste põhjusamine;
- (c) grupi elukvaliteedi tahtlik halvendamine, mille eesmärgiks on grupi täielik või osaline hävitamine;
- (d) laste sünni takistavate sunnimeetmete rakendamine gruppis;
- (e) grupi laste sunniviisiline üleviimine teise gruppi.“

Osutatud sättes nimetatud kaitstud gruppide loetelu on – vaatamata arvukale kriitikale³⁰⁰ – ammendav. Genotsiidivastase konventsiooni koostajad piirdusid teadlikult üksnes gruppidega, mida ühendab rahvus (kodakondsus), etniline kuuluvus (kultuur, keel), rass (geograafiline päritolu, päritud välised tunnused) või religioon.³⁰¹ Loetletud gruppide ühise nimetaja ja eelisenähtisena nähti, et neisse kuulumine on üldjuhul sünnipärane, alaline ja stabiilne (ilmselgelt ei pruugi see nii olla religioossete gruppide puhul).³⁰² Ehkki Rooma statuudi läbirääkimistel kaaluti nimekirja sotsiaalsete ja poliitiliste gruppidega täiendamist, siis eelistas delegaatide enamus jääda genotsiidi rahvusvahelise tavaõiguse poolt tunnustatud definitsiooni juurde.³⁰³ Rooma statuudi artikkel 6 järgi vastutuse tekkimine eeldab, et genotsiidi toimepanijal oleks konkreetse kaitstud grupi hävitamise kavatsus ehk *dolus specialis*. Seejuures ei ole päriselt vajalik, et toimepanijal õnnestuks oma eesmärk saavutada, st kaitstud grupp täielikult või osaliselt hävitada. Erilise tahtluse olemasolu nõue kannab endas preventatiivset funktsiooni, võimaldades võtta genotsiidi toimepanija kriminaalvastutusele juba enne, kui on kaitstud grupi

---

²⁹⁶ Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, (United Nations Security Council, 1993), artikkel 4.

²⁹⁷ Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, (United Nations Security Council, 1994), artikkel 4.

²⁹⁸ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 255.

²⁹⁹ Kai Ambos, *Internationales Strafrecht*. 5. Auflage (München: C.H. Beck, 2018), 241.

³⁰⁰ Kai Ambos, 243.

³⁰¹ Kai Ambos, 243.

³⁰² Werle, *Principles of International Criminal Law*, 258.

³⁰³ Werle, 255–256.

olemasolu seisukohalt liiga hilja.³⁰⁴ Genotsiidikuriteo toimepanemiseks vajalik tahtlus peab lisaks grupi hävitamise kavatsusele hõlmama ka tahtlust konkreetse koosseisualternatiivi suhtes, millega genotsiid toime pannakse. Selles osas tuleb üldjoontes juhinduda Rooma statuudi artiklist 30, mis sätestab, et objektiivne koosseis peab olema realiseeritud tahtlikult ja teadlikult.³⁰⁵ Mõnel juhul piisab ka vaid kaudsest tahtlusest – näiteks seab artikkel 6(e) vastutuse eelduseks, et isik *oleks pidanud teadma*, et teise gruppi üleviidud kannatanud olid alaealised.³⁰⁶

Rooma statuudi artiklis 6 sätestatud koosseisualternatiividest on kõige suurem puutumus ökotsiidiga punktil c ehk *grupi elukvaliteedi tahtlikul halvendamisel, eesmärgiga grupp täielikult või osaliselt hävitada*. Akayesu kohtuasjas leidis Rwanda tribunal, et selle mõiste all on võimalik muu hulgas silmas pidada inimeste süstemaatilist kodudest väljasaatmist või nende tahtliku ilmajätmist eluks vajalikest ressurssidest, nagu näiteks toit ja ravimid.³⁰⁷ Sellele järgnenud *Brđanin*'i kaasuses leidis Jugoslaavia tribunal, et siia hulka kuulub ka nn aeglase surmani viivate tingimuste loomine, nagu näiteks korraliku eluaseme, riietuse ja hügieeni puudumine või liigne töö või füüsiline pingutus.³⁰⁸ Arvestades nimetatud koosseisualternatiivi täitvate tegude loetelu avatust ja loodusega kooskõlas elavate inimeste sõltuvust neist ümbritsevast keskkonnast, võiksid artikkel 6 punktis c nimetatud koosseisualternatiivi alla paigutada ka sellised teod nagu looduses leiduvate joogivee allikate mürgitamine, metsade hävitamine või märgalade kuivendamine.³⁰⁹ Selline lähenemine ei oleks õigupoolest RKK praktikas midagi pretsedenditut. 2009. ja 2010. aastal väljastas RKK orderid endise Sudaani presidendi Omar Hassan Ahmad Al Bashiri vahistamiseks. Ehkki senini ei ole õnnestunud Bashiri vahi alla võtta, siis seisneb talle esitatud süüdistus kümnes kuriteos, millest kolm on seotud genotsiidi toimepanemisega.³¹⁰ Teiste seas heidetakse talle artikkel 6 punkt c alusel ette veeallikate saastamist ja veepumpade hävitamist külades, mille peamised elanikud kuulusid *furi*, *masaliti* ja *zaghawa* etnilistesse gruppidesse. Selliselt lõigati ära kaitstud gruppide ligipääs veele ja tõrjuti nad oma kodudest välja. RKK leidis, et kirjeldatud loodusliku keskkonna

---

³⁰⁴ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition, 119.

³⁰⁵ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 273.

³⁰⁶ Elements of Crimes, 242.

³⁰⁷ *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* (Trial Judgement), ICTR-96-4-T (ICTR, Chamber I, 2. september 1998), p-d 505–506.

³⁰⁸ *The Prosecutor v. Radoslav Brđanin* (Trial Judgement), IT-99-36-T (ICTY, Trial Chamber II, 1. september 2004), p 691.

³⁰⁹ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 194.

³¹⁰ *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Case Information Sheet), (International Criminal Court, juuli 2021).

hävitamine võis olla toime pandud osana Sudaani valitsuse genotsiidipoliitikast. Võttes arvesse veeallikate hävitamist ja teisi Bashiri korraldusel toime pandud tegusid, mille ühine eesmärk oli sadade tuhandete inimeste sunniviisiline kodudest lahkuma sundimine, järeldas kohus, et esineb põhjendatud alus kahtlustada teda kaitstud grupi elukvaliteedi tahtlikus halvendamises, eesmärgiga grupp täielikult või osaliselt hävitada.³¹¹ Nimetatud süüdistuse näol on aga rõhuasetus selgelt Bashiri tegude tagajärgedel tsiviilelanikkonnale ja mitte keskkonnale.³¹²

Olukordades, kus genotsiidi toimepanemise vahend on keskkonna hävitamine, on kõige suurem väljakutse tõendada, et keskkonnale rasket kahju põhjustanud tegude toimepanija(te)l oli eriline kavatsus hävitada asjaomane grupp täielikult või osaliselt.³¹³ Kuigi genotsiidi tahtluse tuvastamine on juba isegi keeruline ülesanne³¹⁴, siis on see veelgi keerulisem, kui kaitstud grupi osaline või täielik hävimine tegemine on põhjustatud läbi nende elukeskkonna olematuks tegemise. Nimelt tunnustab Rio deklaratsioon õigust säästvate arengule, mis kohustab aktsepteerima keskkonnale tekitatud kahju, kui see on ühiskonnale vajalik.³¹⁵ Seega on isikul või ettevõttel, kes põhjustab oma tegevusega fataalset keskkonnakahju võimalik pea alati tugineda kaitseteesile, et tegutsети ühiskonna hüvangu eesmärgil³¹⁶ – isegi, kui tulemus jääb säästva arengu põhimõtetest meeletustesse kaugustesse. Ehkki üsna halvasti varjatud vale, siis on ühiskondlik areng olnud efektiivne kaitsetees näiteks Saddam Hussein juhtimisel 1990. aastatel Iraagis toimunud Mesopotaamia soode kuivendamisel, mille tagajärjel jäi alles vaid 7% algsest märgalade territooriumist.³¹⁷ Kuigi on arvukalt märke, et Iraagi valitsuse tegevuse eesmärk oli hävitada režiimivastastest põliselanikud ja muuta see režiimivastaste elu- ja põgenemispaik paremini „hallatavaks“ – lisaks kaudsele hävitamisele toimus ka otsene inimeste tapmine ja külade süütamine³¹⁸ –, siis Iraagi valitsuse sõnul oli tammide ehitamise

---

³¹¹ *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Second Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest), ICC-02/05-01/09 (International Criminal Court, 12. juuli 2010), p 37.

³¹² Payal Patel, „Expanding Past Genocide, Crimes against Humanity, and War Crimes: Can an ICC Policy Paper Expand the Court's Mandate to Prosecuting Environmental Crimes Student Articles“, *Loyola University Chicago International Law Review* 14(2) (2016), 181.

³¹³ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 195.

³¹⁴ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law. Third Edition*, 125–127.

³¹⁵ Rio Declaration.

³¹⁶ Sharp, „Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court“, 234.

³¹⁷ Aaron Schwabach, „Ecocide and Genocide in Iraq: International Law, the Marsh Arabs, and Environmental Damage in Non-International Conflicts“, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* 15(1) (2004), 3–4.

³¹⁸ „The Mesopotamian Marshlands: Demise of an Ecosystem“, Early Warning and Assessment Technical Report, UNEP/DEWA/TR.01-3 Rev. 1 (Nairobi: United Nations Environment Programme, 2001), 33.

eesmärk riigi majanduslik areng³¹⁹. Keskkonna manipuleerimise teel toime pandud ökotsiidi tõendamise muudab keeruliseks ka see, et keskkonnaseisundi oluline kahjustumine ei pruugi hävitada kaitstud gruppi füüsiliselt, vaid üksnes nende senise eluviisi ja kultuurilise identiteedi.³²⁰ Õnneks annab lootust see, et tegemist ei ole tagajärjedelikuga³²¹ ning kõikidel juhtudel ei saa ühiskondliku arengu vabanduse taha peituda – iseäranis olukorras, kus keskkonna saastumine ei ole seotud majandustegevusega. Ökotsiidi abil toime pandud genotsiid võib olla karistatav väga ilmselgetel juhtudel, kus tõendeid *dolus specialis*'e olemasolu kohta on erakordselt palju ja lisaks ökotsiidile on genotsiid toime pandud ka muul moel. Karistatavuse seisukohalt ei tohiks olla vahet, kas genotsiid toimub relvastatud jõudude käe läbi või elutähtsaid veeallikaid reostades, põlde mürgitades, külasid kiiritades või muul moel keskkonda ühes sealsete elanikega hävitades. Vähemasti selles osas näeb Rooma statuut ette minimaalse kaitse keskkonnale.³²²

Kokkuvõttes ei saa aga panna genotsiidile erilisi keskkonnakaitselisi ootusi. Taaskord on tegemist meetmega, mille puhul on keskkonna hävitamist võimalik käsitleda üksnes kaudselt ehk juhul, kui see põhjustab humanitaarkatastroofi. Seega on see keskkonnakaitsest vaatepunktist justkui meeleheitlik viimane abinõu. Genotsiidi kattevarjus ökotsiidile reageerimise suurim probleem on, et kahju keskkonnale peab olema juba ilmnenud ning seda niivõrd reljeefselt ja pöördumatult, et see hakkab avaldama mõju (piirkondliku) inimpopulatsiooni eksistentsile. Genotsiid ei ole loodud kaitsmaks keskkonda ning sel ei ole efektiivset võimet heidutada isikuid, kes kaaluvad keskkonnale raskete tagajärgede põhjustamist.³²³ Ökotsiidi abil toime pandud genotsiidi tõendamine eeldab suutlikkust tuvastada isiku(te) käitumises erilise tahtluse olemasolu. Nii nagu pöördumatu kahju äraootamine ei ole jätkusuutlik looduskaitsest vaatest, ei näi õiguslikult elujõuline püüd suruda keskkonnale kahju põhjustamise tahtlust genotsiidi jaoks loodud erilise tahtluse vormi.

2.2.3 Inimsusevastased kuriteod

Inimsusevastaste kuritegude kontseptsioon on mõneti sarnane genotsiidile, kuid erinevalt genotsiidist, mille puhul on põhiline rõhuasetus rünnaku subjekti ehk grupi ühisusel, on

---

³¹⁹ Smith, „Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law“, 4.

³²⁰ Patel, „Expanding Past Genocide, Crimes against Humanity, and War Crimes: Can an ICC Policy Paper Expand the Court’s Mandate to Prosecuting Environmental Crimes Student Articles“, 190.

³²¹ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 256.

³²² Sharp, „Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court“, 235.

³²³ Megret, „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“, 210.

siinkohal oluline, et rünnak ise oleks toime pandud kollektiivse käitumismustri tulemusena.³²⁴ Täpsemalt muudab inimsusevastased kuriteod rahvusvaheliseks see, kui organisatsiooni kollektiivne tegevus põhjustab tsiviilelanikkonnale sellist kahju, mis küündib laiaulatusliku (ingl k *widespread*)³²⁵ või süstemaatilise (ingl k *systematic*) vägivalla tasandini.³²⁶ Esimest korda määratleti inimsusevastased kuriteod Nürnbergi tribunali hartas, kuid seda ühe olulise piiranguga. Inimsusevastaseid kuritegusid ei olnud võimalik menetleda eraldiseisvalt, vaid neil pidi olema seos sõja- või rahuvastaste kuritegudega – viimased kujutasid endast rikkumisi sõjapidamise reeglite vastu.³²⁷ Hiljem sõja ja inimsusevastaste kuritegude vaheline seos kadus, kuid viide *tsiviilelanikkonnale* on algse definitsiooni pärandina säilinud.³²⁸ Ehkki inimsusevastased kuriteod on Rooma statuudis sõnastatud mitmes olulises aspektis laiemalt kui üheski teises varasemas rahvusvahelises kokkuleppes, siis ei ole selle kuriteoliigi evolutsiooni senini kaasatud keskkonna hävingu ja inimõiguste vahelist seost.³²⁹ Sarnaselt genotsiidile ei viidata Rooma statuudi artiklis 7 toodud inimsusevastaste kuritegude koosseisualternatiivide juures mitte ühelgi juhul otsesõnu keskkonnale.³³⁰ Küll aga ei ole ka siinjuures välistatud, et teatud teod, mis kujutavad endast ökotsiidi võivad samaaegselt täita ka mõne inimsusevastase kuriteo koosseisu.

Rooma statuudis esindatud inimsusevastaste kuritegude loetelust võiksid keskkonnavastaste kuritegudega omada suurimat puutumust kolm: artikkel 7(1)(b) – hävitamine, artikkel 7(1)(d) – elanike väljasaatmine või sunniviisiline ümberasustamine ja artikkel 7(1)(h) – tagakiusamine (ingl k *persecution*). Lisaks, kui keskkonnavastane käitumine ei paigutu ühegi välja toodud sätte alla, on inimsusevastaseks kuriteoks liigitumine võimalik ka artikkel 7(1)(k) egiidi all. Selle kohaselt on karistatav *muu sarnane ebainimlik tegu, millega tahtlikult põhjustatakse suuri kannatusi või tekitatakse raskeid vaimseid või kehalisi tervisekahjustusi*. Tegemist on nn kõikehõlmava klausliga (ingl k *catch-all clause*), mis eksisteeris ka juba varasemates inimsusevastased kuriteod kriminaliseerinud dokumentides. Ehkki ka Rooma statuudi loojad mõõnsid, et võimatu on loetleda kõiki tegevusi, mis võivad inimsusevastaste kuritegude

---

³²⁴ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 512.

³²⁵ Õigupoolest on Rooma statuudi vastav mõiste tõlgitud eesti keelde kui *massiline* ent siinkirjutaja eelistab kasutada sarnaselt artiklis 8(2)(b)(iv) sätestatud kuriteole mõistet *laiaulatuslik*, sest ingliskeelne termin on mõlemal juhul *widespread*.

³²⁶ Rooma statuut, artikkel 7 sissejuhatava osa.

³²⁷ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 52.

³²⁸ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law. Third Edition*, 91–92.

³²⁹ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 200.

³³⁰ Freeland, 200.

koosseisu täita, siis proovisid nad seda üldklauslit võrreldes varasemalt kodifitseerituga kitsendada.³³¹ Üksnes rünnakud, mis on raskuselt *sarnased* teiste artikkel 7 lg-s 1 nimetatud koosseisudega, on karistatavad inimsusevastase kuriteona.³³² Selles valguses on ka kõnealuse koosseisualternatiivi juures kuritegude elementides selgitatud, et karistatav käitumine peab olema *olemuslikult* ja *raskusastmelt* võrreldav teiste artiklis 7 loetletud tegudega.³³³ Kohtuasjas *Katanga and Ngudjolo Chui* leidis RKK kohtueelne koda (ingl k *Pre-Trial Chamber*), et artiklis 7(1)(k) nimetatud *ebainimlikke* tegusid tuleb mõista kui rahvusvahelisest tavaõigusest ja rahvusvahelistest inimõigustest tuletatud põhiõiguste suhtes toime pandud raskeid rikkumisi.³³⁴

Selles, et inimsusevastased kuriteod on välja arenenud rahvusvahelisest inimõigusalasest õigusest³³⁵, võib näha omamoodi võimalust menetleda selle kuriteoliigi all ka inimühiskonda raskelt puudutavaid kuritegusid keskkonna vastu. Töö autori hinnangul ei tohiks siinkohal olla takistuseks asjaolu, et Rooma statuudi koostajad otsustasid koos ökotsiidiga loobuda ka keskkonnaga seonduvast inimsusevastase kuriteo koosseisust, mis keelustanuks looduslikule keskkonnale tahtlikult põhjustatud laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahju, mis kahjustab oluliselt elanikkonna elu ja tervist.³³⁶ Nimelt on alates Rooma statuudi loomisest toimunud maailmas märkimisväärsed keskkonnaga seonduvad inimõigusalsed arengud. Kui ÜRO põhikirja³³⁷ ja inimõiguste ülddeklaratsiooni³³⁸ koostamise ajal ei tuntud rahvusvahelise kogukonna seas muret keskkonnaseisundi pärast, mistõttu vastavad teemad nimetatud dokumentidesse ei jõudnud, siis viimase viiekümne aasta jooksul süvenenud hirm keskkonnaseisundi halvenemise ees on avaldanud mõju ka inimõiguste arengule.³³⁹ Kümnendeid kestnud pingutuse tulemusena jõudis ÜRO 2021. aastal laialdaselt üksmeelse seisukohani, et inimõiguste regulatsioon kohaldub ka keskkonnaküsimustele, muu hulgas on inimestel õigus turvalisele, puhtale, tervislikule ja kestlikule keskkonnale.³⁴⁰ Otsuses, millega

---

³³¹ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 339–340.

³³² Werle, 340.

³³³ *Elements of Crimes*, 249.

³³⁴ *The Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui* (Pre-Trial Chamber Decision), ICC-01/04-01/07 (International Criminal Court, 30. september 2008), 448.

³³⁵ Antonio A. Cassese et al., *International Criminal Law: Cases and Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 155.

³³⁶ Tomuschat, „Crimes Against the Environment“, 2.

³³⁷ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri. – RT II 1996, 24, 95.

³³⁸ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste ülddeklaratsioon (ÜRO Peaassamblee, 10. detsember 1948).

³³⁹ Christopher H. Lytton, „Environmental Human Rights: Emerging Trends in International Law and Ecocide“, *Environmental Claims Journal* 13(1) (2000), 73.

³⁴⁰ "Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021“, A/HRC/RES/48/13 (United Nations General Assembly, 18. oktoober 2021).

tunnistati nimetatud keskkonnaalast inimõigust, juhiti sõnaselgelt tähelepanu, et keskkonnaseisundi halvenemine, kliimamuutused ja jätkusuutmatu areng on üheks kõige pakilisemaks ja tõsisemaks ohuks inimõigustele, sh fundamentaalsele eluga seonduvale õigusele.³⁴¹

Tulles tagasi konkreetsete Rooma statuudis sätestatud inimsusevastaste kuritegude koosseisudeni, siis on keskkonnakahju põhjustamisele reageerimiseks kõige laiapalgelisem potentsiaal artiklil 7(1)(k), mis hõlmab endas kõiki inimsusevastaseid kuritegusid, mida Rooma statuut *expressis verbis* ei nimeta. Samas tuleb seda kategooriat tõlgendada konservatiivselt ja vältida seeläbi kriitikavabalt inimsusevastaste kuritegude kategooria laiendamist.³⁴² See viitab, et mitte iga inimõiguste rikkumine ei kujuta endast sättes nimetatud *muud ebainimlikku tegu*.³⁴³ Seega võib arvata, et RKK ei kaalu artikkel 7(1)(k) kohaldumist kergekäeliselt ning praktikas selleni jõudmine on küsitav – seda enam, et sellist teguviisi on võimalik tõlgendada vastuolus Rooma statuudi koostajate otsusega loobuda keskkonna kahjustamisele viidanud inimsusevastasest kuriteost. Igal juhul tuleb aga RKK-l enne nimetatud sätteni taandumist kaaluda artiklis 7 sõnaselgelt välja toodud koosseisude kohaldumist.

Tahtlikult keskkonda kahjustavad või hävitavad teod, mille tagajärjel hävineb inimeste jaoks vajalik elupaik ja/või kaob ligipääs puhtale veele või toidule, võivad kujutada endast rünnakut tsiviilelanikkonna vastu. Seejuures sõltuvad keskkonna heast seisundist niigi haavatavad rühmad, näiteks põlisrahvad nende erilise sideme tõttu loodusega, kuid ka vanemad ja puuetega inimesed, kellel on kõige keerulisem tulla toime nende senises elukeskkonnas ja -kvaliteedis toimunud muutustega.³⁴⁴ Kui keskkonna hävinemine peaks olema mõne eelöeldud ühise suhtes põhjustatud sihilikult, on võimalik rääkida tagakiusamisest artikkel 7(1)(h) tähenduses, mis erinevalt genotsiidist hõlmab endas lisaks rassilistele, rahvuslikele, etnilistele ja religioossetele gruppidele ka poliitiliste, kultuuriliste, sooliste või muude identifitseeritavate rühmade suhtes toime pandud käitumist. Samuti võib senise elukeskkonna ning koos sellega ka eluks vajalike ressursside hävinemine panna inimesed oma kodudest sunniviisiliselt lahkuma, mis olenevalt sellest, kas liigutakse teise riigi territooriumile või jäädakse samasse riiki³⁴⁵ tähendaks artiklis 7(1)(d) kriminaliseeritud elanike väljasaatmist või sunniviisilist

---

³⁴¹ "Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021", 2.

³⁴² *The Prosecutor v. Muthaura, Kenyatta and Ali* (Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute, ICC-01/09-02/11 (International Criminal Court 23. jaanuar 2012), p 269.

³⁴³ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 72.

³⁴⁴ „Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021“, 2.

³⁴⁵ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 314.

ümberasustamist. Nimelt ei pea tsiviilelanikkonna ümberpaigutumiseni viivad sunnimeetmed ilmnema otsese füüsilise jõu kujul³⁴⁶. Seejuures on ka tsiviilelanikkonna hävitamise all – artikkel 7(1)(b) – mõeldud erinevaid surmamismeetodeid, sh kaudseid.³⁴⁷ Kui keskkonna hävinemine põhjustab ka inimeste hukkumist, siis ei ole välistatud sellegi koosseisu kohaldumine.

Eeltoodud teoreetilised seisukohad kehtivad aga üksnes juhul, kui samaaegselt keskkonda ja inimesi hävitav tegu on toime pandud osana *laiaulatuslikust* või *süsteemaatilisest* rünnakust tsiviilelanikkonna vastu. Jugoslaavia tribunali praktika järgi on terminiga *laiaulatuslik* mõeldud inimeste hulka, kelle vastu kuritegu suunatud on.³⁴⁸ Samas ei ole ohvrite arvule seatud kindlaid piiranguid. Ka ühe inimese tahtlik tapmine võib kujutada endast inimsusevastast kuritegu, kui see üksikakt sobitub üldisesse konteksti.³⁴⁹ *Süsteemaatiline* viitab vägivallatete organiseeritusele, näiteks samalaadsete kuritegude regulaarsele kordamisele.³⁵⁰ Süsteemaatilisust on võimalik tõendada näiteks seeläbi, et rünnakud toimusid plaani või ideoloogia alusel, mille loomises osalesid kõrgetasemelised poliitilised ja/või sõjalised liidrid. Sellele võib viidata muu hulgas ka meedias levitatav propaganda, diskrimineerimine ja sõjalise hierarhia seotus poliitstruktuuri ja -programmiga.³⁵¹ RKK kohtueelne koda on eeltoodud mõisteid tõlgendanud sarnaselt tribunalidele.³⁵² Traditsioonilise lähenemise kohaselt on inimsusevastastel kuritegudel tugev seos riikliku poliitikaga. Leitakse, et üks peamistest põhjustest selle kuriteo rahvusvaheliseks kriminaliseerimiseks on, et riik või riigilaadne üksus on kuritegude edendaja ning ei ole suuteline kaitsma enda kontrolli all olevaid inimesi.³⁵³ Kaasaegsena ning ühtlasi ka Rooma statuudis väljenduva arusaama järgi tuleb seda kuriteoliiki tõlgendada laiemalt, mis tähendab, et rünnaku toimepanijaks võib olla lisaks riigile ka muu organiseeritud üksus.³⁵⁴ Samas ollakse enamjaolt seisukohal, et inimsusevastaseid kuritegusid saab sooritada piiratud hulk valitsusväliseid kuritegelikke ühendusi, peamiselt laiahaardelised ja piiride üleselt tegutsevad rühmitused.³⁵⁵ Keskkonnaga seonduvate inimsusevastaste

---

³⁴⁶ Werle, 315.

³⁴⁷ Elements of Crimes, 244.

³⁴⁸ *The Prosecutor v. Blaškić* (Trial Judgment), IT-95-14-T (ICTY 3. märts 2000), p 206.

³⁴⁹ *The Prosecutor v. Tadić* (Trial Chamber Opinion and Judgment), IT-94-1-T (ICTY 7. mai 1997), p 649.

³⁵⁰ *The Prosecutor v. Kunarac et al.* (Appeals Chamber Judgment), IT-96-23/1-A (ICTY 12. juuni 2002), p 94.

³⁵¹ *The Prosecutor v. Blaškić* (Trial Judgment), p 203–204.

³⁵² *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Pre-Trial Chamber Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir), ICC-02/05-01/09 (International Criminal Court 4. märts 2009), p 81.

³⁵³ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 54–55.

³⁵⁴ Rooma statuut, artikkel 7(2)(a).

³⁵⁵ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 56.

kuritegude kontekstis on seega mõeldav, et massiline ja süstemaatiline rünnak on kantud ärilistest eesmärkidest ja toime pandud suurkorporatsiooni ja/või viimasest majanduslikus sõltuvuses oleva korrumppeerunud valitsuse poolt. Näiteks võib tuua olukorra, kus keskkonna hävitamise eesmärk on sundida põliselanikud brutaalsel teel oma kodudest lahkuma, et siis sellelt territooriumilt loodusvarasid kaevandada.³⁵⁶

Inimsusevastaste kuritegude subjektiivsele küljele esitatud nõuded on kahetasandlised. Esiteks peab kuriteo toimepanijal olema tahtlus panna toime konkreetsetes koosseisualternatiivis kirjeldatud tegu. Kusjuures tagakiusamise puhul on täiendavalt nõutav, et kuritegu oleks toime pandud diskrimineerivatel põhjustel, täpsemalt poliitilistel, rassilistel, rahvuslikel, etnilistel, kultuurilistel, religioossetel või muudel põhjustel, mida peetakse rahvusvahelise õiguse alusel lubamatuks.³⁵⁷ Teatud juhtudel võib eelkirjeldatud tahtluse nõue seada keskkonda hävitava käitumise inimsusevastaseks kuriteoks kvalifitseerumisele takistusi. Keskkonnakahjuliku tegevuse eesmärk ei pruugi olla konkreetse inimrühma või nende elupaiga hävitamine. Samas, kui selline käitumine põhjustab tõsist keskkonnaseisundi halvenemist, millel on järjepidev ja ettenähtav hävitav mõju kohalikele elanikele, siis peaks olema ilmne, et teo toimepanija oli täielikult teadlik oma tegevuse mõjust tsiviilelanikkonnale ning tegi tahtlusest kantud otsuse oma tegevusega jätkata.³⁵⁸ Ühtlasi on vajalik, et rünnaku toimepanija oleks teadlik selle laiaulatuslikkusest või süstemaatilisusest ning sellest, et tema tegu paigutub kirjeldatud rünnaku konteksti. Samas ei ole vajalik, et isik oleks teadlik riigi või organisatsiooni plaani või poliitika üksikasjalikest detailidest.³⁵⁹ Võrreldes genotsiidi toimepanijalt nõutava tahtlusega on teadmist laiaulatusliku või süstemaatilise ründe olemasolust oluliselt lihtsam tõendada, mis muudab keskkonnale põhjustatud kahju inimsusevastaste kuritegude all menetlemise mitmete autorite hinnangul tõenäolisemaks.³⁶⁰

Inimsusevastaseid kuritegusid käsitletud alapeatüki lõpetuseks võib öelda järgmist. Selleks, et inimsusevastaste kuritegude kaudu oleks võimalik adresseerida raske keskkonnakahju põhjustamist on vajalik, et keskkonna hävinemine põhjustaks inimühiskonnale raskeid

---

³⁵⁶ Martin Crook, Damien Short, ja Nigel South, „Ecocide, Genocide, Capitalism and Colonialism: Consequences for Indigenous Peoples and Global Ecosystems Environments For a Green Criminology - 20 Years and Onwards“, *Theoretical Criminology* 22(3) (2018), 309.

³⁵⁷ Cassese et al., *Cassese's International Criminal Law. Third Edition*, 98–99.

³⁵⁸ Sharp, „Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court“, 239.

³⁵⁹ Werle, *Principles of International Criminal Law*, 303.

³⁶⁰ Alessandra Mistura, „Is There Space for Environmental Crimes under International Criminal Law: The Impact of the Office of the Prosecutor Policy Paper on Case Selection and Prioritization on the Current Legal Framework Student Notes“, *Columbia Journal of Environmental Law* 43(1) (2018), 210.

tagajärgi. Hoolimata sellest võivad inimsusevastased kuriteod olla nende laiapalgelisuse tõttu RKK jurisdiktsiooni alla kuuluvast neljast rahvusvahelisest kuriteost kõige tõenäolisem vahend keskkonna hävitamisele reageerimiseks. Esiteks kohalduvad inimsusevastased kuriteod nii rahvusvahelises kui ka siseriiklikus relvakonfliktis ning lisaks ka rahuajal.³⁶¹ Isegi, kui käsitleda rahvusvahelise relvakonflikti kontekstis keskkonnale põhjustatud kahju, siis võib inimestele kahjulike tagajärgede põhjustamise kohtulik kindlaks tegemine olla lihtsam, kui tõendada, et põhjustatud keskkonnakahju vastas Rooma statuudi artiklis 8(2)(b)(iv) sätestatud määratlemata tingimustele laiaulatuslik, pikaajaline ja raske, oli võrreldes eeldatava sõjalise tuluga selgelt ebamäärane ning kõik see oli rünnaku algatajale ka teada. Viimaks, võrreldes genotsiidiga kaitsevad inimsusevastased kuriteod kogu tsiviilühiskonda, mitte üksnes kokkulepitud grupe kui ühisust ning ühtlasi on ka inimsusevastaste kuritegude subjektiivsele küljele esitatavad nõuded oluliselt leebemad. Mõistagi peab aga keskkonnavastane rünnak, millega inimsusevastane kuritegu toime pannakse, olema osa laiaulatuslikust või süstemaatilisest rünnakust tsiviilelanikkonna vastu ning toimepanija peab sellest teadlik olema.

2.2.4 Keskkonnakahju heastamismeetmed Rahvusvahelises Kriminaalkohtus

Lisaks juhtumite valikule ja kohtumõistmisele endale on keskkonnakaitselisest vaatest oluline, et rahvusvahelise kriminaalprotsessi tulemusena toimuks ka põhjustatud keskkonnakahju heastamine³⁶² – niivõrd, kui see on arvestades raske keskkonnakahju pöördumatut iseloomu võimalik. Olukorras, kus lisaks keskkonnakahjule on põhjustatud ka märkimisväärseid kannatusi inimestest ohvritele võivad viimaste vajadused näida esmatähtsad. Kui jätta aga hävinenud looduskeskkond ja ressursid taastamata, võib see kahjustada tulevikus uusi elusid ja külvata tulevaste inimõiguslaste rikkumiste seemneid.³⁶³ Seega tuleb keskkonnakahjustuste ja inimeste heaolu vastastikust seost käsitleda kompleksemalt ning kohaldada hüvitisi, mille eesmärk on lahendada samaaegselt nii inimestele kui ka keskkonnale põhjustatud kahju küsimus.³⁶⁴ Eelkirjeldatud lähenemine eeldab aga paradigma muutust, sest praegune RKK süsteem on pühendunud vaid inimohvritele põhjustatud kahju heastamisele.³⁶⁵

---

³⁶¹ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 57.

³⁶² Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 328.

³⁶³ Richard Milburn, „The roots to peace in the Democratic Republic of Congo: conservation as a platform for green development“, *International Affairs* 90(4) (2014), 883–884.

³⁶⁴ Killean, „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“, 332.

³⁶⁵ Rosemary Mwanza, „Enhancing Accountability for Environmental Damage under International Law: Ecocide as a Legal Fulfilment of Ecological Integrity“, *Melbourne Journal of International Law* 19(2) (2018), 612.

Rooma statuudi artikkel 75 kohaselt on kannatanul õigus reparatsioonidele, mille täpsem ulatus ja sisu on jäetud kohtule laialdast kaalutusõigust võimaldades lahtiseks.³⁶⁶ Kõnealune artikkel viitab aga siiski otsesõnu kolmele võimalikule kahju heastamise vormile, milleks on restitutsioon, kompensatsioon ja rehabilitatsioon.³⁶⁷ Restitutsioon tähendab vägivallale eelnenud algse olukorra taastamist (nt endisesse elupaika naasmine, taaskord tööle asumine või õpingutega jätkamine), kompensatsioon majanduslikult hinnatava kahju hüvitamist ning rehabilitatsioon tervisliku seisundi taastamist (nt vaimse tervise toe pakkumine). Kuid, nagu öeldud, tegemist ei ole ammendava loeteluga ja on oluline teadvustada, et reparatsioonimeetmed on väga eripalgelised – siia alla võivad kuuluda näiteks ka avalikud vabandused ja avalike kohtade ümbernimetamised.³⁶⁸ 2012. aastal tegi RKK otsuse, milles selgitas reparatsioonide suhtes kohalduvaid põhimõtteid, sealhulgas nende ulatust ja liike.³⁶⁹ Täpsemalt leidis kohus, et reparatsioonide õigustatud subjektiks saab olla üksnes otseselt või kaudselt kahju kannatanud füüsiline või juriidiline isik.³⁷⁰ Kahju peab olema isiklik ja võib olla nii materiaalne, füüsiline kui ka psühholoogiline.³⁷¹ Reparatsioone võib kohaldada, kui kahju tekkis kohtu jurisdiktsiooni all oleva kuriteo tulemusena, st Rooma statuudis sätestatud kuriteo ja kahju vahel peab olema põhjuslik seos.³⁷² Sõltuvalt kahju, kaotuse või vigastuse iseloomust võivad reparatsioonid olla individuaalsed või kollektiivsed või mõlemat.³⁷³

Seega peegeldavad ka reparatsioonid RKK jurisdiktsiooni alla kuuluvate kuritegude inimkesksust. Olenemata sellest, et reparatsioonide eesmärk on kahju heastamine füüsilisele või juriidilisele isikule, on õiguskirjanduses leitud, et RKK-l on siiski võimalik kohaldada reparatsioonina ka keskkonnakahju heastamist.³⁷⁴ Arvestades RKK poolt 2012. aastal *Dyilo* kohtuasjas väljaöeldut, mille kohaselt peavad reparatsioonid võtma tundlikult arvesse toimepandud kuritegude konteksti ja iseloomu³⁷⁵, on ka RÕK eriraportöör Marja Lehto sama

---

³⁶⁶ Eva Dwertmann, *The Reparation System of the International Criminal Court* (Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010), 48.

³⁶⁷ Rooma statuut, artikkel 75 lg 2. Restitutsioon on eesti keelde tõlgitud, kui *olukorra taastamine*.

³⁶⁸ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 402.

³⁶⁹ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo* (Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations), ICC-01/04-01/06 (International Criminal Court 7. august 2012).

³⁷⁰ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, p-d 194–196.

³⁷¹ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, p-d 228–230.

³⁷² *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, p-d 247–250.

³⁷³ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, p-d 228 ja 230.

³⁷⁴ Killean, „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“.

³⁷⁵ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, p 231.

meelt.³⁷⁶ Ehkki keskkonnale põhjustatud kahju heastamine on valdavalt võimatu³⁷⁷, siis on leitud, et võimalikud restitutiivsed meetmed võiksid olla järgmised:

- i. kuriteole eelnenud keskkonnaseisundi taastamine või parandamine või keskkonna taastamise või parandamisega seotud kulude hüvitamine;
- ii. konkreetse keskkonnaseisundi taastamise või parandamisega seotud ning kannatanu(te) huvides organiseeritud projekti kulude rahastamine;
- iii. keskkonnaalasele sihtasutusele või organisatsioonile keskkonnaseisundi taastamise või parandamise projekti elluviimiseks kindlaksmääratud summa maksmine.³⁷⁸

Eeltoodud meetmete rakendamine nõuab aga keskkonnaalaste eriteadmiste olemasolu, mis praktikas tähendab vajadust kaasata eri valdkondade spetsialiste, kes oskaksid hinnata ja mõõta näiteks veekogudele, pinnasele, metsadele või ohustatud liikide elupaikadele põhjustatud kahju ning koostada tegevusplaan selle kahju (osaliseks) heastamiseks. Isegi, kui RKK-l peaks olema piisavalt ressursi selle intensiivse uurimise läbiviimiseks, siis ei pruugita soovitud tulemuseni jõuda ka informatsiooni puuduse ja teadusliku ebakindluse tõttu.³⁷⁹ Seega on tõenäolisem, et RKK eelistab restitutsioonile kompensatsiooni määramist³⁸⁰ – ehkki ka selle puhul on vajalik anda hinnang kahju täpsele iseloomule ja ulatusele. Kannatanutele makstud kompensatsioonil on looduskesksest vaatest aga tähendus üksnes siis, kui kannatanud kasutavad seda raha kollektiivselt kuriteole eelnenud keskkonnaseisundi taastamiseks või parandamiseks. Vastasel juhul sellist kompensatsiooni keskkonnakaitseks nimetada ei saa ning ühtlasi ei lahenda see keskkonna hävinemisest tulenevaid probleeme ka inimeste jaoks, vaid pakub vaesusele vaid ajutist leevendust.³⁸¹

Proovides eelöeldut resümeerida leiab siinkirjutaja, et ehkki teoreetilisi takistusi RKK poolt keskkonnaalaste reparatsioonide kohaldamiseks ei ole, siis praktikas oleksid sellised meetmed suure tõenäosusega oluliste puudustega. Esiteks võib rahvusvaheliste kuritegude kontekstis olla keskkonnakahjustuste ulatus nii suur, et üksikutelt süüdimõistetutelt saadud varaga ei ole

---

³⁷⁶"Second report on protection of the environment in relation to armed conflicts by Marja Lehto, Special Rapporteur" A/CN.4/728 (Geneva: International Law Commission 71st session, 27. märts 2019), p 64.

³⁷⁷ Makane Moïse Mbengue, „Critical Assessment of Reparation in International Environmental Law“, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 110 (2016), 293.

³⁷⁸ Killean, „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“, 335.

³⁷⁹ Meryll Lawry-White, „Victims of Environmental Harm During Conflict: The Potential for ‘Justice’“, *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 388.

³⁸⁰ Lawry-White, 380.

³⁸¹ Killean, „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“, 336.

võimalik selle kahju heastamiseks vajalikke kulusi katta.³⁸² Näiteks nõudis Kuveit seoses Iraagi poolt esimeses lahesõjas Kuveidile põhjustatud keskkonnakahjuga³⁸³ ÜRO kompensatsioonikomisjonilt hüvitisena üle 15 miljardi dollari suurust summat³⁸⁴, millest ka üle 5 miljardi dollari hüvitati³⁸⁵. Ehkki RKK reparatsioonide kaetakse ohvrite abistamise fondi (ingl k *Trust Fund for Victims*) poolt ka vabatahtlike annetustest kogutud rahaga³⁸⁶, siis juba praegu leitakse, et tegemist on majanduslikult jätkusuutmatu süsteemiga.³⁸⁷ Samuti oleks keskkonnale põhjustatud kahju heastamine võrreldes inimohvrite abistamisega ohvrite abistamise fondis teisejärguline.³⁸⁸ Teine oluline takistus on asjaolu, et RKK ei ole iseseisvalt piisavalt pädev, et keskkonnale tekitatud kahju hinnata. Lisaks eeltoodud probleemidele vajadusele kaasata selleks tegevuseks arvukalt erialaspetsialiste, kes võib-olla suudavad informatsiooni puuduses ja teaduslikus ebakindluses oma ülesande täita, on omaette teema, et keskkonnakahju heastamiseks vajalike meetmete võtmine peab olema kiireloomuline, mistõttu on peale pikka aega kestnud rahvusvahelist kriminaalprotsessi määratud restitutiivsed meetmed igal juhul hilinevad.³⁸⁹ Seega, lisaks sellele, et nii RKK jurisdiktsiooni alla kuuluvad sõjakuriteod, genotsiidid kui ka inimsusevastased kuriteod ei suuda valdavas osas täita rahvusvahelisele kriminaalõigusele seotud keskkonnakaitse eesmärgi, ei suuda ka RKK poolt realistlikult kohaldatavad reparatsioonid reageerida keskkonnastatuse kuritegudega kaasnevatele unikaalsetele probleemidele.

---

³⁸² Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 328.

³⁸³ Iraagi poolt Kuveidile esimeses lahesõjas põhjustatud keskkonnakahju peetakse üheks maailma ajaloo suurimaks keskkonnakatastroofiks. Muu keskkonnakahju hulgas jõudis Kuveidi naftatootmisettevõtete pommitamise tagajärjel kõrbesse ligikaudu 60 miljonit barrelit naftat, mis põhjustas õlireostuse üle 114 km² alal. Pärsia lahte jõudis hinnanguliselt 6–14 miljonit barrelit naftat. Peter H. Sand, „Compensation for Environmental Damage from the 1991 Gulf War United Nations Activities: UNCC“, *Environmental Policy and Law* 35(6) (2005), 244–249.

³⁸⁴ Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 328.

³⁸⁵ Sand, „Compensation for Environmental Damage from the 1991 Gulf War United Nations Activities: UNCC“, 245.

³⁸⁶ Mwanza, „Enhancing Accountability for Environmental Damage under International Law: Ecocide as a Legal Fulfilment of Ecological Integrity“, 608.

³⁸⁷ Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, 406.

³⁸⁸ Drumbl, „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“, 328.

³⁸⁹ Alessandra Lehmen, „The Case for the Creation of an International Environment Court: Non-State Actors and International Environmental Dispute Resolution“, *Colorado Natural Resources, Energy & Environmental Law Review* 26(2) (2015), 202.

2.3 Tavaõigus

Rahvusvahelise kriminaalõiguse näol on tegemist rahvusvahelise õiguse haruga, mistõttu kuuluvad rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni alla ka üldised rahvusvahelise õiguse allikad.³⁹⁰ Rahvusvahelise Kohtu statuudi artikkel 38 lõikes 1 loetletud rahvusvahelise õiguse allikate hulka kuulub ka rahvusvaheline tava kui õigusnormina tunnustatud üldine praktika.³⁹¹ Traditsioonilise definitsiooni järgi on rahvusvaheline tavaõigus riikide ühtne, laiaulatuslik ja pikaajaline praktika³⁹², millega kaasneb *opinio juris*.³⁹³ *Opinio juris* tähendab, et riigid järgivad ühtset praktikat seetõttu, et selline käitumine on õigusnormina tunnustatud, mitte ei tulene üksnes etiketist, moraalist või poliitilisest eelisest.³⁹⁴ Riikide praktika all tuleb mõista riikide ametlikku käitumist, mis võib olla nii füüsiline (nt käitumine lahinguväljal), normatiivne (nt siseriiklik õigus, sõjaolukorraks koostatud juhised), diplomaatiline (nt protestid) kui ka kohtulik (nt siseriiklikud kohtuotsused). Rahvusvahelised kohtud ja tribunamid võtavad rahvusvahelise tavaõiguse normide olemasolu kindlakstegemisel arvesse ka muude rahvusvaheliste subjektide kui riikide (nt ÜRO, EL, NATO, ICRC ja mässuliste rühmitused) praktikat, kuigi selle lähenemisviisi õigsus on vaieldav. Kahtlemata on aga rahvusvahelise tavaõiguse ulatuse määratlemine selle kirjutamata olemuse tõttu keerukas.³⁹⁵ Ühe näite rahvusvahelise kriminaalõiguse tavaõigusliku iseloomu kindlakstegemise protsessist võib leida Jugoslaavia tribunali praktikast, kes alustas analüüsi rahvusvahelistes lepingutes sisalduva kodifitseeritud õigusega tutvumisest, käsitles seejärel rahvusvahelist kohtupraktikat, RÕK koostatud eelnõusid, teiste rahvusvaheliste institutsioonide raporteid, Rooma statuudi kuritegude elemente ning viimasena siseriikliku kohtupraktikat.³⁹⁶

Arvestades eeltoodud rahvusvahelise tavaõigusele esitatavaid nõudeid on väljaspool vaidlust, et rahvusvaheline tavaõigus ei tunnusta ökotsiidi rahvusvahelise kuriteona. Ei ole võimalik rääkida üldisest õigusnormina tunnustatud ökotsiidikuritegu tunnustavast praktikast, kui Rooma statuudi eelnõu koostajad ei suutnud jõuda rahvusvahelise keskkonnaalase kuriteo definitsiooni osas kokkuleppele, otsustasid lõpuks selle kriminaliseerimisest loobuda ning ka siseriiklikult on ökotsiidi kriminaliseerinud vaid üksikud riigid (vt alapeatükk 1.1.1). Küll aga

---

³⁹⁰ Robert Cryer, Darryl Robinson, ja Sergey Vasiliev, *An introduction to international criminal law and procedure*, 2nd tr (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 9.

³⁹¹ Rahvusvahelise Kohtu statuut, artikkel 38 lg 1 p b. – RT II 1996, 24, 95.

³⁹² Werle, *Principles of International Criminal Law*, 51.

³⁹³ Cassese et al., *International Criminal Law: Cases and Commentary*, 5.

³⁹⁴ Klabbers, *Rahvusvaheline õigus*, 71.

³⁹⁵ Cassese et al., *International Criminal Law: Cases and Commentary*, 5.

³⁹⁶ *The Prosecutor v. Krstić* (Trial Chamber Judgement), IT-98-33-T (ICTY 2. august 2001), p 541 jj.

on võimalik käsitleda seda, millist kaitset keskkonnale pakub rahvusvaheline tavaõigus sõjaolukorras.³⁹⁷

Rahvusvaheline tavaõigus piirab keskkonnale põhjustatud kahju sellega, et kohustab riike järgima relvakonfliktis *sõjalise vajaduse*, *proportsionaalsuse* ja *eristamise* põhimõtteid.³⁹⁸ *Eristamise* põhimõte lubab rünnata sõjalisi objekte ja keelab tsiviilobjektide ründamise.³⁹⁹ Sellele, et keskkonda on võimalik määratleda eristamise põhimõtte kohaselt kaitstud tsiviilobjektina, on viidanud ICRC, kes jõudis oma mahukas ja olulises rahvusvahelise tavaõiguse uuringus⁴⁰⁰ järeldusele, et relvakonfliktis ei ole lubatud rünnata ühtegi loodusliku keskkonna osa, kui see ei ole sõjaline sihtmärk.⁴⁰¹ Kõikide keskkonnaobjektide vaikimisi tsiviilobjektiks lugemine oleks märkimisväärse tähendusega, rõhutades, et rünnak keskkonna vastu saab olla üksnes erandlik ning mitte relvastatud konfliktiga kaasnev paratamatu tagajärg.⁴⁰² Konservatiivsema lähenemise kohaselt ollakse keskkonna tsiviilobjektiks lugemise osas skeptilisemad ja leitakse, et *eristamise* põhimõte pakub keskkonnale vaid kaudset kaitset.⁴⁰³ *Proportsionaalsuse* ja *sõjalise vajaduse* põhimõtte seost keskkonnaga on tuumarelvade kasutamise kontekstis kinnitanud Rahvusvaheline Kohus, kes on sedastanud, et: „[h]innates, mis on vajalik ja proportsionaalne õiguspärase sõjalise eesmärgi saavutamiseks, peavad riigid arvestama keskkonnakaitsete eesmärkidega. Keskkonnakaalutlused on üks elemente, mis aitab hinnata, kas tegevus on kooskõlas vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõttega.“⁴⁰⁴ Proportsionaalsuse põhimõte nõuab sõjaliste, keskkonnavalaste ja humanitaarsete huvide kaalumist ning kohustab isikut, kes kavandab sõjalist rünnakut, võtma

---

³⁹⁷ Arie Afriansyah, „The Adequacy of International Legal Obligations for Environmental Protection during Armed Conflict“, *Indonesia Law Review* 3(1) (2013), 68.

³⁹⁸ Henckaerts ja Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, 143.

³⁹⁹ Tara Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, *Leiden Journal of International Law* 32(4) (2019), 762.

⁴⁰⁰ ICRC poolt esmakordselt 2005. aastal ilmunud rahvusvahelise humanitaarõiguslase tavaõiguse uuring valmis kümne aasta töö tulemusena, mille käigus konsulteeriti üle saja eksperdiga. Uuringu eesmärk oli analüüsida *jus in bello* lepingute kohaldamisega seotud probleeme. Eelkõige seda, et lepingud on siduvad vaid nendega liitunud riikidele ning, et need ei olnud paljuski kohaldatavad siseriiklike konfliktide suhtes. Uurimuse tulemusena avaldas ICRC nn rahvusvahelise tavaõiguse reegliid, millel on kahtlemata märkimisväärne tähendus rahvusvahelise tavaõiguse ulatuse kindlakstegemisel, kuid neil puudub siiski rahvusvaheliste tribunalide ja kohtute otsustega võrreldav autoriteetne staatus. Vt Jean-Marie Henckaerts ja Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

⁴⁰¹ ICRC, *Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict*, 2020, Rule 5.

⁴⁰² Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, 764.

⁴⁰³ Betsy Baker, „Legal Protections for the Environment in Times of Armed Conflict“, *Virginia Journal of International Law* 33(2) (1993), 364.

⁴⁰⁴ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion), ICJ Reports 1996 (International Court of Justice 8. juuli 1996), 242.

kasutusele kõik võimalikud ettevaatusabinõud, et minimeerida inimkaotusi, kahju tsiviilobjektidele ja keskkonnale.⁴⁰⁵ Mida suurem on sõjalise eesmärgi kaalukus, seda suurem kahju keskkonnale on lubatud, ning vastupidi, mida marginaalsem on rünnakust saadav tulu, seda väiksem on lubatud kahju.⁴⁰⁶ Juba varasemalt käsitletud (vt alapeatükk 2.1.1.1) sõjalise vajaduse põhimõtte on üks olulisemaid *jus in bello* kehtivaid rahvusvahelise tavaõiguse printsiipe⁴⁰⁷, mis keelab tegevuse, mis ei ole vajalik sõjalise eelise saavutamiseks, kuid muudab seaduslikuks rünnakuga kaasneva kahju, kui seda nõuavad ülekaalukad sõjalised asjaolud.⁴⁰⁸ Järelikult on rahvusvahelise tavaõiguse kohaselt lubatud keskkonda hävitada üksnes juhul, kui keskkonnast on saanud sõjaline sihtmärk ja rünnak keskkonna vastu on õigustatud sõjalise vajadusega, mis kaalub üles humanitaarsed ja keskkonnaalased kaalutlused.

Eelnevalt nimetatud rahvusvahelise tavaõiguse *jus in bello* reeglitel on võrreldes Rooma statuudi artiklis 8(2)(b)(iv) sätestatud sõjakuriteoga, mis keelab rahvusvahelise relvakonflikti kontekstis looduskeskkonna laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahjustamise, kui see ületab selgelt ja otseselt eeldatavad sõjalise tulu, mitu eelist. Esiteks kehtivad need põhimõtted lisaks rahvusvahelistele relvakonfliktidele ka siseriiklikes relvastatud konfliktides.⁴⁰⁹ Teiseks, erinevalt rahvusvahelistest lepingutest nagu Rooma statuut on rahvusvahelisest tavaõigusest tulenev õigusnorm siduv kõigi maailma riikide jaoks, kes ei ole konkreetse normi väljatöötamisele järjekindlalt vastu vaieldud.⁴¹⁰ Seega on rahvusvahelisest tavaõigusest tulenevaid põhimõtteid kohustatud järgima suurem ring võimalikke relvastatud konflikti osapooli – teiste seas USA, Venemaa, Hiina, Iraan ja Süüria, kes Rooma statuudiga liitunud ei ole⁴¹¹ ning ka rahvusvahelised organisatsioonid nagu NATO. Lisaks ei sea rahvusvahelise tavaõiguse reeglid keskkonnakahju ulatuslikkusele äärmuslikke ja raskesti tõendatavaid nõudeid, mille olemasolu artikkel 8(2)(b)(iv) puhul viitab paratamatult, et keskkonna hävitamist saab relvakonfliktis pidada seni normaaluseks, kuni see ei võta iseäranis reljeefseid mõõtmeid. *Sõjalise vajaduse, proportsionaalsuse ja eristamise* põhimõtted lähtuvad

---

⁴⁰⁵ Tara Weinstein, „Prosecuting Attacks That Destroy the Environment: Environmental Crimes or Humanitarian Atrocities“, *Georgetown International Environmental Law Review* 17(4) (2005), 703.

⁴⁰⁶ Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, 771.

⁴⁰⁷ Marcos A. Orellana, „Criminal Punishment for Environmental Damage: Individual and State Responsibility at a Crossroad“, *Georgetown International Environmental Law Review* 17(4) (2005), 677.

⁴⁰⁸ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 133–134.

⁴⁰⁹ Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, Henckaerts ja Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, 143.

⁴¹⁰ Klabbers, *Rahvusvaheline õigus*, 73.

⁴¹¹ „The States Parties to the Rome Statute“ (United Nations Treaty Collection, 14. aprill 2022).

vähemasti teoorias vastupidisest eeldusest, mille kohaselt on sõjas keskkonna hävitamine lubatud vaid erandlikel juhtudel.

Samas on neil põhimõtetel ka märkimisväärsed puudused, mistõttu on järeldatud, et neist tulenev kriminaalvastutus tahtliku keskkonna hävitamise eest sõjategevuse ajal, on äärmiselt ebatõenäoline.⁴¹² *Eristamise* põhimõte kaotab igasuguse tähenduse, kui keskkonnast saab sõjaline sihtmärk. Keskkonna ründamiseks sõjalise ettekäände leidmine ei ole eriti keeruline, kui mõelda sellele, et El Salvadori ja Kolumbia kodusõdades oli tavaline, et mässulised peitusid troopilistesse metsadesse ning mässuliste vastaste sõjaline strateegia oli reageerida sellele metsade raiumise ja põletamisega ning sealsete veekogude reostamisega.⁴¹³ Samuti võivad sõjaliseks sihtmärgiks muutuda väärtuslikud ja haavatavad loodusvarad, kui neid kasutatakse ära sõjategevuse huvides. Näiteks Ameerika kodusõja ajal ei peetud puuvillapõldude hävitamist *eristamise* põhimõtte rikkumiseks, sest puuvill oli tollal konföderatsiooni peamine ekspordiartikkel, mille müügist saadud tulu läks relvade ja varustuse ostmiseks.⁴¹⁴ Mis puudutab rünnaku *proportsionaalsuse* hindamist, siis puudub selleks objektiivne ja täpne meetod.⁴¹⁵ Rünnaku proportsionaalsusele hinnangu andmine sõltub praegu sellest, millise subjektiivse väärtuse omistab keskkonnale konkreetne sõjaväekomandör. Keskkonnakahju ilmumine võib vahel võtta aega ning olla olemuslikult kompleksne, mis tähendab, et keskkonnale asjakohase kaalu omistamine võib osutuda keerukaks. Seda enam, kui seda ei tee mõistlikult informeeritud ja keskkonnateadlik isik.⁴¹⁶ Sellistes tingimustes on tõenäoline, et keskkonnakahju hinnatakse võrreldes vahetute sõjaliste eelistega oluliselt väiksemaks.⁴¹⁷ Lisaks on ebaselge, kui pikka ahelat peab eeldatava keskkonnakahju hindaja suutma ette näha. Kas juhul, kui looduskaitsealale osaliselt põhjustatud kahju ei peeta liigseks, peab hindama ka tegevuse teiseseid mõjusid nagu võimalik looduskaitsealuse liigi hävinemine ning selle liigi hävinemise mõju laiemale ökosüsteemile?⁴¹⁸ Ka *sõjalise vajaduse* testi subjektiivsus vähendab

---

⁴¹² Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 159.

⁴¹³ Drumbl, „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“, 136–137.

⁴¹⁴ Horace B. Robertson Jr, „The Principle of the Military Objective in the Law of Armed Conflict“, *International Law Studies Series. US Naval War College* 72 (1997), 206.

⁴¹⁵ Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, 772.

⁴¹⁶ Smith, 773.

⁴¹⁷ Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 158.

⁴¹⁸ Cordula Droegge ja Marie-Louise Tougas, „The Protection of the Natural Environment in Armed Conflict - Existing Rules and Need for Further Legal Protection Special Issue: War and the Environment: International Law

oluliselt selle positiivset mõju. Piisab ekslikust, kuid siirast uskumustest, et vabastada isik keskkonnale ülemäärase kahju põhjustamisega seonduvast vastutusest.⁴¹⁹

Lisaks laialdaselt tunnustatud *eristamise, proportsionaalsuse ja sõjalise vajaduse* põhimõtetele on ICRC nimetanud ka teisi otseselt keskkonnakahju vältimisega seotud põhimõtteid, mida tuleb relvakonfliktis järgida, kuid on vaieldav, kas need on rahvusvahelise tavaõiguse osaks saanud.⁴²⁰ ICRC reegel 44 sätestab järgmist:

„Sõjapidamismeetodeid ja -vahendeid tuleb kasutada looduskeskkonna kaitset ja säilimist arvestavalt. Sõjaliste operatsioonide läbiviimisel tuleb kasutada kõiki võimalikke ettevaatusabinõusid, et vältida ja igal juhul minimeerida juhuslikku kahju keskkonnale. Teadusliku kindluse puudumine teatavate sõjaliste operatsioonide keskkonnamõjude osas ei vabasta konflikti osapooli selliste ettevaatusabinõude võtmisest.“⁴²¹

Sisuliselt on ICRC leidnud, et rahvusvahelisest keskkonnaõigusest tuntud ettevaatusprintsip kehtib ka humanitaarõiguses ja on saanud rahvusvahelise tavaõiguse osaks.⁴²² Samas on ettevaatuspõhimõtte kohalduvus relvakonfliktis ebaselge ja ICRC poolt riikide praktikaga sisustamata, mistõttu on väljapakutu tavaõiguslik staatus küsitav.⁴²³

ICRC poolt kirja pandud reegel 45 ütleb järgmist:

„Keelatud on selliste sõjapidamismeetodite või -vahendite kasutamine, mille eesmärk on põhjustada looduskeskkonnale laiaulatuslikku, pikaajalist ja rasket kahju või mille puhul võib sellise kahju tekkimist eeldada. Looduskeskkonna hävitamist ei tohi kasutada relvana.“⁴²⁴

Viidatud põhimõtte esimene pool on suuresti tuletatud Genfi konventsioonide (I) lisaprotokollide artikkelitest 35 lg 3 ja 55 lg 1⁴²⁵ ning teisele osale on olnud eeskujuks ENMOD, mis keelustab

---

and the Protection of the Environment in Relation to Armed Conflict“, *Nordic Journal of International Law* 82(1) (2013), 31.

⁴¹⁹ Smith, „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“, 775.

⁴²⁰ Vt koos edasiste viidetega. Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 159–160.

⁴²¹ Henckaerts ja Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, 147.

⁴²² Henckaerts ja Doswald-Beck, 150.

⁴²³ Vt koos edasiste viidetega. Freeland, „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“, 165–166.

⁴²⁴ Henckaerts ja Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, 151.

⁴²⁵ Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll, artikkel 35 lg 3: „Keelatud on kasutada sõjapidamisviise ja -vahendeid, mis on ette nähtud looduskeskkonnale laiaulatusliku, pikaajalise ja raske kahju tekitamiseks või mille kasutamine võib sellist kahju põhjustada.“ ja artikkel 55 lg 1: Sõjategevuses tuleb kaitsta looduskeskkonda laiaulatuslike, pikaajaliste ja raskete kahjustuste eest. See kaitse tähendab ka keeldu kasutada sõjapidamisviise ja -vahendeid, mis

sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise.⁴²⁶ Samas möönab juba ICRC, et eksisteerib praktika, mis viitab, et Genfi konventsioonide (I) lisaprotokolli vastavad sätted ei ole muutunud tavaõiguse osaks⁴²⁷ ning ka ENMOD-i tavaõiguslik staatus on ebakindel.⁴²⁸ Ka asjaolu, et nimetatud põhimõtte muudab tuumarelvad suure tõenäosusega resoluutselt lubamatuks seab kahtluse alla, et tegemist on maailmas laiaulatuslikku toetust leidnud põhimõttega. Analüüsis tuuakse välja, et USA, Prantsusmaa ja UK on puutuvalt tuumarelvadesse selle väidetava tava esimese poole järjepidevad vastuseisjad.⁴²⁹

Kokkuvõttes saab leida, et kuigi teoorias piiravad rahvusvahelise tavaõiguse osaks saanud *eristamise, proportsionaalsuse* ja *sõjalise vajaduse* põhimõtted oluliselt relvakonfliktides keskkonnakahju põhjustamise lubatavust ning seda ka juhul, kui keskkonna hävinguga ei kaasne kahjulikke tagajärgi inimestele, siis praktikas võib nende tähendus jääda üksnes sümboolseks. On ebatõenäoline, et nende ebamäärase sisuga põhimõtete alusel oleks võimalik tõstatada küsimus rahvusvahelisest kriminaalvastutusest – vähemasti *nullum crimen sine lege* printsiipe rikkumata. Sellele, et need rahvusvahelise tavaõiguse põhimõtted vajaksid edasiarendamist läbi konkretiseerimise viitab ka relvakonfliktide ajalugu. 1999. aastal pommitasid NATO väed Kosovo sõjas Pancevo tööstuskompleksi ja Novi Sadis asuvat naftatöötlemistehast, mille tulemusena lekkis pinnasesse 80 000 tonni toornaftat ja mitu tonni teisi mürgiseid kemikaale.⁴³⁰ NATO tegevuse õigusvastasust analüüsid sedastati, et „on raske hinnata, millist suhtelist väärtust tuleb omistada *sõjalisele eelisele* ja keskkonnale põhjustatud kahjule. *Proportsionaalsuse* põhimõtet on lihtsam välja öelda, kui praktikas rakendada.“⁴³¹ 2006. aastal pommitati Liibanoni sõjas El Jyiehi elektrijaama, mistõttu jõudis Vahemerre hinnanguliselt 12 kuni 15 tuhat tonni kütust.⁴³² Peaassamblee väljendas sügavat muret

---

on ette nähtud niisuguse kahju tekitamiseks või mis eeldatavasti võivad seda põhjustada, ohustades seega elanikkonna tervist ja ellujäämist.“

⁴²⁶ Henckaerts ja Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, 152 ja 155.

⁴²⁷ Henckaerts ja Doswald-Beck, 153.

⁴²⁸ Henckaerts ja Doswald-Beck, 155.

⁴²⁹ Henckaerts ja Doswald-Beck, 151.

⁴³⁰ Droege ja Tougas, „The Protection of the Natural Environment in Armed Conflict - Existing Rules and Need for Further Legal Protection Special Issue: War and the Environment: International Law and the Protection of the Environment in Relation to Armed Conflict“, 31.

⁴³¹ „Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia“, p 19.

⁴³² „Protecting the Environment During Armed Conflict, An Inventory and Analysis of International Law“ (Geneva: United Nations Environment Programme, 2009), 8.

keskkonnale põhjustatud kahju pärast, kuid ei võtnud seisukohta rahvusvahelise tavaõiguse normide rikkumise kohta.⁴³³

---

⁴³³ „Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2006". A/RES/61/194 (United Nations General Assembly, 20. detsember 2006) ja "Resolution Adopted by the General Assembly", A/RES/62/188 (United Nations General Assembly, 19. detsember 2007).

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli selgitada välja rahvusvahelise kriminaalõiguse keskkonnakaitse arenguvõimalused ja väljakutsed ning, kas ja kuidas suudab rahvusvahelise kriminaalõiguse kehtiv regulatsioon keskkonda kaitsta. Täpsemalt vaadeldi enam kui pool sajandit kestnud akadeemilist arutelu, mille kohaselt tuleks rahvusvaheliste kuritegude nimekirja täiendada uue keskkonnakaitse kuriteo ehk ökotsiidiga. Arvestades, et vahetult rahvusvahelise õiguse alusel rakendatava kriminaalõiguse kaitsealasse peaksid jääma üksnes kõige raskemad ja ühiskonnale enim muret tekitavad keskkonnavastased teod, siis tegeleti esmalt ökotsiidi kui teiste rahvusvaheliste kuritegudega *ejusdem generis* kuriteo õigusliku määratluse leidmisega. Seejuures lähtuti ökotsiidi kui õigusliku kontseptsiooni kujunemise ajaloolisest taustast ja otsiti selle kohta välja pakutud eripalgeliste definitsioonide ühisosasid. Seejärel selgitati välja ökotsiidi kriminaliseerimise kasuks rääkivad argumendid ning anti kokkuvõtlik ülevaade sellest, miks ei ole rahvusvaheline kogukond senini ökotsiidi kui rahvusvahelise kuriteo olemasolus kokkuleppele jõutud. Edasi tuvastati juba, kas ja kuivõrd on olemasoleva rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni abil võimalik reageerida keskkonnale ulatusliku kahju põhjustamisele.

Ökotsiidi ajalooga tutvudes selgus, et selle õigusliku kontseptsiooni teke on olnud suuresti mõjutatud sõjategevuse keskkonnamõjust, mis on osalt ka põhjuseks, et keskkonnale raske kahju põhjustamine on kriminaliseeritud üksnes (rahvusvahelises) relvakonfliktis. Samas on tegeletud korduvalt ka rahuaja ökotsiidi kriminaliseerimisega, kuid kõik vastavad eelnõud on välja langenud. Sealhulgas ei jõudnud Rooma statuuti artikkel 26, mille kohaselt oleks tahtliku ja raske keskkonnakahju põhjustamine olnud rahvusvaheline kuritegu. Juba toona olid riigid eri meelt, milline peaks olema rahvusvahelise keskkonnavastase kuriteo õiguslik definitsioon ning tänaseks ei ole palju muutunud, sest ka ökotsiidi õigusliku määratluse osas ollakse kohati väga erinevatel seisukohtadel. Sellist asjade seisu on püüdnud parandada mainekatest õigusteadlastest koosnev ÖKE, kes esitas 2021. aastal Rooma statuudi täiendamisetpaneku, mis seisnes ökotsiidi kui rahvusvahelise kuriteo õiguslikus määratluses ja mille juurde oli lisatud ka välja pakutud kuriteokoosseisus kasutatud mõisteid tõlgendada aitav kommenteeritud osa. Selle senini kõige rafineerituma definitsiooni kohaselt kujutab ökotsiid endast „ebaseaduslikke või hoolimatuid tegusid, mis on toime pandud teadmisesega, et suure tõenäosusega kaasneb tegevusega raske ja laiaulatuslik või pikaajaline kahju keskkonnale“. Kuigi ei ole teada, millised vastuväited võiksid rahvusvahelisel kogukonnal olla ette pandud kuriteo objektiivse koosseisu tunnustele, siis on kindel, et selliselt esitatud subjektiivse

koosseisu nõuete osas kokkuleppele jõudmine ei saa olema kerge. Õkotsiidi kriminaliseerimise eestkõneleajate enamus soovib, et õkotsiidi koosseisu täidaks juba vähemalt raskelt hooletu käitumine. Seevastu häälekas osa rahvusvahelise kriminaalõiguse eksperte leiavad, et maailma kõige raskemad kuriteod saavad rajaneda üksnes rangel tahtlusel põhineval vastutusel. ÕKE poolt vastutuse alusena välja pakutud kaudses tahtluses kokkuleppe saavutamine eeldaks seega mõlema leeri esindajate poolt järeleandmistest tegemist.

Peale selle, et õkotsiidi määratluse osas puudub kokkulepe, kaasneb keskkonnakaitselise rahvusvahelise kuriteo tunnustamisega veel teisigi probleeme. Kuigi töö autor ei seadnud eesmärgiks eeltoodud probleemistiku ammendavat käsitlust, siis vaadeldi rahvusvahelise kriminaalõiguse põhimõtteid, mis võivad takistada efektiivse rahvusvahelise keskkonnavalase kriminaalõiguse režiimi väljatöötamist. Õkotsiidi kriminaliseerimisel tuleks ühildada rahvusvahelise kriminaalõiguse ja rahvusvahelise keskkonnaõiguse põhimõtted, mis kohati võivad olla vastuolulised või koguni teineteist välistavad. Rahvusvahelise keskkonnaõiguse süsteem põhineb nn pehmetel meetmetel ja teaduslikul ebakindlusel – viimatiõeldu tähendab, et täna kehtivad keskkonnanõuded võivad saada homme ümberlõkatud ja valdkonnas tegutsejad peavad kiirelt kohanema. Seevastu rahvusvahelise kriminaalõiguse kohaselt on süüdimõistva otsuseni jõudmiseks vaja järgida reegleid, mis on ka süüdistatava jaoks olnud piisavalt määratletud, et nende rikkumisega kaasnev vastutus oleks ettenähtav. Õkotsiidiga kriminaliseeritav rahvusvaheliselt raske keskkonnakahju kui tagajärg saab olla karistatav üksnes süüdistatava teo ja selle tagajärje vahel põhjusliku seose tuvastamise korral. Samas iseloomustab keskkonnakahju mitmetasandilisus ja, et planeeti pöördumatult kahjustavad sammud võivad olla küll kumulatiivselt katastroofilised, kuid eraldiseisvalt täiesti tühiised. Kuigi keskkonnakahju tõendamise ja selle põhjuste kindlaks tegemise on tihti peale tõsine väljakutse isegi keskkonnaspetsialistide jaoks, siis rahvusvahelise kriminaalõiguse süsteemis peaksid selle kohta lõppsõna ütleva juristid, kelle spetsialiseerumine seondub humanitaarkatastroofidega. Õkotsiidi efektiivne kriminaliseerimine eeldaks ka riikide otsustavust rahvusvahelise kriminaalõiguse juriidilise isiku vastutusega täiendamisel, sest keskkonna ühed kõige suuremad vaenlased on rahvusvahelised suur korporatsioonid, kes hävitavad keskkonda süsteemselt majandusliku kasu nimel.

Kuigi õkotsiidi kriminaliseerimisega kaasnevad takistused on kompleksed, on olemas tugevad argumendid, miks nendele probleemidele lahenduste otsimisega tuleb sihikindlalt edasi liikuda. Kõige raskema keskkonnakahju põhjustamine väärrib rahvusvahelist kriminaliseerimist nii looduse iseväärtuse kui ka inimkeskse vaate kohaselt, kuivõrd see on otseseks või kaudseks

ohuks maailma rahule, julgeolekule ja heaolule. Kui üks riik võimaldab oma territooriumil keskkonda suures ulatuses hävitada, ilmnevad selle mõjud varem või hiljem ka mujal. Kehtiv rahvusvahelise keskkonnaõiguse süsteem põhineb pehmetel meetmetel ja üldsõnalistel kohustustel, mis kriitikute hinnangul isegi võimendavad keskkonnakahju tekkimist – näiteks on keskkonnatrahvid mõjuvõimsate rahvusvaheliste ettevõtete jaoks lõiv, mis tuleb keskkonda kahjustavate praktikate pealt kasumi teenimiseks ära maksta. Siseriiklik õigus ei suuda kahetsusväärset tihti tagada, et keskkonna hävitamisele järgneks vastutus ja efektiivne kahjulike tagajärgede heastamine. Riikidel, kelle territooriumil keskkonda laastav käitumine aset leiab, puudub pahatihti tahe või võimekus kriminaalmenetluse alustamiseks või ausaks ja erapooletuks läbi viimiseks või võime hilisemaks otsuste jõustamiseks. Kuigi ökotsiidi kriminaliseerimisega ei ole võimalik maailmast ökotsiidina määratletavat käitumist ära kaotada – nii nagu ka näiteks sõjakuriteod ei ole suutnud peatada nende jätkuvat toimepanemist –, siis annaks rahvusvahelise keskkonnavalase kuriteo tunnustamine maailmale signaali, et keskkonda hävitav käitumine väärrib järjekindlat ja resoluutset hukkamõistu. Võrreldes teiste rahvusvaheliste kuritegudega võib ökotsiidi heidutav toime olla ka suurem, sest lisaks poliitilistele pingetele ja sõjasegadusele on keskkonda hävitava käitumise ajendiks ka majanduslikud kaalutlused. Võimalus saada rahvusvaheliselt karistatud peaks olema piisavalt heidutav, et panna vähemasti äriühingud oma majanduslikku tegevust ümber vaatama.

Liikudes edasi rahvusvahelise kriminaalõiguse kehtiva regulatsiooni võimaluste juurde keskkonna hävitamisega seonduvatele kuritegudele reageerida, järeltas töö autor, et rahvusvaheline vastutus keskkonnale põhjustatud kahju eest on peaaegalikult võimalik juhtudel, kui on tõendatud keskkonnakahju negatiivsed tagajärjed inimühiskonnale. Kuigi Rooma statuudi artiklis 8(2)(iv) sätestatud sõjakuritegu on teoorias pretsedenditu rahvusvaheline kuritegu, mis võib kohalduda ka juhul, kui looduse hävitamine pole avaldanud mõju inimestele, siis praktikas on selle koosseisu kohaldumine väga ebatõenäoline. Ühelt poolt on selle kuriteo objektiivse koosseisu tunnused problemaatiliselt ebamäärased, mistõttu tõusetub selle sätte alusel kellelegi süüdistuse esitamise korral tõenäoliselt küsimus määratletuse põhimõtte rikkumisest. Teisalt, kui proovida läbi ajaloolise ja süstemaatilise tõlgendamise sättega karistatavale keskkonnakahjule seatud tingimused lahti mõtestada, siis selgub, et see koosseis muutub sisuliselt tähenduseks, sest nende nõuete kumulatiivne täitmine ja tõendamine saab olla võimalik vaid väga äärmuslikel juhtudel. Kui ka suudetakse tõendada, et põhjustatud keskkonnakahju vastas seatud tingimustele, siis võimaldavad proportsionaalsuse test ja subjektiivse koosseisu puudumine – ilmselt piisab juba ekslikust arvamusest, et rünnakut

õigustas sõjaline eelis – isikul üsna kergesti vastutusest vabaneda. Kõige tipuks kohaldub see säte vaid rahvusvahelises relvakonfliktis.

Seega on üpris tõenäoline, et kui RKK peaks tulevikus mõnd keskkonna hävitamisega seonduvat kaasust menetlema, siis seonduvalt sellega, et keskkonnale kahju põhjustamist on kasutatud vahendina, et panna toime genotsiid, inimsusevastane kuritegu või mõni teine sõjakuritegu kui artikkel 8(2)(b)(iv). Sellele viitab ka see, et Rooma statuudi artikliga 8(2)(b)(iv) seonduv kohtupraktika puudub, kuid seose keskkonna hävitamise ja genotsiidi põhjustamise – täpsemalt grupi elukvaliteedi tahtliku halvendamise, mille eesmärgiks on grupi täielik või osaline hävitamine – vahel on RKK juba tuvastanud.⁴³⁴ Arvestades, et inimsusevastased kuriteod hõlmavad endas laia spektrit tegusid, kaitsevad kogu tsiviilühiskonda ning ei nõua toimepanijalt erilise tahtluse olemasolu, on see kuriteoliik keskkonna hävitamise teel toime pandud inimõiguste rikkumistele reageerimiseks veelgi tõenäolisem vahend kui genotsiid. Kuigi inimsusevastased kuriteod peavad olema toime pandud laiaulatusliku või süstemaatilise rünnaku kontekstis, siis on keskkonna hävitamise teel toime pandud rünnaku puhul mõeldav, et rünnaku ideoloogia seisneb näiteks valitsuse ja/või suurkorporatsiooni soovis vabastada teatud territoorium sunniviisiliselt kohalikest elanikest, kes on tulihingeliselt sellest piirkonnast looduslike ressursside eraldamisele vastu seisnud. Sisuliselt on inimõiguste kaitseks loodud kuritegude abil võimalik adresseerida keskkonnakahju aga üksnes kaudselt ning see väljendub ka RKK poolt kohaldatavates reparatsioonides. Kuigi RKK-le on jäetud reparatsioonide valiku osas suur vabadus, siis asjaolu, et reparatsioonideks on piiratud rahalised vahendid ja inimohvrite otsene abistamine on prioriteetne, jätab keskkonnaküsimused suure tõenäosusega tahaplaanile.

Kuivõrd rahvusvahelise kriminaalõiguse regulatsiooni alla kuulub ka rahvusvaheline tava, analüüsiti töös ka seda, kas tavaõigus pakub võrreldes Rooma statuudiga täiendavaid võimalusi raske keskkonnakahju põhjustajate rahvusvaheliseks vastutusele võtmiseks. Sarnaselt Rooma statuudi *expressis verbis* keskkonnakaitsele kuriteole tõusetus ka tavaõiguse osaks saanud relvakonfliktis kehtivate *eristamise, proportsionaalsuse ja sõjalise vajaduse* põhimõtete puhul probleem määratletuse nõudega, mistõttu ei ole tõenäoliselt võimalik nende alusel kedagi ilma

---

⁴³⁴ *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Second Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest) (International Criminal Court, 12. juuli 2010), p 37.

rahvusvahelise kriminaalõiguse aluspõhimõtetega vastuollu minemata põhjendamatu keskkonnakahju põhjustamise eest karistada.

Jättes kõrvale rahvusvahelist tavaõigust käsitletud arutelu ja riikide rolli rahvusvahelise kriminaalõiguse jõustamisel, siis võib lõpetuseks kaugeleulatuvama tähelepanekuna öelda, et eeltoodud asjaolud viitavad kõik otsesemalt või kaudsemalt sellele, et RKK ei pruugi olla ökotsiidikuriteo menetlemiseks sobiv institutsioon. Ka mitmed teised, kes iseenesest toetavad ökotsiidi rahvusvahelist kriminaliseerimist leiavad, et selle kuriteo Rooma statuuti lisamine ei ole siiski realistlik ning on raskete rahvusvahelist kogukonda puudutavate keskkonnakuritegude adresseerimiseks pakkunud välja alternatiivseid viise.⁴³⁵ Väljapakutud lahenduste seas on näiteks rahvusvahelise konventsiooni vastu võtmine, mis tunnustaks ökotsiidi transnatsionaalse kuriteona.⁴³⁶ Samuti Rahvusvahelise Keskkonnanõukogu loomine, mis tegeks nii tsiviil- kui ka kriminaalasjadega ja koosneks kogunud keskkonnaekspertidest, kes on võimelised hindama ökoloogilist kahju ja määrama kindlaks keskkonnakahju heastamiseks vajalikud meetmed.⁴³⁷ Nende ettepanekute teostatavust ja eeliseid ning kitsaskohti ökotsiidi Rooma statuudis kriminaliseerimise ees on võimalik süvitsi uurida juba järgmiste teadustööde raames.

---

⁴³⁵ Greene, „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“, 43–44.

⁴³⁶ Greene, 44.

⁴³⁷ Lehmen, „The Case for the Creation of an International Environment Court: Non-State Actors and International Environmental Dispute Resolution“.

ENVIRONMENTAL PROTECTION IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Summary

This thesis examines the ongoing campaign to make environmental destruction an international crime, which could be heard by the International Criminal Court. It seeks to contextualize the proposed new international crime of *ecocide* by looking at its historical background and the numerous definitions proposed to describe this legal concept. It then goes on to envisage the main arguments that speak in favor of the greater development of international criminal law to protect the environment. Further it also provides an overview of the challenges that relate to making ecocide an international crime and thereby explains why the process of international criminalization of environmental destruction is an ongoing failure. In light of the challenges associated with introducing a new environmental crime to the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), it also focuses on the possibilities to address environmental destruction within the already existing international criminal law framework. Although international criminal law has a predominantly anthropocentric character, environmental damage often has a direct or indirect impact on people. It is therefore difficult to imagine an environmental crime *eiusdem generis* with recognised international crimes that would not affect at least one of the three main concerns of international criminal law: peace, security and well-being of the people. Driven by it, the aim of the thesis is to determine to what extent international criminal law is already able to meet the environmental expectations placed on it.

Research into the history of ecocide revealed that the development of this legal concept has been heavily influenced by the negative environmental impact of military action. This partly explains why Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute (and similar provisions in the statutes of some international criminal tribunals) that criminalizes „intentionally launching an attack in knowledge that such attack will cause *widespread, long-term and severe damage to the natural environment* which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated“, is the only provision under international criminal law that holds a perpetrator responsible for environmental damage. Despite recurrent draft proposals to internationally criminalize causing severe damage to the environment, respective process has always been halted. This includes Article 26 of the Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind (precursor to the Rome Statute) that would have criminalized ecocide worded as follows: „[a]n individual who willfully causes such widespread, long-term and

severe damage to the natural environment that health or survival of a population will be gravely prejudiced, shall, on conviction thereof, be sentenced“.

Lack of unanimity on the legal definition of the crime was one of the reasons for not including ecocide to Rome Statute, and not much has changed today. Likely to be the most refined legal definition was proposed in 2021 by the Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide (hereinafter *Panel*) comprising of eminent legal experts with expertise in criminal, environmental and climate law. According to their definition, which is hoped to serve as the basis of consideration for an amendment to the Rome Statute, *ecocide* means unlawful or wanton acts committed with knowledge that there is a substantial likelihood of severe and either widespread or long-term damage to the environment being caused by those acts. Although it is not exactly known what objections the international community might have to the objective elements of the proposed definition of the crime, it is rather certain that it will not be easy to reach an agreement on the subjective elements of the offence. The majority of ecocide law advocates have suggested a lowered *mens rea* threshold to guarantee the efficiency of an international crime of ecocide. It has been therefore argued that an ecocide definition should therefore involve elements of gross negligence or even allow for criminal liability based on strict liability, i.e. in the absence of a criminal mind. By contrast, a powerful resistance has been mounted in the international sphere by criminal lawyers against the erosion of *mens rea* requirements who are of the opinion that only intentionally committed atrocities should be internationally sanctioned. Reaching an agreement on the Panel’s definition – according to which recklessness is sufficient for criminal liability for ecocide – would therefore require concessions on both sides.

In addition to the lack of agreement about definition, there are numerous additional impediments to the emergence of a comprehensive international criminal law of the environment. Although the author of the thesis did not set out to provide an exhaustive treatment of the aforementioned problems, the principles of international criminal law that may hinder the development of an effective international environmental criminal law regime were examined. In criminalizing ecocide, the principles of international criminal law and international environmental law should be used jointly, which can at times lead to collusions or even incompatibilities. International environmental law is based on *soft law* measures – many of them vague and broad – and scientific uncertainty, the latter meaning that environmental standards could be overturned within a short period of time and the ones operating in this field having to quickly adapt. On the contrary, under international criminal law, it is necessary for

the law criminalizing certain behavior to be precise and foreseeable to the person being convicted. Another element that must be proved before an accused can be convicted of a crime, is the causal link between an act and the consequences. When it comes to major global environmental damage, the harm may be the product of the acts of many individuals and factors, causing difficulties in establishing the chain of causation. Additionally, international criminal justice system would require the lawyers specialized in humanitarian atrocities to have their final say regarding the extent of environmental damage and its causes, which can often be seriously challenging even for environmental specialists. Effective criminalization of ecocide would also require the international community to take decisive steps in criminal liability of legal persons, since among the greatest enemies of the environment are multinational corporations that systematically destroy the environment for profit.

Despite the difficulties and challenges that relate to the recognition of ecocide as an international crime, strong arguments exist that highlight the necessity of overcoming these obstacles. The purpose of criminalizing grave environmental violations is twofold: the international criminal law of the environment can be framed purely ecocentrically or also anthropocentrically, since the demise of environmental amenity can also pose a direct or indirect threat to the peace, security and well-being of humans. If one country allows large-scale destruction of the environment on its territory, it will sooner or later have impact beyond its borders. According to its critics, the vagueness and *soft law* approach that the international environmental law is based on, does a disservice to it, being even an enabler of environmental damage, with fines being viewed as fees to be paid from their profitable environmentally damaging practices. In addition to international environmental law, national laws and regulations also often fail to ensure that individuals causing environmental destruction are being held liable and the acts are followed by effective environmental redemediation. Although it would be too much to expect that the international criminalization will eradicate ecocide, the recognition of an international environmental crime would send an internationally important message that environmentally destructive behavior deserves consistent and resolute condemnation. However, deterrence justifications for punishment may be an even stronger argument with environmental crimes than in other areas of international criminal law. In addition to political and military tensions, ecocide is also largely motivated by economic considerations. The prospect of a successful international prosecution should have a sufficiently deterrent effect to make companies reconsider their behavior.

Moving on to current international law framework and its possibilities to address environmental destruction, the author concluded that international liability for environmental damage is currently primarily realistic in cases when environmental degradation is used as a means to perpetrate a humanitarian atrocity. Although the war crime set out in Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute has potential to be the first ecocentric international crime, a number of problems substantially limit its usefulness in punishing those who commit wartime environmental damage. To begin with, its *actus reus* is excessively vague, which may raise legitimate concerns about respect for the legality or *lex certa* principle, which requires that international criminal norms are clearly defined. Additionally, when efforts are made to interpret the Article 8(2)(b)(iv)'s *widespread, long-term and severe damage* requirement systematically and historically, the Article becomes essentially meaningless. The cumulative fulfilment and proof of these requirements can only be possible in very extreme cases. Even if the environmental damage can be demonstrated to meet the narrow conditions, the proportionality standard that is heavily weighted against finding an attack disproportionate or the missing *mens rea* element can allow the accused to be exonerated. Another significant limitation of Article 8(2)(b)(iv) is that it only applies to international armed conflicts.

Due to the high damage thresholds and very limited circumstances as to when Article 8(2)(b)(iv) may be relevant, it is probable that if the ICC should consider a case relating to environmental destruction in the future, it would be in relation to the use of environmental damage as a means to commit genocide, a crime against humanity or a war crime other than Article 8(2)(b)(iv). This is also indicated by the fact that there is no case law relating to Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute, but the nexus between environmental destruction and genocidal acts – more precisely genocide by deliberately inflicting conditions of life calculated to bring about physical destruction – has already been established by the ICC. Given that crimes against humanity encompass an even broader spectrum of acts, protect the whole civil society and in most cases do not require the perpetrator to have a complex *dolus specialis*, reliance on this category of crime is even more likely to address destruction of the environment. While crimes against humanity must be committed in the context of a large-scale or systematic attack, it is plausible that in the case of an attack committed by means of environmental destruction, the ideology of the attack lies, for example, in the desire of a government and/or international corporation to forcibly liberate a certain territory from local inhabitants who have been fiercely opposing the extraction of natural resources from that area. Although it is possible in principle for individual criminal liability to be assigned for environmental damage under the

aforementioned existing crimes covered by the Rome Statute, the main limitation is that ecocide would be conceived primarily from an anthropocentric perspective. This also applies to the reparations applied by the ICC. Whilst the ICC has been given a high degree of discretion, limited financial resources and priority given to the direct support of human victims, is likely to leave environmental issues in the background.

As international custom is both a source and an interpretative aid of international criminal law, the thesis additionally examined whether customary international law principles offer additional possibilities for international prosecution of environmental destruction. Whereas it is self-evident that ecocide has not become part of customary international law, there are three major customary international humanitarian law principles that bear relevance to the intentional destruction of the environment during armed conflict. Whilst the principles of distinction, proportionality and military necessity, do restrict some activities that may otherwise have significant destructive consequences for the environment, it is unlikely that these principles could serve as a basis for criminal liability. As with Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute, the principles of distinction, proportionality and military necessity are characterized by vagueness and uncertainty, making them likely to be in violation with the *lex certa* principle.

All in all, the author of this thesis concluded that liability for environmental destruction within the existing international criminal law framework is not entirely excluded. However, the restricted nature of existing international crimes and the anthropocentrism of the current international criminal law system present significant obstacles to this. Considering that existing international law regime does not adequately address the massive problem of environmental destruction and that reaching an agreement on the criminalization of ecocide will require overcoming fundamental obstacles, the issue of addressing the threat of environmental destruction via international criminal law should be further examined. There have, for example, been proposals for the creation of an International Environmental Court which could be composed of experienced environmental experts capable of evaluating ecological harm and remedies. Foremost the feasibility, but also merits and shortcomings of these proposals as compared to making ecocide an international crime under the Rome Statute can be explored in the context of future research.

LÜHENDID

1907. aasta Haagi konventsioon	1907. aasta Haagi IV konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta, vastu võetud 18. oktoobril 1907 Haagis
EL	Euroopa Liit
ENMOD	Sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise keelustamise konventsioon, vastu võetud 18. mail 1977 Genfis (<i>Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques</i>)
Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll	12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta
genotsiidivastane konventsioon	Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon
ICRC	Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (<i>International Committee of the Red Cross</i>)
Jugoslaavia tribunal	Endise Jugoslaavia rahvusvaheline kriminaaltribunal (<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY</i>)
Julgeolekunõukogu	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Julgeolekunõukogu
kuritegude elemendid	Kuritegude elemendid, vastu võetud 9. septembril 2002 New Yorgis (<i>Elements of the Crime</i>)

NATO	Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
OTP	Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Prokuratuuri Büroo (<i>Office of the Prosecutor</i>)
Peaassamblee	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee
Rio deklaratsioon	1992. aasta Rio keskkonna- ja arengudeklaratsioon, vastu võetud 14. juunil 1992 Rios (<i>Rio Declaration on Environment and Development</i>)
RKK	Rahvusvaheline Kriminaalkohus
Rooma statuut	Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, vastu võetud 17. juulil 1998 Roomas
Rwanda tribunal	Rwanda rahvusvaheline kriminaaltribunal (<i>International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR</i>)
RÕK	Rahvusvahelise Õiguse Komisjon
RÕK eelnõu	Inimkonna rahu ja julgeoleku vastu suunatud kuritegude koodeksi eelnõu (<i>Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind</i>)
UNCHE	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimkeskkonna konverents Stockholmis 1972 (<i>United Nations Conference on Human Environment in Stockholm</i>)

UNEP	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Keskkonnaprogramm (<i>United Nations Environment Programme</i>)
ÖKE	Ökotsiidi kriminaliseerimise ekspertkomisjon (<i>Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide</i>)
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Afriansyah, Arie. „The Adequacy of International Legal Obligations for Environmental Protection during Armed Conflict“. *Indonesia Law Review* 3(1) (2013): 55–96.
2. Ambos, Kai. *Internationales Strafrecht, 5. Auflage*. München: C.H. Beck, 2018
3. Ambos, Kai. „Remarks on the General Part of International Criminal Law“. *Journal of International Criminal Justice* 4(4) (2006): 660–673.
4. Ambos, Kai. *Treatise on International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
5. Baker, Betsy. „Legal Protections for the Environment in Times of Armed Conflict“. *Virginia Journal of International Law* 33(2) (1993): 351–384.
6. Berat, Lynn. „Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law“. *Boston University International Law Journal* 11(2) (1993): 327–348.
7. Biber, Eric. „Climate Change, Causation, and Delayed Harm“. *Hofstra Law Review* 37(4) (2009): 975–984.
8. Björk, Tord. „The emergence of popular participation in world politics - United Nations Conference on Human Environment 1972“. Department of Political Science University of Stockholm, 1996.
9. Brickey, Kathleen F. „Environmental Crime at the Crossroads: The Intersection of Environmental and Criminal Law Theory“. *Tulane Law Review* 71(2) (1997 1996): 487–528.
10. Cassese, Antonio, Guido G. Acquaviva, Mary Fan, ja Alex Whiting. *International Criminal Law: Cases and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
11. Cassese, Antonio, Paola Gaeta, Laurel Baig, Mary Fan, Christopher Gosnell, ja Alex Whiting. *Cassese's International Criminal Law*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
12. Cho, Byung-Sun. „Emergence of an International Environmental Criminal Law“. *UCLA Journal of Environmental Law and Policy* 19(1) (2000): 11–48.
13. Crasson, Audrey. „The Case of Chevron in Ecuador: The Need for an International Crime against the Environment“. *Amsterdam Law Forum* 9(3) (2017): 29–48.
14. Crook, Martin, Damien Short, ja Nigel South. „Ecocide, Genocide, Capitalism and Colonialism: Consequences for Indigenous Peoples and Glocal Ecosystems Environments For a Green Criminology - 20 Years and Onwards“. *Theoretical Criminology* 22(3) (2018): 298–317.

15. Cryer, Robert. „Of Custom, Treaties, Scholars and the Gavel: The Influence of the International Criminal Tribunals on the ICRC Customary Law Study Symposium: Studies on the Customary Law Study“. *Journal of Conflict & Security Law* 11(2) (2006): 239–264.
16. Cryer, Robert, Darryl Robinson, ja Sergey Vasiliev. *An introduction to international criminal law and procedure*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
17. Cusato, Eliana Teresa. „Beyond Symbolism“. *Journal of International Criminal Justice* 15(3) (2017): 491–508.
18. Droege, Cordula, ja Marie-Louise Tougas. „The Protection of the Natural Environment in Armed Conflict - Existing Rules and Need for Further Legal Protection Special Issue: War and the Environment: International Law and the Protection of the Environment in Relation to Armed Conflict“. *Nordic Journal of International Law* 82(1) (2013): 21–52.
19. Drumbl, Mark A. „International Human Rights, International Humanitarian Law, and Environmental Security: Can the International Criminal Court Bridge the Gaps International Law Weekend Proceedings“. *ILSA Journal of International & Comparative Law* 6(2) (2000): 305–342.
20. Drumbl, Mark A. „Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes“. *Fordham International Law Journal* 22(1) (1998): 122–153.
21. Dwertmann, Eva. *The Reparation System of the International Criminal Court*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010.
22. Falk, Richard A. „Environmental Warfare and Ecocide Facts, Appraisal and Proposals“. *Belgian Review of International Law* 9(1) (1973): 1–27.
23. Feshbach, Murray. *Ecocide in the USSR: Health And Nature Under Siege*. New York: Basic Books, 1992.
24. Fortney, David C. „Thinking Outside the Black Box: Tailored Enforcement in Environmental Criminal Law Note“. *Texas Law Review* 81(6) (2003): 1609–1636.
25. Freeland, Steven R. „Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court.“ Doktoritöö, Maastricht University, 2015.
26. Gauger, Anja, Mai Pouye Rabatel-Fernel, Louise Kulbicki, Damien Short, ja Polly Higgins. „Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace“. Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012.
27. Gillett, Matthew. „Eco-Struggles. Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict“. *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

28. Gillett, Matthew. *Prosecuting Environmental Harm before the International Criminal Court* (Limited Preview). Cambridge University Press, 2022.
29. Gray, Mark Allan. „The International Crime of Ecocide“. *California Western International Law Journal* 26(2) (1996): 215–272.
30. Greene, Anastacia. „The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?“ *Fordham Environmental Law Review* 30(3) (2019).
31. Harrison, James. „Significant International Environmental Law Developments: 2020-2021“. *Journal of Environmental Law* 33(3) (2021): 737–746.
32. Henckaerts, Jean-Marie, ja Louise Doswald-Beck. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
33. Higgins, Polly. *Earth is our Business: Changing the Rules of the Game*. London: Shepeard-Walwyn Ltd, 2012.
34. Higgins, Polly. *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*. London: Shepeard-Walwyn Ltd, 2010.
35. Higgins, Polly. *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Stop the Destruction of the Planet*. Second Edition. London: Shepeard-Walwyn Ltd, 2016.
36. Hirv, Liina. „Juriidilise isiku kriminaalvastutus rahvusvahelises tavaõiguses“. Magistritöö, Tartu Ülikool, 2018.
37. ICRC. *Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict*. 2020.
38. Killean, Rachel. „From ecocide to eco-sensitivity: ‘greening’ reparations at the International Criminal Court“. *The International Journal of Human Rights* 25(2) (2020): 323–347.
39. Kimerling, Judith. „Indigenous Peoples and the Oil Frontier in Amazonia: The Case of Ecuador, ChevronTexaco and Aguinda v. Texaco“. *New York University Journal of International Law and Politics* 38 (2006): 413–664.
40. Klabbers, Jan. *Rahvusvaheline õigus*. Tallinn: Juura, 2018.
41. Kopnina, Helen, Haydn Washington, Bron Taylor, ja John J Piccolo. „Anthropocentrism: More than Just a Misunderstood Problem“. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 31(1) (2018): 109–127.
42. Lazarus, Richard J. „Meeting the Demands of Integration in the Evolution of Environmental Law: Reforming Environmental Criminal Law“. *Georgetown Law Journal* 83(7) (1995): 2407–2530.

43. Lawrence, Jessica C., ja Kevin Jon Heller. „The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute“. *Georgetown International Environmental Law Review* 20(1) (2007): 61–96.
44. Lawry-White, Merryl. „Victims of Environmental Harm During Conflict: The Potential for ‘Justice’“. *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
45. Lay, Bronwyn, Laurent Neyret, Damien Short, Michael Urs Baumgartner, ja Antonio A. Oposa Jr. „Timely and Necessary: Ecocide Law as Urgent and Emerging“. *The Journal of Jurisprudence* 28 (2015): 431–452.
46. Leebaw, Bronwyn. „Scorched Earth: Environmental War Crimes and International Justice“. *Perspectives on Politics* 12(4) (2014): 770–788.
47. Lehmen, Alessandra. „The Case for the Creation of an International Environment Court: Non-State Actors and International Environmental Dispute Resolution“. *Colorado Natural Resources, Energy & Environmental Law Review* 26(2) (2015): 179–218.
48. Lytton, Christopher H. „Environmental Human Rights: Emerging Trends in International Law and Ecocide“. *Environmental Claims Journal* 13(1) (2000): 73–92.
49. Malone, Linda A. „‘Green Helmets’: A Conceptual Framework for Security Council Authority In Environmental Emergencies“. *Michigan Journal of International Law* 17(2) (1996): 515–536.
50. Mbengue, Makane Moïse. „Critical Assessment of Reparation in International Environmental Law“. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 110 (2016): 293–297.
51. McLaughlin, Robert. „Improving Compliance: Making Non-State International Actors Responsible for Environmental Crimes“. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* 11(2) (2000): 377–410.
52. Megret, Frederic. „The Case for a General International Crime Against the Environment“. *Social Science Research Network*, 2010.
53. Megret, Frederic. „The Problem of an International Criminal Law of the Environment“. *Columbia Journal of Environmental Law* 36(2) (2011): 195–258.
54. Mehta, Jojo, Philippe Sands QC, Kate Mackintosh, Richard J Rogers, Valérie Cabanes, Pablo Fajardo, Syeda Rizwana Hasan, et al. „Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and Core Text“. Stop Ecocide Foundation, 2021.
55. Mehta, Sailesh, ja Prisca Merz. „Ecocide - a new crime against peace?“. *Environmental Law Review* 17(1) (2015): 3–7.

56. Milburn, Richard. „The roots to peace in the Democratic Republic of Congo: conservation as a platform for green development“. *International Affairs* 90(4) (2014): 871–887.
57. Mistura, Alessandra. „Is There Space for Environmental Crimes under International Criminal Law: The Impact of the Office of the Prosecutor Policy Paper on Case Selection and Prioritization on the Current Legal Framework Student Notes“. *Columbia Journal of Environmental Law* 43(1) (2018): 181–226.
58. Moumin, Mishkat Al. „Mesopotamian Marshlands: An Ecocide Case Essay“. *Georgetown International Environmental Law Review* 20(3) (2008): 499–520.
59. Mwanza, Rosemary. „Enhancing Accountability for Environmental Damage under International Law: Ecocide as a Legal Fulfilment of Ecological Integrity“. *Melbourne Journal of International Law* 19(2) (2018): 586–613.
60. Neyret, Laurent. *Des écocrimes à l'écocide – Le droit pénal au secours de l'environnement*. Bruxelles: Bruylant, 2015.
61. Olszak, Meike. „The Problem of an International Criminal Law of the Environment: Understanding the Ongoing Failure of Making Ecocide a Crime Under International Law“. Magistritöö, Tartu Ülikool, 2020.
62. Orellana, Marcos A. „Criminal Punishment for Environmental Damage: Individual and State Responsibility at a Crossroad“. *Georgetown International Environmental Law Review* 17(4) (2005): 673–696.
63. Parmas, Andres. „Maailmakriminaalõigus: rahvusvahelis-õigusliku kriminaalvastutuse kontseptsioon“. Magistritöö, Tartu Ülikool, 2005.
64. Patel, Payal. „Expanding Past Genocide, Crimes against Humanity, and War Crimes: Can an ICC Policy Paper Expand the Court's Mandate to Prosecuting Environmental Crimes Student Articles“. *Loyola University Chicago International Law Review* 14(2) (2016): 175–198.
65. Pereira, Ricardo. „After the ICC Office of the Prosecutor's 2016 Policy Paper on Case Selection and Prioritisation: Towards an International Crime of Ecocide?“. *Criminal Law Forum* 31(2) (2020): 179–224.
66. Popovic, Neil A. F. „In Pursuit of Environmental Human Rights: Commentary on the Draft Declaration of Principles on Human Rights and the Environment“. *Columbia Human Rights Law Review* 27(3) (1995): 487–604.
67. Prosperi, Luigi, ja Jacopo Terrosi. „Embracing the Human Factor Special Issue: The International Criminal Court's Policies and Strategies“. *Journal of International Criminal Justice* 15(3) (2017): 509–526.

68. Provost, Rene. „International Criminal Environmental Law“. *International Criminal Environmental Law: in The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie*, toimetanud Guy S. Goodwin-Gill ja Stefan Talmon. Oxford: Oxford University Press, 1999.
69. Richards, Peter J., ja Michael N. Schmitt. „Mars Meets Mother Nature: Protecting the Environment During Armed Conflict International Environmental Law Symposium“. *Stetson Law Review* 28(4) (1999): 1047–1090.
70. Robertson Jr, Horace B. „The Principle of the Military Objective in the Law of Armed Conflict“. *International Law Studies Series. US Naval War College* 72 (1997).
71. Sand, Peter H. „Compensation for Environmental Damage from the 1991 Gulf War United Nations Activities: UNCC“. *Environmental Policy and Law* 35(6) (2005): 244–249.
72. Schabas, William A. *The International Criminal Court: a commentary on the Rome Statute*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
73. Schabas, William A. „General Principles of Criminal Law in the International Criminal Court Statute (Part III) International Criminal Court“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 6(4) (1998): 400–428.
74. Schmidt, Thomas M. *Crimes of Business in International Law. Concepts of Individual and Corporate Responsibility for the Rome Statute of the International Criminal Court*. Berlin: Nomos, 2015.
75. Schmitt, Michael N. „Green War: An Assessment of the Environmental Law of International Armed Conflict“. *Yale Journal of International Law* 22(1) (1997): 1–110.
76. Schwabach, Aaron. „Ecocide and Genocide in Iraq: International Law, the Marsh Arabs, and Environmental Damage in Non-International Conflicts“. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* 15(1) (2004): 1–28.
77. Schwegler, Vanessa. „The Disposable Nature: The Case of Ecocide and Corporate Accountability“. *Amsterdam Law Forum* 9(3) (2017): 71–99.
78. Sharp, Peter. „Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court“. *Virginia Environmental Law Journal* 18(2) (1999): 217–244.
79. Short, Damien. *Redefining Genocide, Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*. New York: Zed Books, 2016.
80. Smith, Tara. „Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law“. *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*, Yvonne Mcdermott ja William Schabas. Routledge, 2013.

81. Smith, Tara. „Critical perspectives on environmental protection in non-international armed conflict: Developing the principles of distinction, proportionality and necessity“. *Leiden Journal of International Law* 32(4) (2019): 759–779.
82. Stahn, Carsten. *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
83. Zierler, David. *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, And the Scientists Who Changed the Way We Think About the Environment*. Athens: University of Georgia Press, 2011.
84. Teclaff, Ludwik A. „Beyond Restoration - The Case of Ecocide“. *Natural Resources Journal* 34(4) (1991): 933–56.
85. Thompson, A. F. B, C. J Bruton, G. A Pawloski, D. K Smith, W. I Boucier, D. E Shumaker, A. B Kersting, S. F Carle, ja R. M Maxwell. „On the evaluation of groundwater contamination from underground nuclear tests“. *Environmental Geology* 42 (2002): 235–247.
86. Tomuschat, Christian. „Crimes Against the Environment“. *Environmental Policy and Law* 26(6) (1996): 242–243.
87. Triffterer, Otto. *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court - Observers' Notes, Article by Article*. Second Edition. München: C.H. Beck, 2008.
88. Uhm, Daan P. van. „The Diversification of Organized Crime into Gold Mining: Domination, Crime Convergence, and Ecocide in Darién, Colombia“. *Illegal Mining. Organize Crime, Corruption, and Ecocide in a Resource-Scarce World*. Palgrave Macmillan, Cham, 2020.
89. Veinla, Hannes. „Ettevaatusprintsip keskkonnaõiguses“. Doktoritöö, Tartu Ülikool, 2004.
90. Veinla, Hannes. *Keskkonnaõigus*. Tallinn: Juura, 2016.
91. Wanless, W. Cory. „Corporate Liability for International Crimes under Canada's Crimes against Humanity and War Crimes Act Notes and Comments“. *Journal of International Criminal Justice* 7(1) (2009): 201–222.
92. Wattad, Mohadmmmed Saif-Alden. „The Rome Statute and Captain Planet: What Lies Between 'Climate Against Humanity' and the 'Natural Environment'?“. *Fordham Environmental Law Review* 19(2) (2009): 265–285.
93. Weinstein, Tara. „Prosecuting Attacks That Destroy the Environment: Environmental Crimes or Humanitarian Atrocities“. *Georgetown International Environmental Law Review* 17(4) (2005): 697–722.

94. Weisberg, Barry. *Ecocide in Indochina. The ecology of war*. San Francisco: Canfield Press, Harper & Row, Inc, 1970.
95. Werle, Gerhard. *Principles of International Criminal Law*. Second. The Hague: TMC Asser Press, 2009.
96. Werle, Gerhard, ja Florian Jessberger. *Völkerstrafrecht, 4. Auflage*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016.
97. Westling, Arthur H. „Herbicides as Agents of Chemical Warfare: Their Impact in Relation to the Geneva Protocol of 1925“. *Boston College Environmental Affairs Law Review* 1(3) (1971): 578–586.
98. White, Rob, ja Ronald C. Kramer. „Critical Criminology and the Struggle Against Climate Change Ecocide“. *Critical Criminology* 23(4) (2015): 383–399.
99. White, Rob. „Ecocentrism and Criminal Justice For a Green Criminology - 20 Years and Onwards“. *Theoretical Criminology* 22(3) (2018): 342–362.
100. White, Rob. „Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful Special Issue: Imagining a Different Future, Overcoming Barriers to Climate Justice“. *University of Tasmania Law Review* 37(2) (2018): 95–115.
101. Whiting, Alex. „Dynamic Investigative Practice at the International Criminal Court The Practices of the International Criminal Court“. *Law and Contemporary Problems* 76(3-4) (2013): 163–190.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

Siseriiklikud õigusaktid

102. Armeenia Vabariigi 2003. aasta kriminaalkoodeks.
103. Gruusia 1999. aasta kriminaalkoodeks.
104. Kasahstani 1997. aasta karistusseadustik.
105. Kõrgõzstani 1997. aasta kriminaalkoodeks.
106. Moldova Vabariigi 2002. aasta karistusseadustik.
107. Tadžikistani 1998. aasta kriminaalkoodeks.
108. Ukraina 2001. aasta kriminaalkoodeks.
109. Usbekistani 1994. aasta kriminaalkoodeks.
110. Valgevene 1999. aasta kriminaalkoodeks.
111. Venemaa Föderatsiooni 1996. aasta kriminaalkoodeks.
112. Vietnami 1990. aasta karistusseadustik.
113. Vietnami 2015. aasta kriminaalkoodeks.

Rahvusvahelised õigusaktid ja konventsioonid

114. 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta.– RT II 1999, 21, 121.
115. 1907. aasta Haagi IV konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta, Haag (1907).
116. 1978. aasta protokolliga muudetud 1973. aasta rahvusvaheline laevade põhjustatava merereostuse vältimise konventsioon. – RT II 2009, 19, 48.
117. Elements of Crimes. International Criminal Court, 2011.
118. Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon, artikkel 2. – RT II 1994, 27, 103.
119. Ohtlike jäätmete riikidevahelise veo ja nende kõrvaldamise kontrolli Baseli konventsioon. – RT II 1999, 26, 161.
120. Osoonikihti kahandavate ainete Montreali protokoll. – RT II 1996, 33, 119.
121. Pariisi kokkulepe. – RT II, 01.11.2016.
122. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut. – RT II 2002, 2, 5.
123. Rio Declaration on Environment and Development, United Nations, 14. juuni 1992.
124. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, 8 november 1994.
125. Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (as amended in september 2009), 25 May 1993.

126. Sõjalisel ja muul vaenulikul eesmärgil keskkonna mõjutamise keelustamise konventsioon, artikkel 1 lg 1. – RT II, 01.03.2011, 2.
127. The Moscow Conference. Joint Four-Nation Declaration (1943).
128. The Statute of the Iraqi Special Tribunal (2003).
129. Tsiviilisikute sõjaaegse kaitse 12. augusti 1949 Genfi (IV) konventsioon. – RT II 1999, 20, 120.
130. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste ülddeklaratsioon. ÜRO Peaassamblee, 10. detsember 1948.
131. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri. – RT II 1996, 24, 95.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Rahvusvahelised tribunalid

132. *The Flick Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 October 1946 - April 1949), United States Government Printing Office VI (1952).
133. *The I. G Farben Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, October 1946 - April 1949), United States Government Printing Office VII (1952).
134. *The Krupp Case* (Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, October 1946 - April 1949), United States Government Printing Office IX (1952).
135. *The Nurnberg Trial*, No. 6 F.R.D 69 (1946).
136. *The Prosecutor v. Blaškić* (Trial Judgment), IT-95-14-T (ICTY 3. märts 2000).
137. *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* (Trial Judgement), ICTR-96-4-T (ICTR, Chamber I 2. september 1998).
138. *The Prosecutor v. Krstić* (Trial Chamber Judgement), IT-98-33-T (ICTY 2. august 2001).
139. *The Prosecutor v. Kunarac et al.* (Appeals Chamber Judgement), IT-96-23/1-A (ICTY 12. juuni 2002).
140. *The Prosecutor v. Radoslav Brđanin* (Trial Judgement), IT-99-36-T (ICTY, Trial Chamber II 1. september 2004).
141. *The Prosecutor v. Tadić* (Trial Chamber Opinion and Judgment), IT-94-1-T (ICTY 7. mai 1997).
142. *The Prosecutor v. Tadić* (Appeals Chamber Judgment), IT-94-1-A (ICTY 15. juuli 1999).
143. *Trial of William List and Others* (The Hostages Trial) (Judgment), Case No. 47, 69 (United States Military Tribunal, Nuremberg, 1949), Law Reports of Trials of War Criminals VII.

Rahvusvahelised kohtud

144. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion), ICJ Reports 1996 (International Court of Justice 8. juuli 1996).
145. *The Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui* (Pre-Trial Chamber Decision)“. ICC-01/04-01/07 (International Criminal Court 30. september 2008).

146. *The Prosecutor v. Muthaura, Kenyatta and Ali* (Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute), ICC-01/09-02/11 (International Criminal Court 23. jaanuar 2012).
147. *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Pre-Trial Chamber Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir), ICC-02/05-01/09 (International Criminal Court 4. märts 2009).
148. *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Second Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest), ICC-02/05-01/09 (International Criminal Court, 12. juuli 2010).
149. *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo* (Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations), ICC-01/04-01/06 (International Criminal Court 7. august 2012).

Siseriiklikud kohtud

150. *Chevron Corporation v. Steven Donziger*, 11-cv-00691-LAK-JCF (United States District Court Southern district of New York 3. märts 2014).
151. *María Aguinda Salazar et al. v. Chevron Corporation*, 174-2012 (Ecuadorian National Court of Justice, Civil and Commercial 12. november 2013).

MUUD ALLIKAD

ÜRO dokumendid

152. „Document on crimes against the environment, prepared by Mr. Christian Tomuschat, member of the Commission“. ILC(XLVIII)/DC/CRD.3. United Nations, 1996.
153. Partow, Hassan. „The Mesopotamian Marshlands: Demise of an Ecosystem“. Early Warning and Assessment Technical Report, UNEP/DEWA/TR.01-3 Rev. 1. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2001.
154. „Protecting the Environment During Armed Conflict, An Inventory and Analysis of International Law“. Geneva: United Nations Environment Programme, 2009.
155. Regulation No. 2000/15 on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction Over Serious Criminal Offences, UNTAET/REG/2000/15. United Nations Transitional Administration in East Timor, 2000.
156. „Report of UNODC: Preventing and combating corruption as it relates to crimes that have an impact on the environment“. CAC/COSP/2021/CRP.8. Sharm El-Sheikh: United Nations Office on Drugs and Crime, 13. detsember 2021.
157. „Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May - 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No. 10“. A/51/10, 1996.
158. „Report of the United Nations Conference on Environment and Development“. A/CONF.151/26. Rio de Janeiro: United Nations, 1992.
159. „Report of the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm“. UN Doc. A/CONF.48/14. New York: United Nations Publication, 1973.
160. „Resolution 687“. S/RES/687. United Nations Security Council, 8. aprill 1991.
161. „Resolution Adopted by the General Assembly“. United Nations General Assembly, 19. detsember 2007.
162. „Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2006“. United Nations General Assembly, 20. detsember 2006.
163. „Resolution adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021“. A/HRC/RES/48/13. United Nations General Assembly, 18. oktoober 2021.
164. „Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide prepared by Mr. B. Whitaker“. E/CN.4/Sub.2/1985/6. Geneva: United Nations Economic and Social Council, 2. juuli 1985.

165. „Second report on protection of the environment in relation to armed conflicts by Marja Lehto, Special Rapporteur“. Geneva: International Law Commission 71st session, 27. märts 2019.
166. „Study of the question of the prevention and punishment of the crime of genocide, prepared by Nicodème Ruhashyankiko, Special Rapporteur“. E/CN.4/Sub.2/416. Geneva: United Nations Economic and Social Council, 4. juuli 1978.
167. „The World in 2030: Public Survey Report“. UNESCO, 2021.
168. „Yearbook of the International Law Commission“. A/CN.4/SER.A/1991/Add.1 (Part 2). New York ja Geneva: United Nations Publication, 1991.
169. „Yearbook of the International Law Commission“. A/CN.4/SER.A/1995/Add.1 (Part 2). New York ja Geneva: United Nations Publication, 1995.

Klassifitseerimata allikad

170. Cambridge University Press. „Ecocide“. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus, 2018. Kättesaadav: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ecocide> (16.04.2022).
171. Cambridge Words. „The People’s Word of 2018“. About Words (blogi), 29. november 2018. Kättesaadav: <https://dictionaryblog.cambridge.org/2018/11/29/the-peoples-word-of-2018/> (16.04.2022).
172. „End Ecocide in Europe: A Citizens’ Initiative to give the Earth Rights“. ECI(2012)000012. European Citizens’ Initiative, 2012.
173. „Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia“. ICTY, 14. juuni 2000.
174. Jay, P. A. „U.S is Urged to Stop Killing Vietnam Crops“. *The Washington Post*, 17. detsember 1970.
175. „Operational Law Handbook“. US Army, International and Operational Law Department, 1995.
176. „Policy paper on case selection and prioritisation“. The Office of the Prosecutor, 15. september 2016. Kättesaadav: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf (16.04.2022).
177. *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (Case Information Sheet). International Criminal Court, juuli 2021.

178. The States Parties to the Rome Statute, United Nations Treaty Collection, 14. aprill 2022. Kättesaadav: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en#12 (16.04.2022).